

НЯХАЙ ЖЫВЕ 63-я ГАДАВІНА ВЯЛІКАЙ КАСТРЫЧНІЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ!

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 45 (3039)
7 лістапада 1980 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

ПРАЦАВАЦЬ СЁННЯ ЛЕПШ, ЧЫМ УЧОРА

Больш чым на 500 адрасоў, ва ўсе куткі нашай краіны разыходзіцца прадукцыя Віцебскай ордэна Леніна панчошна-трыкатанай фабрыкі імя КІМ. Пастаянна пашыраючы асартымент і паліпаючы якасць вырабаў, кімаўцы трывалі ўвайшлі ў лік найбольш вядомых прадпрыемстваў рэспублікі, а таксама лепшых у сваёй галіне па краіне. За паспяховае выкананне заданняў 8-а пяцігоднага плана фабрыка ў 1971 годзе была ўдастоена высокай урадавай узнагароды — ордэна Леніна.

Прызнаннем вялікіх заслуг калектыву з'явілася і выбранне дырэктара фабрыкі А. Севаст'янавай дэлегатам двух партыйных з'ездаў. У гэты перадвыбачны дні наш карэспандэнт сустрэўся з Аляксандрай Дзімітрыеўнай.

— Аляксандра Дзімітрыеўна, прайшло ўжо амаль пяць гадоў з таго часу, як закончыў сваю работу XXV з'езд КПСС. Аднак вы, відаць, памятаеце тыя дні?

— Так. Удзел у рабоце партыйнага з'езда — гэта настолькі памятная падзея, што яна застаецца ў сэрцы на ўсё жыццё. Мне даводзілася часта выступаць перад працоўнымі Віцебска, асабліва перад рабочымі і служачымі нашай фабрыкі, з расказаў пра тое, як праходзіў з'езд, пра тыя грандыёзныя задачы, якія паставіла партыя перад савецкім народам, пра асабісты ўклад кімаўцаў у выкананні планаў дзесяці пяцігодкі.

— Да канца года засталася яшчэ некалькі месяцаў. Аднак нейкія папярэднія вынікі дзейнасці калектыву фабрыкі за пяцігодку ўжо, пэўна, можна зрабіць?

— Вынікі работы прадпрыемства ў мінулы перыяд нас радуюць. Аб'ём вытворчасці павялічыўся на 16-17 працэнтаў.

Штогод фабрыка абнаўляла чацвёртую частку панчошна-шкарпэтчаных і больш як трэць бліззнавага трыкатанага. Сялята будзе выпушчана звыш 70 мільёнаў пар панчошна-шкарпэтчаных вырабаў і звыш 21 мільёна штук блізны. 30 працэнтаў таго, што мы выпускаем, удастоена Знака якасці.

Наша фабрыка — гэта вялікі і складаны механізм. Яна выпускае 435 артыкулаў-мадэлей вырабаў, а з улікам памераў, малюнкаў і афарбовак наменклатура прадукцыі складае каля 50 тысяч назваў. Асновай павышэння эфектыўнасці вытворчасці, паліпаўнення якасці прадукцыі, разнастайнасці асартыменту ў апошнія гады з'явілася ўкараненне новай тэхнікі, навуковай арганізацыі працы і вытворчасці. За пяцігодку ўкаранена 320 важнейшых мерапрыемстваў, накіраваных на павышэнне тэхнічнага ўзроўню і эфектыўнасці вытворчасці, 571 адзінка новага і мадэрнізавана 847 адзінка дзеючага тэхналагічнага абсталявання. Праведзена рэканструкцыя швейнага цэха № 1.

Пра тое, што кімаўцы дастойна выконваюць пастаўлены перад імі задачы, можна меркаваць і па такіх фактах: калектыву фабрыкі 17 кварталіў запар выхадзіў пераможцам ва Усесаюзным сацспарбніцтве прадпрыемстваў Міністэрства лёгкай прамысловасці СССР. За прайшоўшае пасля XXV з'езда КПСС пяцігоддзе кімаўцы былі ўдастоены пераходнага Чырвонага сцяга ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ, пераходнага Чырвонага сцяга ЦК КПБ, Савета Міністраў БССР, Белсаўпрофа і ЛКСМБ, Ганаровай граматы Вярхоўнага Савета БССР па выніках спарбніцтва ў гонар 60-годдзя Вялікага Кастрычніка. За гэты час 27 перадавікоў вытворчасці фабрыкі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі, 1014 чалавек — знакам «Пераможца сацыялістычнага спарбніцтва», 240 чалавек — знакам «Ударнік 10-й пяцігодкі».

— Далёка за межамі Віцебшчыны вядомы і калектывы мастацкай самадзейнасці фабрыкі імя КІМ. Чым змяняльнае было апошняе пяцігоддзе для іх?

— Пры клубе фабрыкі працуюць пяць калектываў мастацкай самадзейнасці: танцавальны, эстрадны, народны хор, вакальная група, духавы аркестр. Найбольш вядомы з іх — хор, які створаны яшчэ ў 1945 годзе. 15 гадоў таму назад яму было прысвоена званне народнага. Апошняя пяцігодка для гэтага калектыву змяняльна тым, што ён стаў дыпламантам Усесаюзнага фестывалю мастацкай творчасці працоўных. Самадзейныя артысты нашай

фабрыкі часта выступаюць не толькі перад кімаўцамі, але і на агітпаліцкіх горадах, у калгасах і саўгасах, на прадпрыемствах Віцебска. У апошнія гады яны пабывалі з канцэртамі ў Віцебскім, Гарадоцкім і Бешанковіцкім раёнах. Народны хор ездзіў у 1975 годзе з творчай справаздачай у Зеленагурскае ваяводства ПНР. Цікава і змястоўна прайшоў у нас унутрыфабрычны агляд мастацкай самадзейнасці, прысвечаны 35-годдзю вызвалення Беларусі і Віцебска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Ён выявіў шмат таленавітай моладзі, садзейнічаў далучэнню да самадзейнасці сочень рабочых.

— Аляксандра Дзімітрыеўна, да пачатку работы XXVI з'езда нашай партыі засталася ўжо мала часу. Якія працоўныя падарункі рыхтуюць да яго кімаўцы?

— Як і ўсе савецкія людзі, рабочыя, ІТР і служачыя нашай фабрыкі, натхнёныя рашэннямі і пастановай чэрвеньскага (1980 г.) Пленума ЦК КПСС, імкнучыся сёння працаваць лепш, чым учора. Мы хочам азнаменаваць адкрыццё чарговага з'езда партыі новымі вытворчымі поспехамі. На прадпрыемстве праходзіць перадз'ездз'езднае сацыялістычнае спарбніцтва, аб'яўлены 26 тыднёў ударнай працы.

Як заўсёды, рабочыя раўняюцца на нашых малякоў. Такіх, як кецельшчыца Н. Дрозд, якая выканала сваю пяцігодку да 19 красавіка 1978 года, швачка-матэрыстка Н. Котава — яна выканала пяцігодкавае заданне за тры гады, вязальшчыца Г. Карнаухава — яна працуе цяпер у лік 1982 года. Перадавыя рабочыя выступаюць з патрыятычнымі пачынамі па дастойнай сустрэчы XXVI з'езда. Так, напрыклад, камсамольца Т. Брашнава абавязалася панавае заданне завяршыць за год пяцігодкі выканаць да 63-і гадавіны Вялікага Кастрычніка. Гэты пачыны падтрымалі яшчэ каля 70 рабочых фабрыкі.

Плануем мы выканаць заданне 10-й пяцігодкі па аб'ёме вытворчасці датэрмінова, 28 лістапада 1980 года, і выпусціць звыш плана прадукцыі на восяем мільёнаў рублёў.

23 лютага 1981 года, у дзень адкрыцця XXVI з'езда КПСС, адпрацуем на сэнномленнай сыравіне, цэплавой і электрычнай энергіі і выпусцім панчошна-шкарпэтчаных вырабаў і блізны на 150 тысяч рублёў.

СКАЗ АБ ПЕРАЎТВОРАНЫМ КРАІ

Важнай падзеяй у культурным жыцці Беларусі азнаменаваны прыездзены кастрычніка свята. 3 лістапада ў Палацы мастацтваў у Мінску адкрылася рэспубліканская мастацкая выстаўка «Зямля і людзі».

Каля пяцісот твораў жывапісцаў, графікаў, скульптараў і майстроў прыкладнага мастацтва прадстаўлена ў яе экспазіцыі, прысвечанай Палессю, сацыялістычным пераўтварэнням у гэтым вялікім краі. Галоўны герой новай выстаўкі — савецкі чалавек, які ператварыў балоты ва ўрадлівыя нівы, адрыў багатаў беларускіх нетраў, будаваў і новыя гарады, і новае жыццё.

Філасофскім прагогам да калектывага расказу аб палескай навіне стала новае палатно народнага мастака СССР Міхаіла Савіцкага «Сказ аб хлебе». У цэнтры кампазіцыі пахлыў сельянін, які надзяляе лустамі палескага хлеба наследнікаў сваёй цяжкай справы.

Вобразнае раскрыццё высокіх дум гаспадароў зямлі гледач знойдзе і ў жывапісным палатне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Раісы Кудравіч «Народняны Кастрычнік», якое расказвае аб гераічнай Рудабельскай рэспубліцы, і ў карціне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Сяргея Раманава «Вясна ў партызанскай зоне», звернутай да падзвігу няскоранага народа ў гады Вялікай Айчыннай.

— Імкненне ўнесці свой уклад у лепшы сацыялістычны пераўтварэнняў на Палессі і па ўсёй рэспубліцы тыповае для

беларускіх майстроў выяўленчага мастацтва, — сказаў старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Віктар Грамыка (на здымку). — Большасць твораў і масцітых майстроў, і моладзі, якая дэбютуе сёння, навеяны і народжаны самім жыццём. Гэтым садзейнічалі шматлікі творчыя экспедыцыі мастакоў у сельскія раёны і на заводы, у навуковыя цэнтры і на буйнейшыя новабудулы рэспублікі.

Характэрна, што такія паездкі, умацаваўшы садружнасць мастакоў са сваімі героямі, прыметна павялілі цікавасць да выяўленчага мастацтва ў гараджан і сельскіх жыхароў. Гэта прывяло, напрыклад, да адкрыцця ў апошнія гады некалькіх пастаянных мастацкіх экспазіцыяў у вёсках. Адна з іх — у пасёлку Крыўнічым на Гомельшчыне пераўтворана ў філіял Дзяржаўнага мастацкага музея БССР.

У музеі Палесся, у пастаяннай экспазіцыі, ужо створаныя або ствараюцца ў гарадах і вёсках, вернуцца многія карціны, скульптуры і графічныя лісты, выяўлены ў Мінску.

Удзельнікі выстаўкі, а таксама герояў многіх карцін, якія прысутнічалі тут, віталі беларускімі песнямі і танцамі народны фальклорны ансамбль «Лявоніха» з саўгаса «Сцяг Кастрычніка» Бярэзінскага раёна і ансамбль цымбалістан з калгаса «Новы быт» Мінскага раёна.

БЕЛТА.

НА ЭКРАНЕ — ГРОДЗЕНШЧЫНА

Менш за чатыры месяцы засталася да адкрыцця XXVI з'езда КПСС. Кожнае прадпрыемства, кожны творчы калектыв рыхтуюцца да гэтай падзеі. Якімі ж справамі запуюнены сёння будні працоўнай Гродзеншчыны? Як збіраюцца яны сустрэць з'езд?

На гэтыя пытанні імкнучыся расказаць сваім гледачам работнікі абласной студыі тэлебачання.

Амаль кожная перадача — гэта рапарт аб працоўных справах, прысвечаных з'езду — ці то гаворна ідзе аб рабоце прамысловых прадпрыемстваў, ці аб сельскіх працоўных, ці аб установах культуры вобласці. «XXVI з'езд» — дастойнае сустрэчу — пад такоў рубрыкай ідуць перадачы, у якіх расказваецца аб вопыце лепшых прадпрыемстваў. Адна з перадач гэтага цыкла нядаўна транслявалася па рэспубліканскім тэлебачанні. У ёй па-дзелавому, дасціпна ялася гаворка аб рабоце Гродзенскага завода аўтаагрататаў.

У бліжэйшых планах — расказ пра вытворчае аб'яднанне «Азот», завод сінтэтычнага валакна, прадзільна-нітаны камбінат.

Пра сучасную вёску і сацыяльныя змены, якія адбыліся ў ёй за апошні час, расказваецца ў перадачах рубрыкі «Гарызонты сяла». Гледачы ўжо ўбачылі сацыяльны партрэт калгаса імя Варанецкага Бераставіцкага раёна, «Прагрэс» — Гродзенскага, У іх тэлежурналісты даступнымі сродкамі — фота і кінарэпартаж, жывая гаворка ў

студыі — расказваюць аб хлебаробскіх справах, будаўніцтве вёскі, бытавых умовах калгаснікаў.

Абагульняючы расказ аб сацыяльным развіцці раёнаў вядзецца ў тэлепраграмах рубрыкі «Ад з'езда — да з'езда». Гэты цыкл адкрыла перадача аб справах працоўнай Шчучынскага раёна (аўтар А. Антані, рэжысёр В. Ткачэнка, кінааператар М. Лапін). На дзелавую размову тэлежурналісты запрасілі старшыню Шчучынскага райвыканкома В. Шынкевіча, старшыню калгаса «Першае мая» М. Вашчылу, дырэктара эксперыментальнай базы «Шчучын» М. Логвіна, токара Шчучынскага трантарарамонтнага завода У. Клышэвіча і дырэктара гэтага прадпрыемства Т. Круціно, В. Рудога — брыгадзіра комплекснай брыгады, вядомага не толькі ў Шчучынскім раёне. Ён Герой Сацыялістычнай Працы, дэлегат XXV з'езда КПСС. Каля дзвюх дзесяткаў школ пабудавала яго брыгада, а таксама жылыя дамы, дзіцячыя сады-яслі, дамы культуры.

У кадры: Шчучынскі раён, яго працавіты людзі, узведзены іх рукамі новыя дамы, школы, Дом Саветаў у Шчучыне.

Удзельнікі перадачы, якія былі запрошаны ў студыю, расказвалі як дамагліся плённых вынікаў, дзяліліся планами на будучае.

У адной з апошніх перадач гэтага цыкла гаварылася аб зменах, якія адбыліся ў будаўніцтве, прамысловасці і добра-

ўпарадкаванні горада Ліды, аб працоўных поспехах яе жыхароў. У перадачы прымалі ўдзел самадзейныя мастацкія калектывы, якія дапоўнілі расказ аб жыцці прадпрыемстваў, калгасаў, раёнаў.

Запомніўся гродзенцам і выпуск «Нашы гасці», у якім польскія журналісты з Беларастопа падводзілі вынікі конкурсу-віктарыны «У дружбе народаў вялікая сіла». Перадача «Творчыя партрэты» пазнаёміла з творчасцю гродзенскага самадзейнага кампазітара Я. Петрашкевіча (аўтар Л. Кумко, рэжысёр Д. Альпяровіч, рэдактар Ю. Голуб).

Кнігалюбы з цікавасцю глядзяць перадачу «Кнігарня». Адна з апошніх па часе — аўтар А. Пяткевіч, рэжысёр Д. Альпяровіч, рэдактар Л. Кумко, гукарэжысёр Н. Манушына — пазнаёміла з кніжнымі навінкамі: новымі паэтычнымі зборнікамі паэтаў М. Арочы «Колас на ржышчы» і Н. Тулушай «Босая цшыня» і зборнікам «Зіма дзень» паэта старэйшага пакалення А. Таркоўскага...

Хочацца адзначыць перадачу «Гродзеншчына літаратурная», якая збірае сваіх пастаянных гледачоў раз у месяц. Перадача знаёміць з творами паэтаў, празаікаў, іх справамі, ілюстрацыямі, задумамі. Аўтар і пастаянны вядучы перадачы паэт Юрка Голуб. Стваральнікі «Гродзеншчыны літаратурнай» імкнучыся зрабіць яе цікавай, змястоўнай.

В. КОЗЕЛ.

З ВЯЛІКІМ ПОСПЕХАМ

З вялікім поспехам прайшлі ў Люксембургу выступленні беларускага фальклорна-харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», арганізаваныя ў рамках культурнага супрацоўніцтва паміж Са-

вецкім Саюзам і Люксембургам. Ансамбль прыбыў сюды па запрашэнні культурнага цэнтры імя А. С. Пушкіна з Белгійі, дзе ён прымае ўдзел у Днях СССР.

З УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці беларускага выяўленчага мастацтва і ў сувязі з 75-годдзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР уз-

нагародзіў народнага мастака Беларускай ССР БЕМБЕЛЯ Андрэя Ануфрыевіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

МАСКОЎСКІ ВЕРНІСАЖ

Творчасць Міхаіла Савіцкага даўно вядома маскоўскаму гледачу. Мастакі, мастацтвазнаўцы пільна сочаць за плённым шляхам беларускага майстра. 3 год у год з'яўленне яго новых карцін на ўсесаюзных выстаўках выклікае і актыўнасць водгукаў, і прызнанне, і палеміку, не пакідаючы раўнадушных.

Менавіта таму асабліва людна было 29 кастрычніка ў залах Цэнтральнага дома мастакоў СМ СССР. У гэты асенні дзень напрыкладні 63-і гадавіны Кастрычніка тут адкрылася персанальная выстаўка народнага мастака СССР Міхаіла Андрэевіча Савіцкага.

39 палотноў, пачынаючы з ранніх і канчаючы работамі апошніх гадоў, сабраныя з розных музеяў і выставачных фондаў, упершыню стварылі такі цэласны і значны рад. Упершыню тут «сустрэліся», прыбыўшы з Траццякоўскай галерэі і з Мінска, «Дзве мадонны» — 1967 і 1978 гадоў, фант вельмі цікавы для параўнання і роздуму. Упершыню ў Маскве экспануецца антыфашысцкая серыя «Лічы на сэрцы», якую ў Беларусь ўжо паглядзела паўтара мільёна чалавек.

Адзіраваючы выстаўку, старшыня праўлення СМ СССР

ПРЭМ'ЕРЫ

Анадэмічны тэатр імя Януба Коласа пазнаёміў гледачоў Віцебска з п'есай «Стары дом» А. Казанцава (пераклад на беларускую мову зрабіў У. Ганчароў), якую паставіў рэжысёр В. Маслюк. Аўтар сцэнаграфіі мастак А. Салаўёў, музыка кампазітара У. Кандрусевіча. У ролях выступаюць народны артыст СССР Ф. Шмакаў, народны артыст БССР У. Куляшоў, заслужаныя артысты рэспублікі С. Акружная, Б. Левін, А. Мельдзюнова, Т. Шашніна і акцёры маладога пакалення коласаўцаў.

На здымку: у ролях Сашы Глебай і Алега Крылова артысты Г. Доля і А. Фралоў. Фота С. КОХАНА.

ЗГАДАЛАСЯ МНОГАЕ...

Амаль тыдзень, як пачаліся спектаклі на сцэне Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Хутка тут адбудзецца прэм'ера оперы «Вяселле Фігара». Напярэдадні новага года пакажа чарговую работу — балет «У гонар Пеціпа». На вясну прымернаваны пастаноўкі «Снягурчкі» і «Шчаўнунчыка». Адкрылася ж афіша сезона 2 лістапада операй Г. Вагнера «Сцяжынаю жыцця».

Выканаўчы калектыў пад кіраўніцтвам дырыжора У. Машэнскага (партыі выконвалі І. Сарокін, Н. Казлова, Г. Чэпікаў, Л. Шаўчэнка, В. Цішына, У. Зянькоў, Ю. Бастрынаў, Я. Пятроў і інш.) выступаў на хрэна і сабрана. Зразумела: гэтак было ўрачыстае адкрыццё сезона. Да таго ж, аўдыто-

У. Машэнскі, кампазітар Г. Вагнер, рэжысёр-пастаноўшчык і адзін з аўтараў лібрэта С. Штэйн) было і радасна сустрацца з такой добра-звучнай аўдыторыяй.

Г. Вагнер (на здымку) расказаў пра тое, як у юнацтве зведаў трагедыю, страціўшы ішчэ на пачатку вайны ўсіх родных. Не выпадкова зноў і зноў кампазітар звяртаецца ў сваёй творчасці да ваенна-патрыятычнай тэмы... І ён, і С. Штэйн гаварылі пра тыя задачы, што яны ставілі і вырашалі, абраўшы для новага опернага твора апавесць В. Быкава «Воўчал зграя», працуючы над музыка-сцэнічным увасабленнем быкаўскай прозы.

«Усхвалявала абраная тэма. Дзякуй кампазітару і артыстам.

рыя ў той вечар сабралася асабліва: загадзя было вядома, што адбудзецца цікавы працэнт спектаклі — глядацкая канферэнцыя, і гаворка пойдзе пра новы твор нашага музычнага тэатра — «Сцяжынаю жыцця».

Вядома, арганізатары канферэнцыі не маглі даць слова для выступлення кожнаму з прысутных. Але яны належным чынам вызначылі рэчышча гаворкі, і ўсе выказванні быццам зліліся ў адно. Ішоў не аб-мен думкамі ў звычайным сэнсе, бо выступалі тыя, наго сапраўднаму так ці інакш хваляюць згадкі мінулай вайны. Імёнаў не называлі: «былі франтавікі», «удзельнікі вайны» — ужо гэтак успрымалася як візітная карта. Была тут і вялікая група школьных настаўнікаў з многіх раёнаў Беларусі. Для творчай групы (а прысутнічалі ў зале салісты, дырыжор

якія кранулі ў маёй душы струны ўспамінаў пра той час...»

«Сама нарадзілася ў полымі вайны, тэма мне блізкая. У памяці паўстаюць жахлівыя карціны вайны...»

«Мы, маладыя воіны, ведаем тыя часы па фільмах і ўспамінах. Калі спатрэбіцца, дзеля жыцця немаўляці мы не пашкадуем ні ўласнай крыві, ні жыцця!»

«Праз 35 гадоў убацьчы на сцэне перажытае за тыя 4 гады — гэта ўзрушае. Ветэраны перадаюць эстафету міру маладым і спадзяюцца, што ў на-дзейныя рукі. Няхай ніколі не хмурыцца над імі неба!»

Вось толькі частка слоў, адрасаваных паставачнаму калектыву, якія гучалі ў той вечар у зале.

С. ВЕТКА.
Фота Ул. КРУКА.

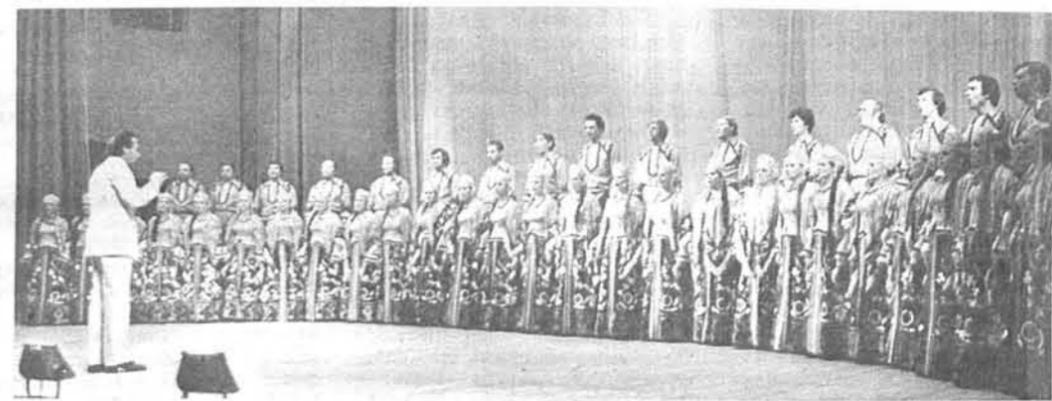
ПАЭТЫЧНАЯ ЛЕНІНІЯНА

Маскоўскае выдавецтва «Молодая гвардия» выпусціла кніжку «Вершы пра Леніна». У гэты інтэрнацыянальны вершаваны зборнік (аўтар уступнага артыкула і складальнік Міхаіл Львоў) уключаны лепшыя творы васьмідзесяці савецкіх і замежных паэтаў.

Пра свае асабістыя адносіны і адносіны сваіх народаў да Уладзіміра Ільіча, пра тое, кім ён стаў для іх, натхнёна пісалі рускія Валерыя Брусаў і Сяргей Ясенін, Уладзімір Маякоўскі і Аляксандр Твардоўскі, украінец Максім Рыльскі і ман-

гол Луўсандамбын Хуушан, грузінін Сімон Чыкавані і немец Іаганес Бехер, кіргіз Кубанчыбек Малікаў і англічанін Лэнгстон Х'юз, іншыя майстры слова народаў Савецкага Саюза, Балгарыі, Польшчы, В'етнама, Чэхаславакіі, Югаславіі, Турцыі. Цудоўныя радкі прысвяцілі Уладзіміру Ільічу Леніну беларускія паэты Пятрусь Броўка і Аркадзь Куляшоў у вершах «Дэкрэт Леніна» і «Жывы Ленін», якія друкуюцца ў зборніку ў пераладзе Якава Хелемскага.

А. КАСЯНКОУ.

Сёлетняя восень пачалася для іх урачыста: артысты Дзяржаўнага народнага хору БССР прынялі удзел у святкаванні 70-годдзя слаўнага свайго заснавальніка — Генадзя Іванавіча Цітовіча. Нядаўна мы пачылі гэты калектыў у тэлевізійнай перадачы з цыкла «Ля раскрытай партытуры».

А гэтыя здымкі зроблены ў час першага ў сёлетнім сезоне філарманічнага выступлення Дзяржаўнага народнага хору, якім кіруе заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі Міхась Дрынеўскі.

Фота Ул. КРУКА.

ГЭТА — БЕЛАРУСКАЕ АПАВЯДАННЕ

Калектыўныя зборнікі твораў беларускіх апавядальнікаў выходзілі не толькі ў Мінску, але і ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве. Тым не менш кніжка «Бярозы на шляху», якую выпусціла выдавецтва «Художественная литература», не паўтарае папярэдняй зборнікі. Творы сарака аўтараў, змешчаных у ёй, у пэўнай меры даюць уяўленне не толькі аб творчасці асобных пісьмэннікаў, але і аб тым вялікім шляху, які прайшло беларускае апавяданне за дзесяцігоддзі свайго станаўлення.

Чытач атрымае магчымасць пазнаёміцца з творами тых, хто стаў ля вытокаў беларускай літаратуры: Якуба Коласа, Кузьмы Чорнага, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Максіма Гарэцкага. З хваляваннем перагорне ён старонкі апавяданняў Міхася Лынькова, Пятруся Броўкі, Івана Мележа, Янкі Брыля, Івана Шамякіна, Васіля Быкава, Івана Навуменкі, Алеся Асіпенкі, Аркадзя Марціновіча, Алены Васілевіч, Уладзіміра Караткевіча, Анатоля Кураўца, Міхася Стральцова, Івана Чыгрынава, Івана Пташнікава, Барыса Сачанкі, Янкі Сіпавога...

Цікавая і творчасць маладзейшых празаікаў — Віктара Казыно, Генрыха Далідовіча, Васіля Гігевіча, Алеся Жуна, Аляксея Дударова.

Складальнік аднатомніка Аляксандр Прадмову «3 летпісу народнага жыцця» напісаў Іван Навуменка. Аповяданні на рускую мову пераклалі Я. Мазалькоў, П. Кабзарэўскі, Л. Салавей, А. Астроўскі, М. Гарбачоў, В. Шчадрына, Э. Карпачоў і інш.

В. РАСОЛЬКА.

ПАДВЕДЗЕНЫ ВЫНІКІ КОНКУРСУ

«Расцём лясніцамі!» — так называўся конкурс на лепшае апавяданне для дзяцей, які аб'яўляў ЦК ЛКСМБ і часопіс «Вясёлка». На конкурс паступіла 43 апавядання. Разгледзеўшы і абмеркаваўшы іх, журы вырашыла (а бюро ЦК ЛКСМБ зацвердзіла гэтакі рашэнне) адзначыць прэміямі і дыпломамі ЦК ЛКСМБ апавяданне Васіля Хомчанкі «Варка-кухарка», Паўла Місько «Дзед Архіп і Лёлька», Міхася Герчыка «Круглыя, як сонца», Даяра Слаўновіча «Алешка», Вячаслава Марозава «Сустрэча на той жа дароце», Алеся Савіцкага «Салюткі», Васіля Тіацова «Міхасяна — сусед генерала», Марыі Філіповіч «Вялікая сям'я», Міколы Янчанкі «Пабла з Вальпараіса», Аляксандра Капусціна «Шабля генерала».

ЮБІЛЕЮ НАСУСТРАЧ

У Літаратурным музеі Янкі Купалы адбылася сустрэча кнігалюбаў Цэнтральнага раёна сталіцы з вядомымі беларускімі пісьмэннікамі і вучонымі, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы. Сустрэчу арганізавалі супрацоўнікі музея сумесна з Цэнтральным райкомам партыі горада Мінска. Адкрыў і вёў яе дырэктар Літаратурнага музея Янкі Купалы, заслужаны работнік культуры рэспублікі Аляксей Кулакоўскі. Сваімі ўспамінамі пра вялікага песняра беларускай зямлі падзяліўся з прысутнымі

заслужаны дзеяч мастацтваў, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Я. Коласа Максім Лужанін. Пранікнёна і цёпла ўспамінаў паэт у гэты вечар аб сваіх сустрэчах з Янкам Купалам.

Аб рабоце над энцыклапедычным слоўнікам «Янка Купала» расказаў кнігалюбаў кандыдат філалагічных навук, загадчык Галоўнай рэдакцыі БелСЭ Янка Саламевіч. Пра тое, што зроблена супрацоўнікамі Літаратурнага музея да 100-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы, гаварыў на сустрэчы Аляксей Кулакоўскі.

Х. ЛЯЛЬКО.

ВЕЧАР ПАМЯЦІ БАЙКАПІСЦА

Літаратурная грамадскасць рэспублікі адзначыла 70-годдзе з дня нараджэння беларускага паэта-байкапісца Уладзіміра Корбана.

У Доме літаратара адбыўся вечар памяці пісьмэнніка. Яго адкрыў і вёў паэт Артур Вольскі. Пра жыццёвы і творчы шлях Уладзіміра Корбана расказаў прысутным заслужаны дзеяч культуры БССР, крытык Янка Казека. З успамінамі вы-

ступілі пісьмэннікі Р. Няхай, П. Прыходзька, Л. Прокша, рэдактар часопіса «Вожык» А. Раманаў.

У гэты вечар у зале Дома літаратара гучалі байкі Уладзіміра Корбана ў выкананні артыстаў мінскага тэатра, а таксама любімыя песні пісьмэнніка. На вечары прысутнічала жонка пісьмэнніка Аляксандра Нікіфарына Корбана.

ДЗЕСЯЦІГОДДЗЕ МУЗЕЯ

Учора споўнілася дзесяць гадоў з дня адкрыцця Ушацкага музея народнай славы. За гэты час музей і мемарыяльны комплекс «Прапыў» наведвала больш чым 300 тысяч наведвальнікаў з розных мясцін нашай Радзімы і замежных краін.

У фондах музея зараз больш за 6 тысяч фотаздымкаў, дакументаў і рэчавых помнікаў. Кожны год музей атрымлівае унікальныя каштоўныя экспанаты. Нядаўна паступілі асабістыя рэчы, дакументы двойчы Героя Савецкага Саюза, Маршала Савецкага Саюза І. Баграмяна — былога камандуючага і прыбалтыйскага фронту (войскі фронту вызвалілі

Ушацчыну), А. Бардадына — прадстаўніка ЦК КПБ і БШП у Полацка-Лепельскай партызанскай зоне, былых партызан.

Зараз ідзе падрыхтоўка да стварэння новай экспазіцыі, якая раскажа пра баявую дзейнасць партызанскага злучэння Полацка-Лепельскай партызанскай зоны пад камандаваннем Героя Савецкага Саюза У. Лабанка. Экспазіцыя таксама ўключыць партызанскую карцінную галерэю, у аснову якой лягуць палотны, створаныя ў гады вайны на тэрыторыі зоны партызанамі-мастакімі В. Грамыкам, М. Гуцёвым і М. Абырынькам.

М. КІРПІЧ.

ДВУХТОМНІК І. МЕЛЕЖА

Выдавецтва «Художественная литература» выпусціла двухтомнік выбраных твораў Івана Мележа. Змест кніг, якія папоўнілі серыю «Бібліотэчка произведений, удостоенных Ленинской премии», сілалі раманы «Людзі на балюце» (аўтарызаваны пер. М. Гарбачова) і «Подых навальніцы» (аўтарызаваны пер. Д. Кавалёва), што былі ў 1972 годзе адзначаны гэтай высокай узнагародай, а таксама трэцяя частка «Палескай хронікі», якая, на жаль, засталася незавершанай — «Завей, снежань» (пер. Д. Кавалёва і Т. Залатухінай).

Крытык Л. Навічэнка ў пасляслоўі «Палескі эпос Івана Мележа» заўважае: «Чытаючы

«Палескую хроніку» І. Мележа, мы ўспамінаем, натуральна, «Узнятую ціліну» М. Шолахава і іншыя кнігі савецкай літаратурнай класікі пра вёску 20—30-х гадоў. Мастацкі вопыт гэтай класікі і асабліва шлохаўскай школа далі беларускаму раманісту, безумоўна, вельмі шмат. Але, як сапраўды таленавіты мастак, ён стварыў арыгінальны, наватарскі твор, у якім, узбагачаны духоўным вопытам сучаснасці, здолеў значна пашырыць і ў істотных аспектах паглыбіць адлюстраванне вялікіх гістарычных працэсаў, што павярнулі на новы і слаўны шлях жыццё савецкай вёскі».

А. ВІШНЕЎСКІ.

ПАДАРУНАК ГОРАДУ

Стала добрай традыцыяй наладжваць мастацкія выстаўкі ў Гомельскім абласным краязнаўчым музеі. Цяпер тут адкрыта экспазіцыя твораў старажытай савецкай мастацкі, ураджэнкі Гомельшчыны Алены Дзмітрыеўны Самойленка-Машкоўцавай. На выстаўцы — работы, створаныя ў розныя гады:

«Дождж ідзе», «Раніца», «Украіна вёскі», «Паветраная трывога. Масква. Плошча Маякоўскага», шэраг партрэтаў і нацюрмортаў.

На адкрыцці выстаўкі прысутнічала А. Д. Самойленка-Машкоўцава. Частку сваіх работ мастачка падарыла гораду.

А. ШЫРКІ.

СЛОВА ПИСЬМЕННИКА — АКТИВНАЯ СИЛА

На здымку: Г. Маркаў, Я. Янішчыц, С. Баруздын, В. Быкаў, Н. Гілевіч.

У канцы кастрычніка ў сталіцы Савецкага Азербайджана Баку на працягу пяці дзён праходзіла ўсесаюзная творчая канферэнцыя пісьменнікаў на тэму «Дружба народаў — дружба літаратуры». Пісьменнікі — прадстаўнікі ўсіх саюзных рэспублік, з удзелам зарубежных гасцей, усведамляючы ўсю адназначнасць галоўнай задачы, пастаўленай партыяй перад савецкімі літаратарамі, — натхнёным мастацкім словам садзейнічаць усталяванню лепшых якасцей грамадзяніна сталага сацыялістычнага грамадства, — зацікаўлена абмяркоўвалі праблему «Слова пісьменніка — актыўная сіла ў інтэрнацыянальным і патрыятычным выхаванні савецкага чалавека».

Беларусь на гэтым шырокім пісьменніцкім форуме прадстаўлялі — першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч, народны пісьменнік Беларусі лаўрэат Дзяржаўных прэмій ССРС і БССР Васіль Быкаў і лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола рэспублікі Яўгенія Янішчыц. Мы папрасілі іх падзяліцца сваімі думкамі і ўражаннямі аб канферэнцыі, аб паездцы ў Азербайджан.

Ніл ГІЛЕВІЧ:

Канферэнцыя сабрала прадстаўнікоў усіх братніх літаратур Савецкага Саюза. Удзельнічалі ў ёй таксама госці — пісьменнікі краін сацыялістычнай сроднаці — Балгарыі, Венгрыі, В'етнама, Кубы, Польшчы, Чэхаславакіі і з некаторых іншых замежных краін, у прыватнасці — з Афганістана, Егіпта, Індыі, Палесціны, Чылі.

Як вядома, канферэнцыі прыслаў прывітанне Генеральны сакратар ЦК КПСС, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Л. І. Брэжнеў. З дакладам выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Камуні-

стычнай партыі Азербайджана Г. А. Аліеў, які, дарэчы, ўсе дні, ад пачатку да канца, удзельнічаў у рабоце канферэнцыі, быў на ўсіх яе пасяджэннях. Такая ўвага да гэтага пісьменніцкага форуму з боку вышэйшага партыйнага кіраўніцтва краіны і рэспублікі з'явілася красамоўным сведчаннем таго, як наша партыя клапаціцца пра развіццё літаратуры, як высока цэніць яе ролю ў духоўным жыцці грамадства, і, зразумела, — якое значэнне надаецца ў нашы дні той канкрэтнай тэме, што была пастаўлена на абмеркаванне.

У грунтоўным дакладзе Г. А. Аліева дадзены глыбокі аналіз сучаснага літаратурнага працэсу ў краіне з пункту гледжання таго, наколькі актыўна

удзельнічае слова пісьменніка ў патрыятычным і інтэрнацыянальным выхаванні савецкага чалавека. Асобныя аспекты гэтай шматграннай тэмы былі распрацаваны ў садакладках Ю. Сураўцава, В. Петрасяна, Ю. Мушкеціка і Г. Цыцышвілі. У размове па тэме даклада прынялі ўдзел многія вядомыя пісьменнікі краіны — Г. Маркаў, Г. Абашыдзе, А. Барто, С. Баруздын, В. Бокаў, В. Быкаў, Р. Гамзатаў, М. Дамдзінаў, І. Касумаў, Д. Кугульцінаў, А. Сафронаў, І. Чабану і іншыя, а таксама замежныя госці. Выступленні былі самага рознага характару — праблемы тэарэтычныя межаваліся з пытаннямі штодзённай творчай практыкі, — але ўсе яны вызначаліся акрэсленасцю пафа-

су, пераканаўчасцю, сапраўднай грамадзянскай зацікаўленасцю і клопатам пра тое, каб наша літаратура найлепшым чынам служыла справе ўмацавання дружбы народаў, справе далейшай інтэрнацыяналізацыі ідэйна-маральнага клімату ў краіне.

Канферэнцыя пакінула ў душы глыбокі след. Гэтакасама як і паездка ў знакамты субтропікаў «рай» — Ленкарань, і сустрэча з нафтавікамі Каспія, і наведванні гісторыка-краязнаўчых і літаратурных музеяў, выдатных помнікаў культуры і доўліства ў Баку і яго ваколіцах. Як і сустрэчы з даўнімі сябрамі — пісьменнікамі братніх рэспублік, і новыя знаёмствы — новыя пошкі рук на дружбу і братэрства.

Працаваць, працаваць і працаваць у імя высокіх ідэалаў нашага грамадства, працаваць з яшчэ большым натхненнем і большай самааддачай — вось тое самаадчуванне і той настрой, з якім я вяртаўся дадому. Не сумняваюся, што і кожны ўдзельнік канферэнцыі ад'язджаў з такімі ж пачуццямі, гаварыў сабе гэта ж самае. А гэта значыць — мэта, дзеля якое сабраўся такі разнамоўны форум, — дасягнута.

І яшчэ: не магу не адзначыць, што арганізавана канферэнцыя была проста выдатна. На заздрасць! Саюз пісьменнікаў Азербайджана, партыйныя і савецкія арганізацыі рэспублікі зрабілі максімум таго, каб высокая місія форуму была споўнена як найлепш.

Васіль БЫКАЎ:

Сам па сабе знамянальны факт арганізацыі такой прадстаўнічай канферэнцыі ў сталіцы Савецкага Азербайджана, слаўнага спрамаў яго людзей, поспехамі ў выкананні пяцігодкі, завабамі ў галіне культуры. Наогул нельга не вітаць тэндэнцыю апошняга часу да дэцэнтралізацыі культурнага абмену такога роду, рэгіянальна і іншыя мерапрыемствы, якія даюць магчымасць іх удзельнікам і ўсёй культурнай грамадскай весці дыялог на роўных, узаемаўплываючы, узаемаўбагачаючыся, вучачы і

вучачыся. Усё гэта выдатна само па сабе, і, трэба спадзявацца, даная тэндэнцыя з часам будзе развівацца і ўдасканальвацца.

Безумоўна, слова пісьменніка — вялікая сіла, гэта стала вядома не сёння і не ўчора нават. Вялікая класічная літаратура ўсіх народаў і найперш, можа, руская класіка з'явіліся тым генератарам высокай духоўнасці, які даў народам магчымасць выстаяць у дні самых цяжкіх выпрабаванняў, захаваць мову, культуру, маральнае здароўе пакаленняў. У нашы дні, калі пагроза міру і асабліва рэальныя сродкі знішчэння

набылі нечуваную сілу, справа барацьбы за мір з'яўляецца найважнейшай справай дзеячаў культуры. Перш за ўсё сродкамі мастацкага слова мы павінны зрабіць усё залежнае ад нас, каб прадоўжыць жыццё на зямлі, пакінуць сведчанне пра наш час і тым выканаць наш абавязак перад гісторыяй. Можна быць, нешта са створанага намі спатрэбіцца чалавецтву — калі не зараз, дык некалі потым. Таму мы павінны працаваць, удзельнічаць, улетку і зімой, — кожны дзень з адпущаных нам у жыцці, памятаючы, што іншага часу для нас не будзе. Кожнаму адмераны свой век у гісторыі і пражыць

яго трэба як лепей, з найбольшай творчай аддачай.

Мы сведкі часу і ўдзельнікі барацьбы з сіламі зла, і калі б шанец пазбегнуць катастрофы быў роўны аднаму з тысячы, усё роўна нашыя намаганні былі б апраўданы. І наадварот, усё ж яна і нядаўна ў такой важнай справе, як літаратура, таксама як і наўмыснае маўчанне, з'явіліся б не чым іншым, як лжэсведчаннем, недаравальна злачынным перад тварам той небяспекі, якая пагражае чалавецтву.

Аб праблемах захавання міру, абавязках мастакоў слова і

інтэрнацыянальным адзінстве нашай літаратуры шмат гаварылася на бакинскій канферэнцыі. Былі аднадушна прыняты важныя дакументы, накіраваныя на ўзмацненне ролі літаратуры ў выкананні агульнанародных задач барацьбы за мір. Пазіцыя савецкіх літаратараў была гарача падтрымана прадстаўнікамі літаратур сацыялістычных краін, а таксама Індыі, Афганістана, Егіпта.

Усё ўдзельнікі канферэнцыі паехалі дамоў з узмоцненым жаданнем рабіць сваю справу лепш, так, як заслугоўвае таго наш удзячны шматлічынны чытач.

Яўгенія ЯНІШЧЫЦ:

На падобнай усесаюзнай творчай канферэнцыі пісьменнікаў я была не ўпершыню. У мінулым годзе, летам, мне пашчасціла прымаць удзел у творчай канферэнцыі на зямлі Савецкага Казахстана, якая была прымеркавана да 25-годдзя асваення цалінных зямель.

Вядома, што і ўсесаюзная творчая канферэнцыя пісьменнікаў у Баку ва ўсёй сваёй гуманнай сутнасці была інтэрнацыянальнай, а інакшай — і ці магла быць! Інтэрнацыянальны пафас братэрства прагучаў ва ўсіх выступленнях пісьменнікаў з розных рэспублік Савецкага

Саюза, а таксама з розных краін нашай планеты.

Рабочае свята ўдзельнікаў творчай канферэнцыі «Дружба народаў — дружба літаратур», якое праводзілася на слаўнай азербайджанскай зямлі, супала з вялікімі поспехамі працоўных Азербайджана ў сельскай гаспадарцы: датэрмінова быў завершаны і перавыкананы план узятых сацыялістычных абавязачельстваў.

Вядома, што пісьменнікі кожнага народа ствараюць літаратуру аб людзях, аб той зямлі, якую лепш за ўсё ведаюць і адчуваюць. Але знамянальна тое, што ў цэнтры ўсёй сапраўднай літаратуры заўсёды жыве і жыве чалавек, яго

праца, подзвіг, не памылюся, калі скажу — самабытнасць характару! Чалавечнасць заўсёды была полем нашага жыцця, а, значыць, і полем літаратуры. Бо пісьменнікі вопыт, подзвіг пісьменніка — гэта гістарычны (на ўсіх яго этапах) вопыт яго народа. І тут не можа існаваць нейкай мяжы, нейкага павярхоўнага падзелу на «заныльныя» дасягненні ў галіне літаратуры. Доказ гэтаму — шырока вядомыя і прызнаныя творы В. Быкава, І. Мележа, Ч. Айтматова...

У выступленнях многіх пісьменнікаў прагучаў клопат пра тое, каб больш дасканалы рабіліся пераклады твораў з адной братняй мовы на другую.

Я абсалютна ўпэўнена ў тым, што таленавіты праявілі ці пэўна, калі ён узяўся за пераклад не можа дрэнна рабіць сваю справу. Ён проста не дазволіць гэтага ў сілу высокай патрабавальнасці і павагі да сваёй працы.

Многа было сказана аб узаемадзеянні літаратуры, аб дружбе народаў. Прыемна было і ад таго, што выступленні на гэтай канферэнцыі нашых пісьменнікаў В. Быкава і Н. Гілевіча неаднаразова перапыніліся шчырымі воплескамі, што беларуская літаратура заняла «свой пачэсны пасада між народамі».

Прыемна здзіўляе любоў азербайджанскага народа да

песняроў свайго краю. Лепшыя традыцыі гэтай зямлі — у цэнтры ўвагі сучаснікаў і, напэўна, гэтым тлумачыцца такая павага сённяшніх азербайджанцаў да сваіх вялікіх паэтаў усіх часоў: у горадзе — больш за 10 помнікаў паэтам! Сярод іх — маўзалеі Нізамі, помнік вялікаму лірыку Фізулі, помнік народнаму паэту С. Вургуну...

Паездкі па абласцях Азербайджана, знаёмства з працоўнымі людзьмі гэтага краю, іх шчырасць супалі з сонечным цёплым надвор'ем на гэтай зямлі. Ад такіх брацкіх сустрэч цяплее сэрца, багацее душа, віднее зрок. Хочацца жыць і тварыць у імя высокіх ідэалаў жыцця і міру.

ЗАСЛУЖАНЫ ПОСПЕХ

На нашай памяці — вялікая персанальная выстаўка заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Гаўрылы Харытонавіча Вашчанкі, якая экспанавалася ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР і прайшла з вялікім поспехам. Шмат аб ёй пісалася ў рэспубліканскім і ўсесаюзным друку — раптам яшчэ больш відочна стала, як шмат зроблена мастаком, якім непаўторным, адметным талентам ён валодае, як шырока, радасна апыяе сваю зямлю, сваё Палессе. Тады ж прыйшло запрашэнне Саюза мастакоў ССРС — па-

казаць выстаўку ў Маскве.

І вось з чацвёртага верасня па дванаццатага кастрычніка, на працягу сарака дзён, грамадскасць Масквы і яе госці знаёмліліся з творами нашага вядучага жывапісца, размешчанымі ў Цэнтральнай выставачнай зале Саюза мастакоў ССРС на Крымскай набярэжнай. 70 работ — жывапіс і акварэлі — склалі экспазіцыю. Сярод іх і шырока вядомыя творы «Маё Палессе», «Балада аб мужнасці», «Матчыны крылы» і новыя, напісаныя за апошнія гады і паказаныя ўпершыню: «Спакон вякоў», «Свята восені», «Мой край», «Партрэт М. Багдановіча» і інш. Якія з іх вылікалі найбольшую цікавасць? Адказаць на гэта пытанне не проста, таму што поспех выстаўкі — сапраўды аграмадны.

І на прэс-канферэнцыі, наладжанай для журналістаў перад адкрыццём выстаўкі,

і ў выказваннях вядучых мастакоў краіны гучалі словы захаплення, словы ўдзячнасці.

Вельмі ўважліва да арганізацыі выстаўкі паставілі кіраўнікі Саюза мастакоў ССРС — і афіша, і запрашалыя білеты, і каталог, выданыя напярэдні, зробленыя на добрым узроўні. Адкрываў выстаўку народны мастак РСФСР, дырэктар Траціёнскай галерэі Ю. Каралёў.

Некалькі работ з паказанай экспазіцыі набылі Міністэрства культуры ССРС, дырэктары выставак СМ ССРС, дзве работы — «Інтэр'ер з берасклетам» і «Правінцыя» — набыла Траціёнская галерэя.

Шматлюдна ў зале было на працягу ўсіх дзён: наведвальнікі знаёмліліся з тэматычнымі палотнамі, з пейзажамі, партрэтамі, нацюрмортамі жывапісца — знаёмліліся з Беларуссю, аб якой з такой лю-

боў, з такім замілаваннем ён расказвае на мове жывапісу.

Сапраўдны мастак — заўсёды мастак глыбока нацыянальны. Гэта абумоўлена самім мастацтвам. Абстрагаванае паняцце «чалавек» уласціва для філасофскай думкі, для філосафа. Мастак жа праводзіць першую лінію, другую — і ўзнікае канкрэтны чалавек, з пэўным абліччам, з пэўным характарам. І — абавязкова! — гэты чалавек будзе адным з тых, хто акружае яго, побач з кім вырас ён і жыве. І, відаць, галоўнае не тое, як будучы напісаны партрэт, націрае — аднойдзюма фарбамі ці мастак выкарыстае ўсю палітру; галоўнае — ці зможа ён перадаць сутнасць...

Гэта словы Гаўрылы Харытонавіча Вашчанкі. Гэта яго перакананне. Гэта пацвярджаецца ўсёй яго творчасцю.

Т. МІКАЛАЕВА.

Мікола МЯТЛІЦКІ

НАШ СЦЯГ НЯЗГАСНЫ, КУМАЧОВЫ

Народ мой—сейбіт і салдат,
Усіх бяспраўных абаронца.
Ён выйшаў з холаду блакад,
Насустрач квецені і сонцу.

Хоць сам не раз гібеў і слеп...
Не толькі светлыя надзеі,—
Здабыты ў працы соль і хлеб
Ён з абяздоленымі дзеліць.

Нябёс раз'ясненая сіль,
Траваю параслі курганы.
Ды ў горкай зацішы Хатынь
Каторы год трывожыць раны.

Добра і зла апошні бой.
Зямля прапахла збажыною.
Якое сонца над табой!
Якая сеча за спіною!

Ляжыць кастрычніцкі прасцяг,
Пагляд світае Ільчывы.
І вецер веку крыліць сцяг,
Наш сцяг нязгасны, кумачовы.

Яснее зрок, дужэе крок,
Вядуць уперад нас дарогі.
Ужо віднеюцца здалёк
Вышыні нашай перамогі.

Кастусь ЖУК

СОНЕЧНЫ УЗЫХОД

На зямлі дзядоў і бацькоў
І лапцюжнай,
і слэзнай,
і цёмнай
Узыходзіў Кастрычнік з вякоў —
Сонцам радасці,
Светлым і цёплым.

На заломе цемры й святла
Сутыкнуліся ятрана

цені:
Ашчациліся
Цені зла
Насупор
светацням надзеі...
Ускалыхамі перамог
Над бязлікаю хеўрай лютаю —
Пашыралася

праўды займо,
І дужэлі
Сыны рэвалюцыі.

Выпраменьвалася, як зара, —
Сіла духу,
жыцця
і мужнасці:
Ленін —
З мудрасцю правадыра,
І народ — з Ільчовай мудрасцю.

Казімір КАМЕЙША

НАЧНАЯ ЗМЕНА

Прытому дня змяніць ідзе.
Яна на тое змена.
І ўжо сшывае з ноччу дзень
Іголка аўтагена.

Адай бяссонніцу сваю
Станкам,
зямлі,
дарогам
І у прысадах салаю,
Яе ў цябе замнога.

Спакойнай ночы пажадай
Суседзям,
жонцы,
сыну.

А справе добрае не дай
Заснуць ні на хвіліну.

Грукоча цэх,
расце паверх,
Не спіць начная змена.
І разам з ёй не спіць мой верш,
Крывёй грывіць у венах.

ШМАТ ПАДЗЕИ выпала на наша неспакойнае стагоддзе. Але адна з іх з'явілася самаю яркаю і прывабнаю зоркаю на неба-схіле нашага веку. Гэтая падзея — Вялікі Кастрычнік, што ў 1917 годзе залпам «Аўроры» асвятліў дарогу ў новую эпоху змучанай самадзяржаўным дэспатызмам Расіі і яе шматлікім братнім народам, усяму змучанаму несправядлівасцю, эксплуатацыяй, войнамі чалавечтву. Вялікі Кастрычнік разарваў ланцугі старога ладу, павярнуў ход развіцця гісторыі на новы шлях — на шлях пераходу ад капіталізму да сацыялізму, на шлях барацьбы ўсіх народаў свету за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне, за пабудову новага, справядлівага грамадства і за трывалы мір на зямлі.

З кожным годам усё больш і больш раскрываецца грандыёзнасць Вялікага Кастрычніка, пераможнае

у мудрай нацыянальнай палітыцы нашай партыі.

Вялікі Кастрычнік забяспечыў усім народам і меншасцям права на сацыяльную і нацыянальную незалежнасць, раўнапраўе, на гарманічнае развіццё. Толькі Савецкая ўлада, партыя бальшавікоў на чале з Леніным маглі так справядліва і па-рэвалюцыйнаму вырашыць гэтае пытанне, кіруючыся выказваннямі Маркса і Энгельса, якія гаварылі: «Не можа быць вольны народ, які прыгнятае чужыя народы». Саюз народаў СССР прайшоў вялікую праверку і выдатна вытрымаў экзамен на трываласць у гады Вялікай Айчыннай вайны. Маючы адну марксіска-ленінскую ідэалогію, адны карэнныя інтарэсы і мэты, яны адстаялі самае светлае, чаго дабілася за шмат вякоў чалавечтву, — сацыялізм, — памаглі перамагчы яго ідэям і ў іншых краінах свету.

звязваць у першую чаргу з перамогай сацыялістычнай рэвалюцыі ў Расіі. Гэтыя парады і ўказанні Леніна былі вялікай дапамогай бальшавікам Беларусі ў іх рэвалюцыйнай рабоце і ў справе залучэння імі працоўных мас на свой бок.

Вялікі Кастрычнік і першыя дэкрэты Савецкага ўрада і яго дзейнасць сапраўды сталі жыццёва важнымі для беларускага народа, як і для іншых народаў-братоў. На аснове ленінскай нацыянальнай праграмы, пад непасрэдным кіраўніцтвам правадыра ажыццяўлялася ўся работа, звязаная з утварэннем БССР і Кампартыі Беларусі. Упершыню за сваю гісторыю беларускі народ стаў вольны, незалежны, роўны сярод роўных.

Безумоўна, маладой нашай рэспубліцы было цяжка. І сцвердзіць сваю дзяржаўнасць, устаяць перад пагрозам варожага агрэсіі,

Бярозаўскі дамабудаўнічы камбінат і інш.

Значныя поспехі і ў сельскай гаспадарцы. Нягледзячы на неспрыяльныя прыродныя ўмовы, за мінулыя чатыры гады вытворчасць зерня ў рэспубліцы павялічылася на 15 працэнтаў, мяса — на 25, малака — на 22, яек — на 71 працэнт. Дасягнуты вялікія поспехі ў пераўтварэнні і добраўпарадкаванні нашых вёсак, у павышэнні матэрыяльнага і духоўнага жыцця сельскіх жыхароў. У 1980 годзе рэальныя даходы на душу насельніцтва павінны ўзрастаць у параўнанні з 1979 годам прыкладна ў 1,5 раза.

Значныя дасягненні Беларусі і ў галіне навукі, культуры, аховы здароўя і сацыяльнага забеспячэння. Прыемна адзначаць, што на перадавых рубяжках савецкай літаратуры знаходзяцца і нашы, беларускія, пісьменнікі. Імі і ў апошнія гады створана нямала яркіх мастацкіх твораў — намаганнямі твораў розных пакаленняў.

Сярод гэтых твораў шмат і пра Вялікі Кастрычнік, пра Леніна і камуністаў-ленінцаў. Хочацца вылучыць, напрыклад, сярод паэзіі апошніх гадоў паэму Г. Бураўкіна «Ленін думае пра Беларусь». Тут ярка, па-філасофску і з глыбокім мастацкім пранікненнем адлюстраваны пераломныя моманты нашай рэвалюцыйнай эпохі і нашай Беларусі, пераканаўча паказана роля Леніна ў вырашэнні лёсу нашага народа. У галіне прозы нястомна працуюць, даследуючы дзейнасць Леніна, падзеі Кастрычніка, падзеі ў Беларусі ў той час І. Шамякін, П. Ткачоў, В. Хомчанка, Л. Дайнека і іншыя.

Святкуючы слаўную гадавіну Вялікага Кастрычніка, мы са зразумелым гонарам падкрэсліваем поспехі нашай краіны. Бо ёсць чым ганарыцца. Але, адзначаючы поспехі, трэба, як вучыў Ленін, і ў святочныя дні скіроўваць сваю ўвагу на нявырашаныя праблемы. Не сакрэт, у нас ёсць і пэўныя недахопы — ёсць яшчэ прадпрыемствы, што не выконваюць заданні, на будоўлях парушаецца графік задачы аб'ектаў, з перабоямі працуюць транспарт. Часта марнуецца рабочы час, дапускаецца нерытмічнасць у рабоце, сям-там слабая працоўная дысцыпліна, вялікая цяжкасць кадраў, не зусім рацыянальнае выкарыстоўванне матэрыяльных і фінансавых рэсурсаў, у некаторай частцы нашых людзей парушана разумная прапорцыя паміж матэрыяльнымі і духоўнымі запатрабаваннямі. Безумоўна, пра гэта будзе ісці зацікаўленая гутарка на партыйных сходах і з'ездах, але і ў многім можам і павінны дапамагчы партыі і мы, літаратары. Сваім словам. Як трэба нашаму чытачу твораў пра нашу мінулае, так трэба твораў і пра наш кіпучы дзень — твораў шчырыя, сумленныя, праўдзівыя, дзе б лілася сэрца нашага сучасніка.

Святкуючы юбілей Вялікага Кастрычніка, упэўненым наступам ідуць наустрач XXIX з'езду КПБ і XXVI з'езду КПСС, камуністы, усе працоўныя Беларусі на сваіх участках работы дэманструюць адданасць ідэалам Кастрычніцкай рэвалюцыі і пад кіраўніцтвам нашай ленінскай партыі будуюць і ўмацоўваюць тое гарманічнае грамадства, дарога да якога 63 гады назад асвятліў залп «Аўроры».

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

Нам, беларусам, асабліва дорага, што Ленін — вялікі натхніцель Вялікага Кастрычніка, правадыр рускага і міжнароднага рабочага і камуністычнага руху — асабіста неаднаразова прымаў удзел у вырашэнні лёсу Беларусі. Яшчэ знаходзячыся ў эміграцыі, ён пільна сачыў за нарастаннем рэвалюцыйнага руху ў нашым краі, вучыў сацыяльнае і нацыянальнае становішча працоўных мас Беларусі. Напрыклад, у 1911 годзе, знаходзячыся ў Парыжы, Ленін склаў спіс кніг для дэталёвага вывучэння. У гэтым спісе была і праца А. Пыпіна «Гісторыя рускай этнаграфіі», в. 4 — «Беларусы і Сібір». У 1913 годзе ён знаёміўся з кнігай «Формы нацыянальнага руху ў сучасных дзяржавах» і зрабіў нямала выпісак, што датычыліся Беларусі, беларусаў. Цёпла адзываўся Ільч пра беларусаў, выказаў ім спачуванне ў працах «Крытычныя нататкі па нацыянальным пытанні», «Вынікі дыскусіі аб самавызначэнні» і г. д.

«Для ўкраінцаў і беларусаў, — у прыватнасці, падкрэсліваў Ленін у працы «Аб карыкатуры на марксізм і аб «імперыялістычным эканамізме», — напрыклад, толькі чалавек, які ў марах жыве на Марсе, мог бы адмаўляць, што тут няма яшчэ завяршэння нацыянальнага руху, што прабуджэнне мас да ўладання роднай мовай і яе літаратурнай... тут яшчэ адбываецца. «Бацькаўшчына» тут яшчэ не адспывала ўсёй сваёй гістарычнай песні. «Абарона бацькаўшчыны» яшчэ можа быць тут абаронай дэмакратыі, роднай мовы, палітычнай свабоды супраць прыгнятаючых нацый...» (Тв., т. 23, с. 27—28).

Разумеючы, што ў Беларусі на пачатку XX стагоддзя нацыянальны рух яшчэ не завяршыўся і не вычарпаў сваёй прагрэсіўнай місіі, Ленін падкрэсліваў, што вызваленне беларускага народа, як і любога іншага ў Расіі, ад сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту трэба

і навесці лад у сваёй гаспадарчай сістэме. Як вядома, Беларусь з 1915 года стала прыфрантавай паласой, пасля значнай яе частка была акупіравана кайзераўскімі войскамі і няшчадна разрабавана. І вось у тых цяжкіх для Беларусі ўмовах, цяжкіх і для ўсёй краіны, Савецкі ўрад падаў руку дапамогі маладой рэспубліцы. Клапоціцца пра палітычныя, эканамічныя і ваенныя патрэбы БССР, Ленін ад 14.1 і 18.2. 1919 года падпісаў дзве пастановы СНК аб выдаткаванні Беларусі на 10 млн. рублёў на арганізацыю і ўмацаванне Савецкай улады.

Усяму свету вядомы гераізм беларускага народа ў гады другой сусветнай вайны. Усяму свету вядомы і яго пакуты, страты. Але беларускі народ не застаўся ў бядзе. Яму зноў на дапамогу прыйшоў рускі народ і іншыя братнія народы СССР. Пры братняй падтрымцы, пры вялікім энтузіязме беларускага народа Беларусь у надзвычай кароткі тэрмін паднялася з руін, стала на ногі, расцвіла. Як і ў гады пяцігодкаў, у суровы ваенны час зноў сацыялістычны інтэрнацыяналізм бліскуча паказаў сваю трываласць і свае невычарпальныя магчымасці.

Наша новая Канстытуцыя засведчыла: у СССР пабудавана грамадства развітога сацыялізму. Яна вызначае цяпер увесь уклад жыцця савецкага народа, накіроўвае яго да новых вышынь у пабудове яшчэ больш гарманічнага грамадства.

За гады дзесятай пяцігодкі Беларусь зрабіла значны крок наперад — на 23 працэнты павялічыўся яе нацыянальны даход. Валавы грамадскі прадукт узрос на 25 працэнтаў, а кошт асноўных вытворчых фондаў — больш чым на адну трэць. Пачалі працаваць такія буйныя прадпрыемствы, як чацвёрты Салігорскі завод, Гродзенскі завод сінтэтычнага валакна, Жлобінская фабрыка штучнага футра, Пінскі завод кавальска-прэсавых аўтаматычных ліній, Гомельскі, Бабруйскі і

ТВОРЧАСЦЬ НАРОДНАГА ПІСЬМЕННІКА Беларусі Міхася Лынькова займае пачэснае месца не толькі ў гісторыі беларускай, але і ўсёй шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Прызнаны майстра-апавадальнік, ён добра вядомы шырокаму чытачу таксама як аўтар рамана-эпапеі «Векапомныя дні», цудоўных кніг для дзяцей, а таксама як крытык, літаратуразнавец, публіцыст.

Не выпадкова, што яшчэ пры жыцці М. Лынькова неаднаразова выходзілі аднатомнікі яго выбранных твораў, а ў 1967—1968 гадах пабачыў свет у выдавецтве «Беларусь» збор твораў у чатырох тамах. Пасля смерці пісьменніка «Мастацкая літаратура» ў 1978 годзе выпусціла кнігу літаратурна-крытычных артыкулаў М. Лынькова «Літаратура і жыццё», сёлета ў гэтым жа выдавецтве выйшаў зборнік «Публіцыстыка».

ПЕРШАЕ НАВУКОВАЕ

Хутка ж будзе магчыма пазнаёміцца не толькі з вядомымі творамі М. Лынькова, але і з тымі, якія па розных прычынах пасля першых публікацый не друкаваліся. Калектыў супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР падрыхтаваў, а выдавецтва «Навука і тэхніка» з наступнага года пачынае выпуск збору твораў М. Лынькова ў васьмі тамах, што будзе ажыццёлена ў 1981—1984 гадах.

Гэта — першае навуковае выданне мастацкай спадчыны пісьменніка. У параўнанні з папярэднім, чатырохтомным, у яго ўвойдуць літаратурна-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы М. Лынькова, эпісталаў і спадчына, летапіс яго жыцця і творчасці. У кожным томе будзе змешчаны падрабязны гісторыка-літаратурны і тэксталагічны каментарый.

Змест першага тома складуць апаваданы, напісаныя ў 1926—1941 гадах. Апаваданы, а таксама мастацкія нарысы, якія М. Лынькоў напісаў на працягу 1942—1975 (яны ўсе былі надрукаваны пры жыцці аўтара), увойдуць у другі том.

Раман «На чырвоных лядах» быў напісаны М. Лыньковым яшчэ ў 1934 годзе. Твор гэты, у якім расказваецца пра жыццё дакастрычніцкай Беларусі, пачынаючы з гадоў першай сусветнай вайны, не перавыдаваўся і цяпер увойдзе ў трэці том. Тут жа будучы змешчаны апавесці «Апошні зверыдавец», «Міколка-паравоз», «Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў».

У чацвёртым і пятым тамах будзе надрукаваны раманы-эпапеі «Векапомныя дні».

Шосты—сёмы тамы зоймуць літаратурна-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы 1925—1955 і 1956—1975 гадоў.

Письмы М. Лынькова, летапіс жыцця і творчасці, разнастайныя даведаны матэрыялы увойдуць у васьмы том выдання.

НАПЭУНА, МЕЎ рацыю страсны гуманіст Бертальд Брэхт, калі перасцерагаў грамадства: «Чалавечтва вельмі хутка забывае пра перанесеныя пакуты». Сапраўды, імклівы час зарубцаваў раны недалёкага міну-

ларускага партызана і салдата Ленінградскага фронту, дапоўніўся абавязкам сэрца «напісаць праўду, за якую не сорамна», аялікай адказнасцю перад новым пакаленнем сучаснікаў — расказаць пра вайну.

Кніга пра чалавечнасць

лага, але не зняў адказнасці з кожнага перад жыццём. Каб з надзеяй глядзець наперад, трэба памятаць пра тое, што было. Таму не дзіўна, што жанр дакументалістыкі, якому дадзена магчымаць выхопліваць матэрыял «жыўцом» з рэчаіснасці, пастаянна прыкоўвае да сябе ўвагу чытача сваімі пульсуючымі зменамі і правамі.

Нас цікавіць, як жа на самой справе пераўтварае сябе дакументалізм у мастацтва на з'явах савецкай літаратуры сённяшняга дня. Апошнія па часе ў гэтым жанры з'явіліся дзве кнігі — «Карнікі» А. Адамовіча («Дружба народаў», 1980, № 1) і яго ж у сааўтарстве з Д. Граніным «Блакадная кніга» (1979). Ваенны лёс абодвух аўтараў, бе-

Зразумела, што мяне, як і кожнага ўдзельніка гераічнай абароны Ленінграда, «Блакадная кніга» ўдарыла ў самае сэрца. Яна незвычайная, гэтая кніга, незвычайныя назвы яе раздзелаў — «Спрэчныя галасы», «У кожнага быў свой збавіцель», «Гэта несяротная, гэта вечная Мар'я Іванаўна» і інш.

Сапраўдны твор мастацтва заўсёды застаецца да пэўнай ступені загадкавым, нязвыклым. Хто ж аўтар гэтай кнігі, калі самі пісьменнікі А. Адамовіч і Д. Гранін прызнаюцца, што яны запісалі галасы ленінградцаў-блакаднікаў? Зразумела, без аўтарскай працы матэрыял сябе пахаваў бы, тавораць абодва пісьменнікі, і зноў, нібы спахапіўшыся, сцвярджаюць: «а з другога боку, галоўнымі аўтарамі ўсё-такі павінны астацца блакаднікі!» А хто героі гэтай кнігі? Людзі-сведкі, людзі-дакументы, людзі-галасы? Няўжо сапраўды «жыўцом» гісторыя ленінградскай блакады ўваскрашаецца толькі праз сведчанне жывых і ўдзельнікаў, і 6000 старонак машынапісных запісаў, узятых «жыўцом», зольныя самі па сабе зрабіць так, каб сёння і ў далёкім заўтра чалавек адчуў голад, холад, мужнасць і горыч страт, уключыўшы ў кола суперажывання людзям абледзянелага горада?

А. Адамовіч, Д. Гранін. Блакадная кніга. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1979.

ГАЛОЎНАЕ — СУМЛЕННАСЦЬ

Відаць, кожнага зацікавіць твор, галоўныя героі якога ў барацьбе з жыццёвымі нягодамі імкнуцца захаваць у сваёй душы чалавечнасць. А персанажам апавесці Валянціна Блікіта «Вяселле ў Беражках», змешчанай сёлета ў сёмым нумары часопіса «Польмя», якраз і прыходзіцца шукаць выйсце са складаных сітуацый. Пошук такі апраўдвае пэўныя памылкі, без іх немагчыма знайсці правільнае рашэнне, толькі аднаго нельга дазволіць сабе пры гэтым — здрадзіць сумленню, чалавечнасці.

Люся, Іра, Міхась — звычайныя людзі, яны радуюцца, засмучаюцца, пакутуюць, памыляюцца. Але ніводнага з іх нельга папракнуць у адсутнасці шчырасці і дабрачыннасці, гэта жыццёлюбы і аптымісты.

Паводзіны кожнага з гэтых герояў псіхалагічна абумоўлены. Прыгадаем эпізод з друго-

га «вяселля» Міхася, яго пацучці: «Міхась нейкімі новымі вачыма глянуў на прыгнечаных вясельнікаў — і раптам з'явілася дзіўнае ўражанне: быццам ён тут чужы, выпадковы чалавек, які невядома як трапіў на нейкае нуднае застолле, якое чамусьці лічаць вяселлем». Разгублена адчуваюць сябе і госці, нядобра, непрыемна глядзець на маладых, якія імкнуцца на вачах у людзей, хлусячы (што самае страшнае!) і сабе, рабіць амаральную, ганебную справу. На першым вяселлі Міхася «старшыня сельсавета Міхаіл Пятровіч, як на свята, начапіў усе свае ордэны і медалі, сказаў такія сардэчныя, шчырыя словы... Сёння нават ордэнскіх калодак не павесіў, і словы ў яго былі нейкія казённыя, ніякаватыя».

Народ у апавесці быццам з'яўляецца строгім суддзёю, які

мерае ўчынкi людзей сваёю меркаю: народнай мараллю. Важнейшы ж яе прыныцп: чалавечнасць. Верныя гэтай бацька і маці Міхася, бясхітрасныя і простыя, але глыбока чалавечныя словы гаворыць Іры Міхасёў бацька: «А во так! Ты наша дочка — во і ўсё! Мы цябе ў бядзе не пакінем — во так. Хоць ён і кроў наша — ды не сын нам».

Праўда, адмоўныя героі ў апавесці раскрыты неглыбока. З невялікіх эпізодаў дазнаёмся аб практычных Андрэю і Насці, аб цынчным Аляксею. Твор, відаць, мог бы набыць большую вартасць, каб кожны з іх быў не толькі выкрыты, асмяяны (як гэта зрабіў пісьменнік), але і паказаны шырэй, глыбей.

Тацяна ДУНАЙ,
настаўніца беларускай мовы і літаратуры,
Слонім.

ЗАПРАШЭННЕ Ў МАЛЕНСТВА

А не сустрэла воўна,
Дзіна, тхара, вужа.

Добрая адзнака таленту Д. Бічэль-Загнетавай як дзіцячай паэтэсы — гэта ўменне выразнымі штрышкамі маляваць жывы рэльеф узаемаадносін дзяцей, перадаваць канкрэтна-адчувальныя дотыкі да таго свету, які мы, дарослыя, называем цяпер проста жывёльным ці раслінным. А яно ж усё баліць, лагодзіць, шчымлыва заяўляе аб сабе, колецца і пячэцца. Як усё жывое на зямлі, як усё неадлучнае ад пасталення дзіцяці. Бо заўсёды паралельны адзін з адным разуменне самога чалавека і разуменне прыроды, усяго таго, што акружае чалавека: «Не кажы сябрам няпраўды, не ілжы. Урадзіла крапіва на мяжы. Калі ты зманіла, на двары ад маны цябе адлучаць сябры. Крапівою, крапівою па назе. Будзеш праўду гаварыць, як усе». Зайздросціш такому простаму і

надзейнаму спосабу барацьбы з ганебным у паводзінах чалавека. Зайздросціш так шчыра па той прычыне, што паэтэса на мове нашага маленства змагла даказаць сваё не маралізатарска-хадульна, а насапраўднаму зразумела і натуральна. І з пазіцыі дарослага, і ў такой жа ступені з пазіцыі маленькага чытача.

Кожны дзіцячы верш Д. Бічэль-Загнетавай мае пругкае сэрцае сэрца. У гэтым сэрцы — да краёчкаў любові да ўсяго жывога, непраходзячага, родна-трапяткога. Да таго, што складае аснову нашай годнасці, нашай вернасці вытокамі:

Звяры з-пад зялёных стрэхаў!
Прыходзьце ў госці ка мне,
Няхай вас не спудзіць рэха,
хай куля заўжды міне.

Мядзведзі, лісі і козкі!
Так хочацца з вамі паладзіць,
усіх накарміць, пагладзіць
і прыручыць да вясні.

Маленькі чытач адкрые «Вясёлку» з вершамі Д. Бічэль-Загнетавай так, як адкрывае ён кожны дзень кнігу свайго цудоўнага жыцця.

Валянціна КОУТУН.

Вось тут і схаваны той магчымы крышталі мастацкасці, творчай працы мастакоў, які бярэ вытокі з самой блакаднай тэмы, з усхваляванай нястынчай лавы «жывых галасоў». Гэтым галасам аўтары надалі гул гістарычнай эпохі, нікога не пакінуць раўнадушнымі яе жалобны і ўзнёслы рытмы.

Гераічная абарона Ленінграда ўвайшла велічнай падзеяй у гісторыю другой сусветнай вайны, у гісторыю чалавечтва. 900 дзён трагічнага і мужнага выпрабавання ленінградцаў у калыцы фашысцкай блакады азораны святлом вечнасці. Ужо нямаля напісана пра тых, хто выстаяў, каго фашызм хацеў знішчыць голадам, не ўлічыўшы адзінае, што было ў блакаднікаў — аведанне бязмежных магчымасцей чалавека, у тым ліку і сваіх магчымасцей, павагі да сябе».

Кожны новы твор мастацтва ўспрымаецца ў сваім літаратурна-гістарычным акружэнні, з блізкамі да яго па часе, па тэме і па жанры іншымі творами. Тут ужо маецца даволі значная «блакадная» літаратура — пісьменнікі В. Бергольц, М. Ціханаў, В. Інбер, М. Дудзін, В. Кетлінская, У. Вішнеўскі, А. Чакоўскі, тут — мемуары і дзённікі партыйных кіраўнікоў і военачальнікаў Д. Паўлава, М. Шумілава, В. Трыбуца, М. Духанава і інш.

Але пра вайну, паводле слоў К. Сіманова, усё ведае народ, і «Блакадная кніга» бязлітаснай праўдай, а таксама сваёй стылявой поліфаніяй, наватарскім прыныцпам мастацкіх абагульненняў, зліццём «галасоў народа» з аўтарскім голасам заняла адметнае месца ў сваім літаратурна-гістарычным акружэнні. Аўтары акрэслілі яе як «рэпартаж з гістарычных падзей», хоць не ведаю — наколькі правамерна такое вызначэнне, бо працэс адбору, нака-

ПЛЕННЯ і мастацкага абагульнення лепшага з таго, што ведае народ, мірныя жыхары пра гераічнае змаганне за год Леніна, зразумела, выходзіць далёка за межы няхай сабе самага таленавітага рэпартажу. У гісторыі літаратуры нямаля прыкладаў, калі аўтары ў жанравым вызначэнні таго ці іншага твора кіруюцца сваім унутраным імпульсам. Яшчэ і сёння літаратуразнаўцы раздумваюць, чаму ўсё ж Чэхаў назваў «Вішнёвы сад» камедыяй, а Гоголь «Мёртвыя душы» — паэмай.

У форме «дыялога з гісторыяй» уважліва паказваюцца факты, многа фактаў. Блакадны падзеі, адзін расказ дапаўняецца другім, абрастае новымі падрабязнасцямі, галасы жывых сведкаў зліваюцца — штодзённы побыт блакаднікаў, праца знясіленых ад голаду людзей, іх узаемаадносін, іх змаганне — усё гэта паступова знаходзіць сляды ўсебаковага мастацкага абагульнення. Традыцыйная сьнядомасць баліцца, адмахваецца ад такой дакументалістыкі «жыўцом», ад фактаў у іх аголенай, жорсткай страшэннай пацвараемасці. Але ж блакадны час кінуў на паверхню такія небывалыя, нязвыклія факты, што склаліся ў вобраз трагічнай рэчаіснасці. Хлеб становіцца вобразам самога жыцця, масавы голад касіў ленінградцаў «цхай смерцю», і прстая жанчына расказвае, чым стаў хлеб: «Вы мяне паслухайце. Вось цяпер, калі я ўстаю, я бярэ кавалак хлеба і кажу: памяні, госпадзі, усіх памёршых з голадаў, якія не дачакаліся ўдасцаль паесці хлеба».

А я сказала сабе: калі ў мяне будзе хлеб заставацца, я буду самы найбагацейшы чалавек.

Вось з гэтага пачынаецца ў мяне раница, толькі з гэтага. Я не лгу. П'ю два кубкі моцнага чаю, і гэта багачце».

Калі чалавек паміраў і ты да яго падыходзіў, ён нічога не прасіў — ні масла, ні апельсіна нічога не прасіў. Ён толькі табе казаў, дай крошку хлеба, і паміраў...

Я засталася, я не знаю, чаму я, такая, засталася? Я не знаю, чаму? Я малалісная».

У мяне дзіцінства было цяжкае, бацька і маці да рэвалюцыі памерлі. Можна быць, для таго засталася, каб расказаць нейкую там гісторыю цікавую?..»

ПРОМНІ ДУШЫ

Кнігу Пятра Васілеўскага «Хараство чалавечэ» чытаў пад уражаннем толькі што прачытаных «Карнікаў» Алеся Адамовіча, твора, які перавярнуў душу сваім бязлітасна-праўдзівым выкрыццём зьярынага нутра фашызму.

Аповесць жа «Пераадоленне шляху» і апавяданні П. Васілеўскага пра людзей высакродных, чалавечных, прыгожых менавіта сваёй чалавечнасцю — як кажучь, простых савецкіх людзей.

Аповесць «Пераадоленне шляху», як сцісла сказана ў выдавецкай анатацыі, — пра пісьменніка Калюжнага і вучонага Вераса, пра тое, у якія складаныя сітуацыі ставіць іх жыццё. Мужнасць, чэснасць, пачуццё ўласнай годнасці дапамагаюць ім у цяжкую мінуту знайсці правільнае рашэнне, каб захаваць сэрцы для добра і любві.

Кніга П. Васілеўскага выклікае сур'езны роздум і абуджае добрыя пачуцці, я чытаў яе з цікавасцю і захапленнем, а многія старонкі аповесці і апавяданняў, якія спадабаліся мне, нават перачытваў. Прываблівала зладжанасць сюжэта, нявыдуманая характары людзей, што «насяляюць» кнігу, нечаканая развязка моцна завязаных канфліктных вузлаў.

У аповесці, як, зрэшты, і ў большасці апавяданняў, выразна гучыць рэха мінулай вайны, прычым гучыць яно нават тады, калі пра вайну не гаворыцца ні слова. Рэха вайны — у спосабе мыслення і адчування герояў — людзей у гадах ужо, у прыродзе канфліктаў, у каларыце фону, на якім разгортваюцца падзеі, у адборы дэталей побыту.

Пісьменнік П. Васілеўскі добра ведае, што такое вайна, і таму ён з такой радасцю ўспамінае сваё басаногае дзяцінства, яркія світанні і захады

П. Васілеўскі. Хараство чалавечэ. Аповесць і апавяданні. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

над лясной вёсачкай, лотаўскія завеі, што асацыіруецца ў яго з романтикай пакарыцеляў Поўначы; яго захапляюць цёплыя летнія ліўні і мясячныя ночы, яму дорага мірнае неба над людзьмі працы, якія сталі героямі яго аповесці і апавяданняў. Ён любіць свет і гэтых людзей.

Калі гаварыць пра недахопы кнігі, якіх, на жаль, не пазбег аўтар, то ўсе яны звязаны са стылявымі, я б сказаў, пераборами, і дзіўна, што іх не заўважыў рэдактар, а ў некаторых мясцінах і карэктар. Напрыклад, злоўжывае аўтар такімі двайнымі эпітэтамі, як едка-зелены, бледно-зелены, матово-сізы, фіялетава-багряны, густо-сіні, бледно-розовый, вопрошающенедоуменный і г. д. І ў аповесці, і ў апавяданнях, побач са старанна адабранымі, вельмі дакладнымі, вобразнымі і арыгінальнымі словамі і выразамі, што характарызуе мысленне, адчуванні персанажаў і іх матэрыяльнае акружэнне, трапляецца выпадковасць, псеўданароднасць, псеўдасучаснасць. Так, усе дзеці, які правіла, называюцца пацанамі, дзяўчаты — «девками» (іншы раз «навалам» і «штукамі»), шматразова гучаць «модныя» слоўцы: «пнжон», «трёл», «дублёнка» і г. д. Гэтыя «перлы» — не мовы, а жаргона — зніжаюць лірычную афарбоўку голасу пісьменніка і гучаць як фальшывыя ноты ў добрай мелодыі.

Драматург П. Васілеўскі выступіў як празаік... Гэта першае яго выступленне ў новым жанры, мне здаецца, нягледзячы ні на што, удалае. Кніга добрая, разумная. Пісьменнік умеє ствараць яркія, сабытныя характары людзей — розных па сваёй сацыяльнай прыналежнасці, прафесіях, узросту, умеє перадаваць свае пачуцці чытачам, абуджаць у іх жаданне ўзірацца ў жыццё і знаходзіць прыгажосць яго там, дзе яна бывае прыхавана.

А. ПАДАБЕД.
Віцебск.

КАЛІ ЧЫТАЕШ зборнік вершаў Хведара Гурыновіча «Хлеб і соль», душа то шыра ўзрадуецца, то недаверліва суцішыцца. Сапраўды, па сваім змесце зборнік няроўны. Неяк вельмі «мудрагеліста» тут усё пераблута: добры верш суседнічае са слабым, каструбаваты радок — з удалым. Уззяць хаця б верш, якім адкрываецца кніжка:

Добры дзень,
Радзіма веснава,
У святочным квецені садоў!
Я чысьціць словы паўтараю,
Ды маўчаць я сілы больш не маю:
За цябе я кроў аддаць гадоў...

Скажам адразу: верш не варты, каб яго цытавалі. Па-першае, ён цалкам рытарычны. А па-другое... Звернем увагу на інтанацыю. Чы-

«...КАБ БЫЛА НАПЕРАДЗЕ НЯДЗЕЛЯ»

тату даўно знаёмыя і сама прывітальная форма звароту да Радзімы, і гэтая «святочная квецень садоў», і прысяга на вернасць і адданасць. Маладому аўтару так і не ўдалося знайсці той адзінай інтанацыі, тых жывых асацыяцый, ад чаго верш толькі выйграў бы. Дарэчы, лірычны герой прызнаецца, што ён паўтарае «чысьціць словы». Вось тут і хочацца ў яго запытацца: навошта паўтараць, калі можна сказаць па-свойму?

Кожны, хто ўзяўся за пяро, мабыць, ведае, навошта ён гэта зрабіў. Х. Гурыновіч ведае, і аб гэтым сведчаць вершы з яго першага зборніка. Вось хаця б гэты — «Зямная соль». Звычайная прыродная з'ява — працэс адкладання солі — узята паэтам на тую сацыяльную вышыню, адкуль усё бачыцца ў істотна новым святле. Менавіта ж для гэтага і існуе паэзія. Паэтычнае слова заклікана адкрываць перад людзьмі раней нябачныя адценні, нячутыя тоны і паўтоны гукавой гамы, неперажыты імгненні быцця. Не, гэта не правіла. Гэта сама ўмова існавання паэзіі. Таму ніякіх выключэнняў тут не можа быць. А ў кніжцы «Хлеб і соль», на жаль, яны ёсць. Наўрад ці што дадуць чытачу вершы «Замоўкла бяссоннае радыё...», «О, зямля мая, зямля мая...»,

Х. Гурыновіч. Хлеб і соль. Вершы. Серыя «Першая кніга паэта», Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

«Рэчка», «Як маланка ў хмарах чорных...»

І ўсё ж у зборніку ёсць вершы, чытаць якія цікава. Для іх характэрна тое, што яны як бы пазначаны бытавой сузіральнасцю чалавека, які моцна ўрос у зямлю, чалавека-гаспадара. У вершы, прысвечаным маці, чытаем такія радкі: «...ціха свяцілася хлебнае поле», «...стомлены вечар прысеў на мяжу, зоркай адзінай на ўсходзе прашыты, цёплы і цёмны, як бацькаў кажух». Не, не кожны гараджанін пачуе і ўбачыць гэтае «ціхае свячэнне» хлебнага поля. А хіба вечар-палявік, апрануты ў цёплы, цёмны бацькаў кажух, не абудзіць, не ўсхвалюе нашу фантазію? Лірычны герой многіх вершаў Х. Гурыновіча — гараджанін, але ўсё роўна, пераехаўшы ў гарадскую квартэру, ён адкрывае ў сабе здольнасць глядзець на свет вачамі ўсё таго ж селяніна: «Быццам птушка, што толькі з выраю, шафа крыламі-дзверцамі б'е». А агенчыкі газавых гарэлак — не што іншае, як «мігатлівыя матылькі». І ўжо без розніцы нам, хто ж па сутнасці лірычны герой паэта — селянін ці гараджанін. Галоўнае, ён не развучыўся «па-людску» глядзець на свет. «Зорак высыпала ў плёсе, як на дзіццы груш», — здзіўляецца ён. І гэта здзіўленне нас радуе.

...Сёння шмат гавораць і спрачаюцца аб вершаванай форме. Якой ёй быць? Якім быць вершу ў эпоху НТР? А сапраўдная паэзія не бачыць неабходнасці спрачацца. Для яе не існуе пытання формы. Яна свабодна набывае той ці іншы знешні выгляд, а мы, сапраўдныя аматары паэзіі, і не заўважаем гэтага, бо нас цікавіць не форма, а змест.

Строгую традыцыйную форму, напрыклад, набываюць пранікнёныя радкі «Паліяўнічай балады». Вось яе пачатак:

Неба халоднае ў дзірках.
Воблакі — шэры свінец,
Сонца даспяла дзікай
Ціха снацілася ў лес.

Наспявае нешта драматычнае. Мінае напружаная ў чаканні, з трывожнымі кароткімі снамі паліяўнічая ноч, і...

Поўныя сэнсу сакрэты,—
У жоўтым калыным лісці,
Целама сабані сакрэты,
Парасткі жолуд пусціў.

Верш традыцыйны, але ў той жа час — гэта па сутнасці нешта новае.

Гэта добра, што падобных твораў, як мы казалі ўжо, у кніжцы нямала. Але навошта такая стракатасць? Вядома ж, што ад суседства з добрым вершам горшы верш не зробіцца лепшым. І маладому аўтару варта было падумаць аб гэтым. Ды і кніжка ўвогуле ад гэтага не выйграе. Бо, як гаварыў Я. Вінакураў, «зборнік паэта — праверка яго арганічнасці... вершы ў зборніку не павінны перашкаджаць адзін аднаму, яны павінны злівацца». Таму, відаць, гавораць словамі самога Хведара Гурыновіча, «каб была наперадзе нядзеля», трэба добра папрацаваць наперадзядні.

Мікола ТРАФІМЧУК.

Вось чаму, сцвярджаючы свой погляд на рэалізм у дакументалістыцы, аўтары не баяцца будзённых у сваёй жудаснай паўторнасці фактаў, праз іх будзе выяўляцца сутнасць быцця, яны становяцца мерай чалавечых магчымасцей. Настойлівы пошук аўтараў, звернуты да чалавека ва ўмовах экстрэмальнай блакаднай рэчаіснасці, паступова перарастае ў глыбокі роздум над быццём, над сэнсам чалавечага жыцця, добра і зла, мужнасці, вернасці Радзіме.

У артыкуле «У сааўтарстве з народам» А. Адамовіч часткова раскрывае прыпынчаны абагульненні ў дакументалістыцы, на якім, бяспрэчна, адчуваецца пэўны ўплыў класікі, «урокаў» Дастаеўскага. І ў дакументалістыцы чалавек бярацца ў судзінах са светам, трэба здолець убачыць пакінуты ім след, і ў гэтым сэнсе асабліва значэнне набывае паўторнасць факта. Толькі мношчаснасць фактаў, іх паўтарэнне кожны раз галасамі іншых сведкаў і ў іншым абрамленні стварае аб'ёмнасць, тое ўстойлівае адзінства мастацкага палатна, калі дзякуючы ці насуперак знешняй паўторнасці фактаў, яны высвечваюць, узмацняюць адзін другога. У «Блакаднай кнізе» адбываецца ўзаемадзеянне фактаў, галасоў, «таямнічае і складанае», яно не ўкладваецца ў вядомыя законы літаратуры, яно падпарадкавана таленту, ідэйна-мастацкай задуме, натхненню — усяму тагачаснаму, што не мае рэцэпту, як павінен ствараць мастак: «Разнакаснае, шматаблічнае апавяданне людзей пра блакадніцкія дзеянні і адыходзіць у глыбіню нясецца далей, і адыходзіць у глыбіню пакут, выпрабаванняў. Урэшце, справа не ў пакутах, пакуты адкрываюць нам больш важныя рэчы, якія можна пачуць у гэтых апавяданнях — рубяжы

чалавека. Яны пашыраюць гэтыя граніцы сілы і велічы чалавечай, прасоўваюць іх да рубяжоў, здавалася б, да гэтага незасяленых, немагчымых, дзе нельга захаваць законы маралі, дзе гіне душа, а аказваецца, і там чалавек можа застацца Чалавекам».

З творчай практыкі Адамовіча і Граніна выяўляецца, што жыццёвыя з'явы, народжаныя блакадай, патрабуюць пры мастацкай апрацоўцы абавязковага спалучэння вобразных уяўленняў толькі з фактам, з дакументальным пацвярджэннем іх праўдзівасці. Інакш яны здаваліся б фантастычнымі, неверагоднымі, а аўтару можна было б прапактаваць у залішнім смакаванні жорсткасці, у імкненні ашаламляць і не даваць літасці чытачу.

У выпрабаванні той гістарычнай рэчаіснасцю — шматгадзінная чарга на марозе за скібкай хлеба, астыглыя нятопленыя кватэры без святла і вады, дзе застаюцца галодныя дзеці, праца знясіленых людзей, жанчыны на лесапілавні — адкрываліся нязведаныя грані чалавечага характару.

Дакументалістыка нараджае сваю вобразнасць, у якой псіхалагічныя глыбіні характару раскрываюцца ўласцівымі ёй сродкамі. Напэўна, усю сілу свайго таленту аўтары аддалі стварэнню характару жанчыны ў Ленінградскай блакадзе. Ёй, жанчыне — маці, працаўніку і абаронцы роднага горада, яны паставілі сапраўдны помнік сродкамі прыгожага пісьменства. Перад ім нізка схіляецца, бо гэта сімвалічны вобраз савецкай жанчыны, здольнай на подзвіг і вялікую цяжкасць, з яе чалавечай місіяй — ратаваць. «Ленінградская жанчына адважна і рашуча змагалася з голадам — гэта быў яе фронт... Яна жыла крыху больш, чым маглі жыць, калі

нават потым смерць, высушыўшы, звальвала».

Нельга забываць, што ў абложаным горадзе заставаўся 400 тысяч дзяцей і паўтара мільёна жанчын; толькі дзяўчыны блакады былі, можна зразумець веліч жаночага подзвігу. У гэтых выключных умовах трэба было жыць і з апошніх сіл выконваць свой абавязак, тут найбольш выяўляўся характар. Прынцып стварэння такога абагульненага характару, за якім стаіць і сёння «жывыя галасы» Марыі Іванаўны Дамітрыевай, Апахавай, Сцепанчук, Маскоўцавай, Прусавай і іншых, у чымсці ўласцівы трагедыі. Змест усёго жыцця чалавек падаецца ў выключных момантах, калі выяўляецца, на што ён здольны. Захапляе душа чалавека ва ўсёй яго страснай перакананасці, неабходнасці супрацьстаяць злу іхай сабе і ва ўмовах пагрозы атрафіі эмоцый пад уплывам голаду.

Увядзенне асобы ў дзеянне (на аснове ўласнага расказа) адбываецца ў самых драматычных момантах. Гэта ўсё тая ж «несмяротная жанчына», Марыя Іванаўна з ЖАКТА — камандзір групы самаабароны, памяць якой і сёння скіравана ў тую даму, дзе рваліся снарады і бомбы: «Людзей жа мала засталася ў дамах. Іду. Ды не адна я, узяла двух чалавек з сабой: хто ж яно ведае, там амаль ніхто не жыве, дом жа ўвесь разбіты. Вось зачынены пакой. Мы ўжо біліся — біліся. Дворнічыха прынесла многа ключоў. І вось мы сталі адчыняць. Адчынілі. А што ж убачылі? Адчынілі дзверы — стаіць ложка. Маці ляжыць мёртва. Маладая жанчына, Вялова яе прозвішча. А муж на фронце. А дзіця — не ведаю, — яму года паўтара-жыўе. І вось поўзае па ёй, прычым цягне ейныя грудзі ў рот і ссе іх. Кашмар нейкі. Ну, як вы думаеце?»

Вось якая карціна перад вачамі. Ну што рабіць, узялі гэта дзіця...

Знікае страх смерці ў жанчыны, яе душа прыкавана да дзяцей, да сямямі, да горада, яна садзейнічае крушэнню ідэі Гітлера сцерці Ленінград з твару зямлі.

Ланцуг выратавання, самадапамогі выяўляецца, перадаецца ў рукі іншых людзей, якія здабывалі хваю для настою ад цынгі, пілавалі баракі на дрэвы, валілі дрэвы, ішлі да станкоў у

абледзяненыя цэхі. Горад Леніна — адзін з прыгажэйшых у свеце, змагаўся, ён выстаў, мірныя жыхары — жанчыны, рабочыя, інтэлігенцыя на чале з партыйным кіраўніцтвам у Смольным — супрацьпаставілі сваю чалавечнасць, свой суд над добром і злом азярэламу фашызму. Простыя людзі паднімаліся на ўзровень вялікіх гуманістаў, якім трагічна раскрываліся псіхалагічныя і маральныя глыбіні спачування, жалю, дабрата.

Ствараючы свае законы праўды і прыгажосці ў дакументалістыцы, аўтары для своеасаблівай арганічнасці ўключаюць нямецкія дакументы, вядучы палеміку з замежнымі гісторыкамі. Вялікая аўтарская знаходка — уключэнне эпизоду з нямецкім прафесарам (па харчананні) Цыгельмаерам, які «па-навуковаму» вылічыў, колькі можа працягнуцца блакада і жыццё лянінградцаў пры існаванні тых тады рацыёнах. «Ленінградцы самі вымруць», — таму «вучоны» рэкамендаваў залішне не рызыкаваць нямецкімі салдатамі. Каніальскай навуцы супрацьпаставілена ідэйна-эстэтычная дзейнасць «Блакаднай кнігі»: «Іменна тое, чым трымаліся лянінградцы, што ўскаміла залю і геральдзізм людзей пад Масквой, і ў Севастопалі, і ў Сталінградзе, і ў партызанскіх краях і рэспубліках — вялікая, высокая чалавечая правата і апраўданасць барацьбы да апошняга дыхання».

Савецкая дакументалістыка папоўнілася сапраўды наватарскай «Блакаднай кнігай». Яе наватарская дакументальна-мастацкая форма знайшла яркае ўасабленне ў адзінстве магутнага, поліфанічнага гучання, дзе без усялякай нізкапробнай белетрызацыі зліліся тры стылявыя пласты: «жывыя галасы» блакаднікаў, дакладнасць дакумента, аўтарскі філасофскі роздум. Кніга сцвярджае высокую ідэальнасць жыцця.

Вялянціна ГАПАВА,
кандыдат філалагічных навук,
удзельнік геральдзічнай абароны
Ленінграда.

Пятрусь МАКАЛЬ

З КНІГІ
«СМАК ЯБЛЫКА»

Я ведаю, з жыцця не зробіш казку,
Але пытаю ўсё ж не ўпершыню,
Чаму скупыя гэтак мы на ласку,
Чаму скупыя мы на дабрыву?
Варожасць нас касіла і ламала,
Калечыла і нішчыла датла,
І прасавала гвалтам... Хіба ж мала
Былых вякоў нянавісці і зла?
Жыцця і смерці прасявала сіта
Нас, што, як зерне, падалі на ток...
Пакут і жахаў зведалі дасыта, —
Эпоха, дай нам радасці глыток!
Ах, нам букеты з любасці і руж бы
Штодня дарыць дарослым і малым,
Масты трывалай чалавечай дружбы
Узводзіць над адоленым былым.
Развеець бы бяссонныя ўспаміны,
Як рэшткі даўніх навальнічных хмар...
Гэй, хто там па-зладзейску ставіць міны
Пад рэйкі нашых зорных дум і мар?
У нас усіх — крутыя абавязкі,
Выратавальны круг якіх відзён.
Калі мы не ад лютасці да ласкі
Ідзем сягоння, дык куды ідзем?

На пляцоўку маёй далоні
Робіць пасаду дажджынка.
Дзень добры,
Вандруніца!
Раскажы,

Дзе ты была?
Можа, ты стартавала
З атлантыцкае хвалі?
Можа, знішчальнікі
На цябе палывалі —
Агнём палівалі?..
Ты дрыжыш напалохана, бачу.
Можа, ты ад імя плачу?
Можа, ты ад імя гарачых
Слёз удовіных,
Слёз дзіцячых?
Можа, ты —
Спавадацца патрэба?
Закрані. Скалані. Прасвятлі.
Можа, гэта аплакае неба
Боль няўцешны маёй змялі...
У дажджынікі —
Смак мора.
У дажджынікі —
Смак гора.
Госця хмары вандрунай —
Дажджынка,
Чалавечай бяды слязінка.
На маёй далоні прыстань.
На далоні маёй растань.

Ідуць усё адно
З табою па зямлі
І тыя, што даўно
У вечнасць адышлі.

З табою кожны міг
Яны ў разбегу дзён,

Хоць ты не бачыш іх,
Не чуеш іх імён.

У вышыні — крылом,
Што дорыць неба мне,
Па правадах — святлом,
Сярпом — па збажыне.

Буксірам, што сабой
Рассекшы хвалю тлум,
З мінуўшчыны любой
Прыцягне човен дум...

З далёкае пары
Ваш воблік паўстае,
Былога жыхары —
Сучаснікі мае!

Надзею прадзём бясконца
З упартасцю шаўкапрада.
Туман, не хавай сонца,
Што непазбежна, як праўда.
Прычалу самотнаму сніцца
Дотык рыбацкага чоўна.
Сніцца, пакуль праясніцца
Мора, што дыхае чорна.
Не могуць прабіцца да неба
Зерняткі, што ў баразёнцы...
Ах, колькі нам высветліць трэба!
Туман, не хавай сонца.
Снег на палетку растане,
І рунь, што была скаваная,

Алена КОБЕЦ-ФІЛІМОНАВА

«Агні за перавалам» — малая новая апавесць, над якой я зараз працую. Яна з'яўляецца працягам апавесці «Блакiтны экспрэс». У новым творы расказваю аб тым, як наша беларуская моладзь разам з камсамольцамі iншых рэспублік будзе Байкал-Амурскую магістраль. Фарміраванне чалавек у працоўным налентыве са здаровым маральным кліматам — галоўная думка апавесці. Прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМа» ўрывак з яе. Аўтар.

НА
БЕРАЗЕ
КІЧАРЫ

Пасёлак будзеца на выспачках. На адной выспачцы — інтэрнаты, на другой — крама і сталовая, на трэцяй — жыллыя катэджы. І ўсё гэта ў хвойніку, які не высыкаюць, каб прыгажэй было. Як грыбы, растуць новыя аб'екты — лазня, клуб, дзетсад... Ці тое яшчэ будзе! Кічара, як і мноства iншых маленькіх станцый, павінна быць культурным рабочым пасёлкам для служачых магістралі. У ім заживуць з камфортам: з цэнтральным ацяпленнем, гарачай вадой, бальніцай, кінатэатрам, тэлефонам і тэлеграфам.

Пасёлак стаіць ля аўтадарогі, па другі бок якой высікаюць прасекі для чыгункі. Калі пракладуць дарогу, тады на беразе Кічары, якая ўпадае ў Байкал, пабудуюць станцыю, з бетанаваным перонам, вакзалам, кіёскамі.

Пра ўсё гэта расказаў Рустамаў. «І як цудоўна, — падумала Аня, — што камсамольцы рашылі назваць свой пасёлак — «Камсамольск-на-Байкале».

Пакуль Аня марыць аб тым, якім будзе Камсамольск-на-Байкале, юнакі і дзяўчаты будуць пасёлка і высікаюць прасекі пад магістраль і высікавольную лінію электраперадач. Цяпер моладзь працуе лесарубамі і цеслярамі. Што ж рабіць? Так пачыналі і першапраходцы. Так пачалі і ў Кічары. А сваю прафесію, галоўнае, яшчэ наперадзе. Потым яны будуць і манцэрамі пуці, і машыністамі... А цяпер шмат хто з іх упершыню ўзялі ў рукі сякеры і пілы замест алоўка ці цалавальнікаў, якімі забіваюць цвікі ў шпалы. Калі трэба — дык трэба. А новыя прафесіі не пашкодзяць.

Азнаёміўшыся з пасёлкам, задаволеная ўсім убачаным і перапоўненая радасным чаканнем чагосьці новага, незвычайнага, Аня таксама рыхтавалася працаваць не па сваёй прафесіі — кухарам у брыгадзе Рабкова. Смешна? Затое спатрэбіцца ў сямейным жыцці. Але пакуль тая работа!..

Рустамаў на дзялянцы ўвесь дзень, а яна адна сумуе ў хаце. Так атрымалася, што ўся брыгада Рабкова ў адным доме жыве, і толькі Рустамаў ад усіх асобна: гэта таму, што ён прыйшоў у брыгаду пазней, калі ўжо тая пасялілася гуртам.

Жывуць Рустамавы ў рубленым з брускоў дамку, займаючы адну яго палову. У другой палове пасялілася другая сям'я. Так павялося ўжо на БАМе; сямейным дамы будаваць дазваляюць. Вось і Рустамаў да прыезду Ані звіў гняздзечка. Два пакоі, пярэдняя, кухня. Брусы і цвікі бясплатна даюць. Толькі рукі свае. Домік вырас хутка, як грыбок у дажджлівы дзень. Рустамаў кожны вечар яго будаваў, вярнуўшыся з прасекі. Нават мэблю сам змайстраваў — шафу, ложка, сервант, табурэткі: гаспадыню ж у дом чакаў. Думаў, абрадуецца. А прыехала Аня — засмуцілася. Пасля таго, як убачыла палатку Бандарчука, хацінка ёй сумнай здалася. І ёй закарцела ў палатцы пажыць: яна ж рамантыкі шукала. Пакрыўдзіўся Рустамаў. Але за тры дні, прыгледзеўшыся да жыцця ў пасёлку, Аня ўсё ж здолела ацаніць па заслугах і «залагія рукі» мужа, і гарадскі камфорт. А ці ж гэта не горад, калі ў дамку цэнтральнае ацяпленне, а ў кухні электраліта стаіць? Але Аня ўпадала і рускую печку, якую Рустамаў сам склаў. Хутка і гарачая вада будзе. Што ж, у такіх умовах больш часу застанеца на важныя справы.

За акном люты мароз трашчыць, а ў дамку цёпла, утульна. Печка пыхае гарачыней і ад яе па ўсіх кутах ідзе салодкі дух здобнага цеста. Аня пякла пірог. Пакуль вольнага часу шмат, можна заняцца кулінарыяй, заглядаючы ў кнігу аб смачнай і здаровай ежы, — мусіць, усе маладыя гаспадыні так пачынаюць.

Аня выняла з печы ўжо гатовы пірог. Паставіла на прыпечак і, накрывшы ручніком, каб не астыў, пайшла ў краму: у хаце кончыўся цукар.

Хатка Рустамавых стаіць на вуліцы Лесарубаў. Прайшоўшы палову вуліцы, Аня павярнула ў завулак Першапраходцаў і пайшла на несціханы шум руха-

вічка электрастанцыі, якая стаяла на другім канцы пасёлка, амаль ля самага падножжа сопкі. Гэтую сопку відаць адусюль, у сонечны дзень яна замяняе кічарцам гадзіннік: з-за яе ўзыходзіць сонца, і па тым, як асвятляецца сопка, жыхары пасёлка ўгадвалі час, ніколі не памыляючыся. Таму і на гадзіннік глядзець не было патрэбы.

Зараз сопка была шэрая і непрыветная, толькі снежная вяршыня свяцілася халодным блакітам: сонца перамясцілася на поўнач. Раптам Аня пачула дзіўны гук. Яна спынілася і прыслухалася. Гук быў высокі, хрыплы і нагадваў гучанне бензапілы, але толькі жаласнае і ціхае. Аня ўгледзелася ў тайгу: можа, хто дрэва пілуе? Але навокал нікога. «Можа, вецер?» — падумала Аня. Але ветру не было. Дый адкуль тут ветру быць, калі пасёлак ляжыць у катлавіне, калі навокал яго солкі?

Не, гэта не вецер. Дрэвы стаялі ціха, быццам і яны прыслуховаліся. Зноў гэты стогн, недзе зусім побач. Аня ўзняла галаву — і ўбачыла кедр. Ён быў вельмі стары і стаў, ледзь нахіліўшыся, быццам згорбіўся. Кедр паміраў.

Ад сібіракоў Аня чула, што калі памірае таёжнае дрэва, яно падае, як чалавек. А ўсё таму, што карэнне не праостае ўглыб прамерзлай зямлі, і дрэвы падтрымліваюць адно аднаго, цесна пераплёўшыся пад зямлёй карэннем, але варта якому захварэць і ўпасці, як і ўсе, не ўтрымаўшыся, падаюць. Вось так і гэты кедр. Перад ім раззявілася пустачай шырокая вуліца, дзе зусім нядаўна раслі яго сябры. Не стала сяброў — і ён памірае.

«Дрэвы, як людзі, — падумала Аня, — адзіночку выстаіць цяжка». Яна з заміраючым сэрцам слухала, як стогне кедр.

Стоячы ля дрэва, Аня так задумалася, што пачула крокі за спіной толькі тады, калі нейкі чалавек з ёй параўняўся. Аня азірнула — і ад нечаканасці аслупянела: на яе глядзеў шафёр, той самы, які стаяў ля моста, калі Аня ехала з Захлюднага ў Кічару. «Дзергачоў!» — пранеслася ў Анінай галаве. Так, гэта быў ён. У той вечар ля моста яна ўбачыла яго ў святле фар: магла і памыліцца. Але цяпер было светла, і яна пазнала яго. Тыя ж круглыя неміргаючыя вочы, тонкая верхняя губа, над якой крхуць задзіраўся кончык кароткага носа. Але галоўнае — вочы. Такія вочы не забываюцца. Дзергачоў не спадабаўся Ані: у яго была прывычка заўсёды ўсміхацца, нават тады, калі яму нявесела. Ці пазнаеш, што ў такіх людзей на душы, калі яны ўвесь час усміхаюцца? Але зараз, сутыкнуўшыся з Віктарам твар у твар праз тры гады, нешта новае ўлавіла Аня ў яго абліччы: Дзергачоў не ўсміхаўся, як некалі, у вагах, хоць і па-ранейшаму неміргаючых, затаіўся смутак. Віктараў твар, бадай, мільгануў перад Аняй, але яна паспела заўважыць у ім гэту перамену. І Дзергачоў пазнаў Аню, ён не сумняваўся, што гэта яна: чуў ад Рустамава, што прыедзе. І ўсё ж, убачыўшы Аню, Віктар спалохана адхіснуўся: надта раптоўнай была сустрачка.

Аня бачыла, як Віктар паспешыў хаду. На душы яе стала неспакойна. Яна адчувала, што Дзергачоў не навідзіць яе за мінулае, за тое, што яна ўмешвалася ў атраднае жыццё «Блакiтнага экспрэса», камандзірам якога быў Віктар, што на правах журналісткі і члена штаба атрады рабіла яму заўвагі, калі той зрываўся і рабіў не тое, што трэба. Што ён тут зрываўся? Працуе? Кім? І чаму лёс падстроіў так, што Віктар прыехаў у Кічару, менавіта туды, куды прыехала Аня? Гэтыя пытанні амаль увесь дзень не давалі Ані спакою. Трывожна было ў яе на душы.

...Аня ўжо выняла хлеб для вячэры, бо ведала, хутка прыедзе з прасекі Рустамаў, як дзверы адчыніліся і, напусціўшы ў цёплую хату клубы белай марознай пары, увайшлі трое: Рустамаў, Чубакоў і брыгадзір Рабкоў (апошняга Аня бачыла ўпершыню). Адрозна ж ёй кінулася ў вочы знешняе падабенства праба і незнаёмага. Нават калі абодва скінулі з

Зялёным агнём паўстане:
Схаванае — не пахаванае!
І раптам за вёскай у жыццё
Брэх выбухае воўчы...
Хто там ізноў, скажыце,
Пускае туман у вочы?

Пішу я тое, чым живу,
Пішу надзённасць хлеба.
Пішу ваду, пішу траву,
Пішу зямлю і неба.
Я знаю, іх не я адкрыў,
Яны мяне адкрылі.
Ад іх — натхнёных дум парыў,
Маіх узлётаў крылы.
І хай усё, што ў сэрцы ёсць,
Малюнак мой азорыць,
І веселасць, і гнеў, і злосць
Мне шчодро фарбы дораць.
Ад бомбы аж на ўскрай зямлі
Бег я, падлетак босы,
Калі чырвонымі былі
Над галавой нябёсы...
І чорны хлеб ружовым быў
(О, дзён галодных згядка!),
Калі на пяць ратоў дзяліў
Адну скарынку татка...
Сярод бяроз, сярод дубоў,
На ўзгор'і і на доле
Пішу нянавісць і любоў,
Пішу быліну долі.

Не разменьвацца, не разменьвацца,
Не развязаць душы перавясла.
А штодзённым святлом

выпраменьвацца,
Покуль сонца ў табе не згасла.
Доля — складчына, а не спадчына.
Ах, ці дойдзе вечнасці позва?
І аб тым, што сягоння страчана
Пашкадуеш занадта позна...
Крону сокам глыбінным поцяць
Карані, што нябачны воку.
І не заклік, а шчырую споведзь
Ціха шэлча лісцё навокал.
Мусіш ношу сваю данесці —
Не паддайся ж на зман спакусы
Траціць порах увесь, каб адвесці
Драбнаты камарыны ўкусі.
Хай зайздроснік ізноў надзімаецца,
Завірухаю злосці хукае,
Дрэва долі тваёй утрымаецца,
Ціха ў шыбу нашчадку пастукае.

Людзі зямлю прыручылі.
Людзі наведалі неба.
Якія яшчэ далёчынні
Нам дасягнуць трэба?
Лятаем вышэй за птахоў
І нават гук абганяем.
Не баючыся страху,
Падэшвамі Месяц кранаем.

Чаму ж нам раніцай весняй
Шчыміць салодкім болям,
Калі жаўруковай песняй
Неба звініць над полем?
І я ўжо маю па сакрэту:
Выратуй, век, ад шаленства,
Вярні таямніцы свету,
Вёска майго маленства!..
Там, на мурожным улонні,
Хлапчук у кашулі зрэбнай
Уважае на далоні
Сузор'е, што ў кропельцы срэбнай.

Ідзем далей, ідзем далей:
Світае ў дымцы сіняй...
За юбілеем юбілей —
Вяршыня за вяршыняй.
У спешцы, як усе, іду.
Дарожныя турботы:
Ледзь паспяваю на хаду
Здымаць старыя боты.
Удачам новым чалавек
Ужо стукоча ў брамку.
Далей ад траў, далей ад рэк —
Усё ў адным напрамку.
Далей ад чысціні крыніц,
З якіх пілі мы неба,
Далей ад росных медуніц,
Ад ворыва, ад хлеба...
Ах, як далёка мне відно
З ракетнага пагорку:

Калі на дыбкі стаць адно —
Рукой дастанеш зорку!
Зямное прыцяжэнне — прэч!
І ўжо гняць, як цяжкасць,
Бязважасць рук,
Бязважасць плеч
І —
галавы бязважасць.
Таму і вабіць так здаля
Усё, што змалку блізка:
Мой дом, мой кут, мая зямля,
Майго жыцця калыска.

Добрым людзям живеца дрэнна:
Грызе іх сумленне, сумненне скрабе...
А дрэнныя людзі сочаць нядрэмна,
Як добрыя людзі паводзяць сябе.

Добрыя людзі тужаць аб цудзе,
Як выпраменьваць святло і гарэць.
Тым часам употай дрэнныя людзі
Шукаюць,
дзе б ім рукі пагрэць.

Тое, што добрыя людзі зрабляць, —
Каб шчасцем дзяліліся я і ты, —
Дрэнныя людзі прымуць як дробязь
З усведамленнем сваёй праваты.

Дрэнныя людзі б'юць сябе ў грудзі:
Мы — рулявыя падзей і надзей...
І мы прывыкаем, што дрэнныя людзі
Ходзяць з выглядам добрых людзей.

сябе кажухі, Ані цяжка было адрозніць аднаго ад другога. Каржакаватыя, бялявыя і светлавокія. Вось толькі ў брыгадзіра, як і ў Рустамава, румянец быў ва ўсю шчаку, мусіць, ад здароўя і фізічнай працы на марозе, а ў Чубакова шчокі ледзь прыкметна ружавелі.

Рабкоў увайшоў у хату нясмела. Ён разгублена пазіраў на гаспадыню, саромеючыся таго, што наслэдзіў у пярэднім пакоі. Чубакоў жа, наадварот, уварываўся шумна, быццам ён тут быў гаспадар. І адразу ж бурна прывеціў Аню:

— З наваселлем, маладая гаспадынька!.. Ну і вецер узняўся! Няйначай, як заўважана збіраецца! Вам не страшна? Вы ад нас не паедзеце? Прычына заўсёды знойдзецца. Вось як мой прыцель. Яго дачка не паступіла ў інстытут. Гэта ж трэба, якая драма! Дык ён паехаў адсюль, каб з гэтай дурніцай чаго не здарылася. Бачыў я гэта дзіва ў гарохавай спадніцы! Прыязджала сюды. У галаве адзін вецер! Я б з такой іначай. Я б на яе руку рэзка падняў і назад паехаў. З дзецьмі трэба крута. Бо на галаву сядуць. Гэта мая вам парада. Як будучай маці.— Апошнія словы прараб сказаў амаль паўшэптам і па-сяброўску падміргнуў Ані.

Позірк у Чубакова хітраваты і жорсткі. Гэта Аня прыкмеціла яшчэ ў палатцы Бандарчука, калі ўбачыла прараба ўпершыню. Ён не глядзеў на субсэдыніка, калі гаварыў, і вочы яго бегалі, ні на чым падоўгу не спыняючыся. Гэта спараджала да Чубакова недавер. Жэсты ў яго былі рэзкія, і ўвесь ён вельмі рухавы. Пра такіх кажучы — непаседа. І ўсё ж ва ўсім яго абліччы было нешта такое, што выклікала павагу. «Гэта, мусіць, таму, — падумала Аня, — што ў ім адчуваецца самаўпэўненасць». Брыгадзіра Аня бачыла ўпершыню і таму ніякіх меркаванняў аб ім класці пакуль не магла. Але аб ім ёй шмат расказаваў Рустамаў, які не нахваліцца Рабковым. І таму Аня адразу аднеслася да яго прыхільна.

Аня запрасіла ўсіх да стала. Яна праявіла неабывякі спрыт, прымаючы першых гасцей у сваёй хаце. Хутка Рустамаў і госці, падмацаваўшыся лёгкім віном і закуссю, са смакам пілі духмяны гарачы чай, задымаючы яго пірагом, які спякала Аня. І гаварылі аб справах. Здавалася, яны зусім забыліся на Аню, і тая, задаволеная гэтым, спаваля назірала за ўсімі.

І прыслухоўвалася, аб чым гаварылі. Размова вялася аб нядаўнім спаборніцтве брыгад за званне лепшых лесарубаў і вальшчыкаў лесу. Выскалі прасеку пад ЛЭП. Першае месца ў гэтым конкурсе заняла брыгада Рабкова.

— Ты прафесійны майстар, Лёша. Нікому за табой не ўгнацца. Выканаць норму на трыста шэсцьдзесят працэнтаў! Гэта не кожны зможа, — гаварыў прараб брыгадзіру.

— А што тут умець, — сціпла заўважыў Рабкоў. — Бяры пілу, востра наточаную сякеру і рабі, што ўсе робяць. Праўда, у мяне свая тэхналогія.

— Вось у тым і справа, што свая. Кацялок у цябе варыць. А брыгада Шутава — гэта ж курам на смех! Ссеклі падлесак і завалілі яго буйняком! Вось і замарудзіліся хлопцы на раскражоўцы. Паспрабуй выцягну буйняк з-пад ламачка. А ты малайчына! Не тое, што некаторыя. Есць у нас такія, што адным росчырмам пяра грошы зарабляюць. Я маю на ўвазе сяго-таго з кіраўнікаў. А ты працавіты.

Аня бачыла, як зваўзіліся вочы Рабкова і напружыўся твар. Куды хіліць прараб? Што будзе за гэтай пахвалою? Хутка ўсё праяснілася.

— Але разумееш, Лёша? Прэстыж — гэта добра. Вось у цябе ёсць і слава, і грошы. Але не толькі ж патагоннай сістэмай заваёўваюць аўтарытэт. Вось, да прыкладу, брыгада Бандарчука. Ну, хай яны не так умела працуюць, як твае людзі. Але колькі часу ў іх ідзе на культурнае жыццё! Адзін тэатр чаго варты!

І тут Аня прыгадала, як Чубакоў сказаў кінематографістам: «Гэта самая цікавая брыгада. Пра іншыя

і расказаць няма чаго. А ў гэтай адзін тэатр чаго варты!» Вось і зараз прараб занадта захаплецца «бандарчукамі». Пасля таго, што бачыла і пачула Аня ў іхнім лагеры, ці справядліва гэта? Аня насцярожылася, прыслухоўваючыся да далейшай размовы.

— Мы не артысты, — незадаволена сказаў раптам спахмурнелы Рабкоў.

— Мы сюды працаваць прыехалі, — падтрымаў яго Рустамаў.

— Добра. Хай вы не артысты. Але падумай аб выхавальнай рабоце, брыгадзір. Вось, скажам, адстаючыя брыгады. Як падняць іх настрой, каб яны падцягнуліся? Ты аб гэтым падумаў?

— Думаў. Трэба змяніць брыгадзіраў, або... хай паглядзяць, як працуем мы.

— Для гэтага час патрэбен. А дзе яго возьмеш? Калі ўсе гледачамі стануць, хто ж тады працаваць будзе?

Чубакоў узяў кубак і дапіў ужо астывы чай да дна. — У мяне прапанова ёсць. Вось якая, — зноў загаварыў ён. І па тым, як рашуча гэта было сказана, відаць было, што ён усё абдумаў раней. — Я рыхтую справаздачу за апошні квартал. Ты зноў на першае месца выйшаў. — Тут Чубакоў рэзка паставіў на стол пусты кубак, які ўсё яшчэ трымаў у руцэ. Паставіў так, нібы пачатку. І рашуча сказаў: — Ты павінен адмовіцца ад яго. Уступі яго Шутава. Каб узняць дух брыгады.

На тварах Рабкова і Рустамава адбілася вялікае здзіўленне.

— Каб узняць дух?! — нібы не паверыўшы сваім вушам, нарэшце спытаў Рабкоў.

— Нездаровы дух, аднак, — ачунаўшы ад здзіўлення, хмурна сказаў Рустамаў.

— А Бандарчук, ён на якім? — раптам спытаў Рабкоў.

Чубакоў сумеўся.

— Што табе Бандарчук? Сапернікі, маць вашу так!.. У Сашкі тэатр!.. На гэты раз ён сеў макам. Толькі чацвёртае месца, — нехаця сказаў прараб. — Шутаў на трэцім.

— Гэта нам аж на трэцяе? — усклікнуў пакрыўджаны Рабкоў. — Хто гэтаму паверыць!

Чубакоў занерваваў.

— Ды зразумей жа ты! Падцягнуць адстаючую брыгаду трэба! Цябе ж і так усе паважаюць, ты сам сабе цану ведаеш. Карона з цябе не зваліцца! Адзін толькі раз! Ты ж не першы год на БАМе. Паўночна-Байкальск за спіной, лаўрэат! А Шутаў толькі пачаў, зялёны яшчэ!

Рабкоў маўчаў, упарта сціснуўшы вусны. Відаць было, што яму, перадавіку, вельмі не хацелася быць у апошніх.

— Гэта не метады працоўнага перавыхавання, — задумліва сказаў Рустамаў. — На падтасоўку падобна. Я думаю, што шутаўцы на гэта не пойдучы. Самі адмовяцца ад такой міласці.

Запанавала цяжкае маўчанне. Усе думалі.

— Ну, справа ваша, канечне. Ніхто вас не прымуціць. Асабіста мне гэта трэба, як зайцу стоп-сігнал, — незадаволена заявіў Чубакоў. — Але вы аб сабе падумайце. Ці не здаецца вам, што ваша брыгада адмежавалася ад усяго калектыву, што вас хвалюць толькі ўласныя інтарэсы, а не поспех усяго атрада цалкам! І потым, Рабкоў... не забывай, што ты камісар усяго атрада. Цябе, здаецца, другім Макаранкам называюць!..

«Ну і хітры ж гэты Чубакоў», — падумала Аня. І ёй стала шкада Рабкова.

— Не адзін я рашаю. Уся брыгада. Я павінен пагаварыць з людзьмі, — хмурна сказаў брыгадзір.

— Ну, вось і цудоўныя! — весела ўсклікнуў Чубакоў. — Я ўпэўнены, што хлопцы зразумеюць. Грошы свае яны атрымаюць. Так ім і перадай. І ўсё будзе ладненька, — прараб адпіў чаю (Аня зноў напойніла кубкі). — Наша жыццё, як цяльняшка, усё ў палосачку. Няхай і Шутава яно блісне светленькай! —

засмяўся задаволены Чубакоў. — І яшчэ адно пытанне трэба рашыць зараз жа, неадкладна. Мост! Адрамантаваць яго ў самы кароткі тэрмін. Без аплаты. Дзеля прэстыжу.

Рустамаў і Рабкоў пераглянуліся.

— Ці не занадта многа для нас прэстыжу? — іранічна спытаў Рабкоў.

Але Чубакоў зрабіў выгляд, быццам не пачуў, і гаварыў далей.

— Халодненцы і без таго злуюць на нас за спілаваныя слупы. Без святла і тэлевізара сядзяць. Трэба хоць мост паправіць.

— Мы не маставікі... Хай Бандарчук рамантуе. У яго вопыт ёсць. Ён у Зорным масты ставіў, — адказаў Рабкоў.

Чубакоў абдумаў, што сказаць.

— Вось што. Ты на Сашку не вали. Ледзь што — дык Бандарчук, Бандарчук... Ён не лічыцца, як ты. Яго папросіш зрабіць не за грошы — робіць.

— А што ён зрабіў? — раптам ускіпеў Рабкоў. — Дом для цябе!

Тут ужо і Чубакоў не стрымаўся:

— Ты лягчэй! Бач які! Домам мяне дакараць!.. Я тут гаспадар!.. Ну і пабудоваў! Цябе ж прасіў — ты адмовіўся! А Сашка і над дзетсадам шэфствуе!.. Ты, нябось, свой дзевяцікватэрны дом пад дзетсад не аддаў, а ён аддаў! А сам у інтэрнаце з брыгадай жыў, дык цяпер яшчэ сёй-той у вагончыках туліцца з сям'ёй, з дзецьмі!..

— Паслухай, Чубакоў, — брыгадзір рашуча пайшоў у контратаку, і напачатку загаварыў нібы спакойна. — Я табе не хлопчык. І сваю справу ведаю. А як ты сваё робиш — мне вядома. І таму не крычы. Мае людзі працуюць сумленна. І ты іх не крыўдзі. Ад грамадскай працы мы не адмаўляемся. Хто пабудоваў горку для дзяцей? А спартыўную пляцоўку? Школу хто давёў да ладу, каб паспець да яе адкрыцця? Сталовую хто афармляў? Гэтага мала? Але мы не крычым, не выхваляемся. А ты аб сваім Бандарчуку ўсім вушы пратрыбіў. Што датычыць нашага дома, дык мы для сябе яго будавалі, для нашых сем'яў з дзецьмі, каб па-людску жыць, каб адпачыць можна было пасля працы. А што твой хвалёны Сашка да гэтай пары дзетсад не дабудоваў? Ты кажаш, ён шэфствуе над ім? А дзе ён? Як у тым анекдоте: «Пеця, злязь з падножкі!» Які ж ён шэф? Як толькі ўпрасілі яго дом дзетсаду аддаць, дык і замарозіў? Інтэрэс прапаў? Затое на «самбудзе» да сёмага поту надрываўся — цяпер амаль уся брыгада ў брусавых дамах живе. А мне трэба, каб усе гуртам. Адною сям'ёй. Разам! Так мае людзі захацелі. І працуюць яны з усёй аддачай! Зразумеў? І больш мяне домам не дакарай!..

Аня глядзела на расчырванелы ад гневу твар Рабкова, і толькі цяпер зразумела, у чым галоўнае падабенства гэтых двух людзей: у таго і другога падбародкі выступалі ўперад, што сведчыла аб іх упартасці і волі. Вось і схпіліся яны, як два казлы на вузкім масточку. Але пасля такога націску прараб нібы здаўся.

— Ну хопіць, хопіць. Пераканаў. Скажу Сашку, хай мост рамантуе. А ты з хлопцамі наконт Шутава пагавары. Чубакоў зірнуў на гадзіннік. — Ну што, брыгадзір, па конях? — Чубакоў падняўся. — А вы, Аня, заходзьце да нас. З жонкай вас пазнаёмлю. Марыя ў школе настаўніца.

— Дзякую, — адказала Аня. — Але вы ўсе такія занятыя, што... і не ведаю, калі!..

— У любы час! Не саромцеся! Да сяброў па раскладу не ходзяць! А дзверы ў нашым доме не зачыняюцца. Замок не вешаем. Школа насупраць — дык то жонка, то дзеці на пераменках прыбягаюць... Людзі прыходзяць... справы, справы!

Прараб з брыгадзірам пайшлі.

«Дзелавы чалавек», — падумала Аня пра Чубакова, які пакінуў у яе душы непрыемны асядак. Чубакоў як напарочыў: за акном ужо круціла завяя. Але ў дамку было цёпла. Рустамаў і Аня, абое ўсхваляваныя размовай за чаем, доўга не маглі заснуць. І ўсё гаварылі, гаварылі!..

ЧАМУ ГАВОРАЦЬ, што ўступны раздзел да буйнога музычнага твора, уверцюра, вызначае ўвесь твор? Таму, што ў ёй, звычайна, — экспазіцыя асноўных тэм гэтага твора, яго кароткі змест... Дык, напэўна, першы канцэртны месца, нібы тая ж самая уверцюра, вызначае ход усяго сезона?..

Зрэшты, у культурным жыцці не бывае строгага падзелу на сезон і міжсезонне. Пору года не ўплываюць на канцэртна-тэатральную ніву. Лета? І лета, гастрольнае лета бывае надзвычай урадлівае. Але ў кожнай філармоніі прызначаецца дзень урачыстага рытуалу адкрыцця. І тады мы гаворым: сезон пачаўся...

Калі б усчалася шырокая размова пра першы яго ўражанні, дык колькі было б тут меркаванняў!

Адзін расказаў аб тым, як яшчэ ў канцы верасня пабачыў праграму кіеўскага ансамбля «Арабескі» — своеасаблівы экскурс у гісторыю балнага танца. Другі не абміне ўрачысты вечар адкрыцця, калі першы воплескі залы прагучалі яшчэ да пачатку канцэрта, бо яго вядучы абвясціў новае званне Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР — «академічны». Трэці згадае непаўторныя мінулы фартэпійнага вечара Л. Цімафеевай. Многія пакадуць, што не трапілі на канцэрт С. Юрскага. Хтосьці захаце паразважаць пра творы Я. Глебава, Ю. Семянкі, Д. Смольскага, А. Мдзівані, В. Іванова, В. Памазана, А. Друкта, што прагучалі ў першым канцэрте Дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча...

У КАБІНЕЦЕ дырэктара Беларускай дзяржаўнай філармоніі Я. Парватава — галоўныя рэгаліі калектыву: вымпел пераможцы сацыялістычнага спаборніцтва ў азнаменаванне 110-годдзя з дня нараджэння Леніна; пераходны Чырвоны сцяг Міністэрства ўнутраных спраў СССР за культурна-шэфскую работу; сцяг БРК прафсаюза работнікаў культуры рэспублікі і МК БССР; пераходны Чырвоны сцяг ЦК прафсаюза работнікаў культуры і Міністэрства культуры СССР.

— Прыемна пачынаць новы сезон, — сказаў Яўген Барысавіч Парватаў, — з пэўных станючых набыткаў. Тым больш прыемна, што прывітаем яго ХХІХ з'ездзе Камуністычнай партыі Беларусі і ХХVІ з'ездзе КПСС.

Работа па фарміраванні канцэртнага рэпертуару ўсіх калектываў, салістаў вядзецца мэтанакіравана, і сёлета яна вызначалася падрыхтоўкай да ленынскага юбілею. Звярніце ўвагу на тэматычныя канцэртныя праграмы, літаратурныя кампазіцыі «Ленін — наш сцяг» па верхах савецкіх пазтаў, «Ленін думае пра Беларусь» паводле пазмы Генадзя Бураўкіна, «Гэта ўсё было» па кнігах таварыша Л. І. Брэжнева «Малая зямля», «Адраджэнне», «Цаліна»; «210 іронаў» па аднайменнай пазме Роберта Раждзественскага, «Рэвалюцыйны эцюд» паводле Міхаіла Шатрова... Яшчэ музычныя цыклы: «Ленін і музыка», «Песні рэвалюцыі», «Ленініяна».

Спецыяльныя праграмы рыхтавалі артысты да выбарчай кампаніі, да 35-годдзя Перамогі, да нашых календарных святаў. Прымалі ўдзел у Тыдні музыкі для дзяцей і юнацтва, у тэатральнай і заключным канцэрте Рэспубліканскага конкурсу маладых выканаўцаў.

Цікавае слухачоў выклікалі канцэртны Дзяржаўнага сімфанічнага: «Маладыя кампазітары Беларусі», «Шэдэўры рускага сімфанізму» (дырыжор Віктар Дуброўскі), «Стравінскі і Прамоф'еў» (дырыжор Валеры Гергіеў), «Сімфанічная музыка чэшскіх і славацкіх кампазітараў» (дырыжор Юры Яфімаў), праграма з твораў Густава Малера пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора Вялікага тэатра Юрыя Сіманова...

Само сабою зразумела, што філарманічны калектывы, асобныя выканаўцы прапагандуюць лепшыя ўзоры рускай і замежнай музыкі, класічнай і

савага слухача. Цікавы ў нас вопыт у Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі. Наладжаны тут універсітэт музычнай культуры літаральна за год ператварыўся ў своеасаблівы філіял філармоніі.

Для нас таксама адназначна выхаваўчая справа — вясковыя канцэртны, удзел у тыдні «Майстры мастацтваў — працаўнікам сяла», шэфская работа, метадычная дапамога самадзейным выканаўцам.

Няма сакрэту ў тым, што часова мы вымушаны абмяжоўваць канцэртнае жыццё ў Мінску. Палац спорту занялі яго законныя гаспадары, рамонтуюца Дом афіцэраў. Даўно набалела размова пра будаўніцтва ў сталіцы Беларусі вялікай канцэртнай залы, дзе можна было б наладжваць гала-канцэртны, прымаць папулярныя гастролёраў, паслухаць якіх імкнуцца тысячы і тысячы гадан.

калектывам і выканаўцам засяродзіць асноўную ўвагу на актывізацыі творчай дзейнасці па стварэнні новых высокадзейных і высокамастацкіх канцэртных праграм... — чытаю першы радок. Далей — даручэнні аркестравым калектывам па абслугоўванні дэлегатаў і гасцей раённых і абласных партыйных канферэнцый, удзельнікаў з'езда беларускіх камуністаў.

Значна, што праграмы майстроў слова, падрыхтаваныя да ленынскага юбілею, становяцца на гэты час іх рэпертуарным актывам, што будучы створаны новыя эстрадныя калектывы пры ўдзеле С. Кульпы, В. Шутавай; «Песняры» ўвасобяць кампазіцыю паводле пазмы А. Ку-

най бахаўскай фугі, у зале патухла святло. Тут уласнай далоні не было відаць, не тое што нот ці дырыжорскі рух! Але, на дзіва, музыканты не спынілі ігру. Трэба ведаць музыку Баха, каб ацаніць іх умелства, іх ансамбль. Амаль адразу, як скончыўся твор, святло запалілася зноў. Авацыі былі неверагодныя, віншаванні наступалі і назаўтра. Ацэнка выканаўчага майстэрства беларускіх музыкантаў была высокай...

Мінскі камерны распачаў свой сезон замежнымі гастролі. Ансамбль «Харошкі», выступіўшы перад мінчанамі, накіраваўся ў Бельгію і Люксембург. У Японію пралягае маршрут выдомай салісткі В. Шутавай... Вось і яшчэ адна з многіх старонак філарманічнага жыцця — гастрольна-канцэртная работа. І адзін з адметных радкоў на гэтай старонцы — Усеаюзны фестываль «Беларуская музычная восень». Сёлета ён пройдзе з 20 па 30 лістапада, будзе адзначана як усенароднае свята рэспублікі, прысвечанае партыйным з'ездам. Па традыцыі ў гэтым інтэрнацыянальным форуме мастацтваў побач з беларускімі артыстамі прымуць удзел знаёмы нам малдаўскі «Флуэрэш», Дзяржаўны народны аркестр Кіргізіі, Літоўскі камерны аркестр, салісты А. Абрацова, Ю. Гуляеў, З. Менжылкіеў, гасці з сацыялістычных краін...

РЫХТУЮЦА святкаванні «залатых» юбілеяў сімфанічнага і народнага аркестраў. Рыхтуюцца праграмы чарговага з'езда беларускіх кампазітараў. Прадоўжыцца канцэртны цыкл «Усе арганіяны творы І.С. Баха» з удзелам саліста БДФ А. Фейскага і камэнтара Цэнтральнага тэлебачання і Усеаюзага радыё В. Дабраховай. Запланаваны канцэртны да 75-годдзя з дня нараджэння Дзмітрыя Шостакавіча. Справаздача артыстаў лекцыйна-канцэртнага бюро і творчай моладзі. Адкрыты партыйны сход з абмеркаваннем работы абласных канцэртна-гастрольных аддзяленняў па прапагандзе філарманічнай музыкі...

Фактаў збярэцца багата: згадкі, уражанні, планы. Якія ж вядучыя тэмы вылучаюцца ў гэтай інфармацыйнай поліфоніі? Па-першае, клопат пра стварэнне новых мастацкіх каштоўнасцей, праграм самых розных жанраў. (Дарэчы, філарманічны калектывы, салісты наладжваюць кантакты з творчай інтэлігенцыяй рэспублікі — паэтамі, кампазітарамі, харэографамі. Плён такіх кантактаў — з'яўленне мастацкіх задум, увасобленых на ўзроўні нашага часу, твораў на актуальныя тэмы, цікавыя сённяшняму глядзю і слухачу, патрэбныя нашаму сучасніку). Па-другое, удасканаленне мастацкага абслугоўвання працоўных, ідэйна-эстэтычнага выхавання народа, маладога пакалення. Менавіта гэта, на думку Я. Парватава, і ёсць два вядучыя кірункі ў сённяшняй рабоце філармоніі.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Уверцюра СЕЗОНА

З БЛАКНОТА ЖУРНАЛІСТА

сучаснай, творы кампазітараў братніх рэспублік і, канечне, беларускіх аўтараў. Хто рэгулярна сочыць за афішамі, можа прыгадаць хоць бы леташнія рэпертуарныя навінкі аркестра імя Іосіфа Жыновіча: творы Яўгена Глебава, Юрыя Семянкі, Людмілы Шлег, Валерыя Іванова, Рыгора Суруса. А вось ансамбль «Кантабіле» пазнаёміў слухачоў з сапраўднай музычнай знаходкай — «Полацкім сшыткам», музыкай беларускага барона. Пра гэта, дарэчы, паведамлялася ў «Ліме».

Што яшчэ? Інфармацыі вельмі і вельмі багата, не хацелася б асабліва загруввацца гаворку фактамі. Урэшце, наша «канкрэтыка» — навідавоку. Многія пабывалі на новым праграме «Харошан»; аматары намернай творчасці заўважылі дэбют маладога ансамбля — Інструментальнага трыо; праграма календарна-абрадавых песень, падрыхтаваная «Песнярамі», мела грамадскі рэзананс...

Дарэчы, «Песняры», «Верасы», «Чараўніцы», таксама калектывы, з якіх выступае Віктар Вульчыч, — гэта нашы «алімпійцы». У канцэрте, прысвечаным адкрыццю Маскоўскай алімпіяды, прынялі ўдзел «Харошкі», многія беларускія артысты выступалі на адназначных алімпійскіх пляцоўках. У Мінску не першае ўжо лета працаваў культурны цэнтр, створаны па дагаворы з «Інтурыстам». Вядома, лета — сезон для турыстаў. А замежныя гасці, што прыязджаюць у Мінск на дзень-два, імкнуцца пабачыць самае характэрнае для Беларусі. Як жа без мастацтва? Вось і застаюцца працаваць у філармоніі тры летнія месяцы найбольш спецыфічныя, нацыянальныя мастацкія калектывы. Сёлета паралельна з культурным цэнтрам у філармоніі такі мастацкі асяродак быў створаны ў Доме афіцэраў. Артысты выязджалі і непасрэдна да спартсменаў — удзельнікаў Алімпіяды: у Раўбічы, у Стайкі.

Можна гаварыць і пра значнае філарманічнае абнаменне, асабліва для моладзі, для дзяцей: гэта якраз тая аўдыторыя, дзе трэба пачынаць эстэтычнае выхаванне самага ма-

А як удасканаліць канцэртнае абслугоўванне вёскі, пакуль у асобных гаспадарках існуе праблема добраўпарадкавання клубаў, праблема музычных інструментаў, сцэнічных пляцовак, прыдатных для выступлення лепшых калектываў? Калі ж не забяспечваюцца належныя ўмовы для канцэрта, артысты вымушаны знаходзіць кампрамісныя вырашэнне сваіх нумароў. Гэта толькі дысрэдытуе мастацтва перад жыццямі сучаснай вёскі, якія глядзяць адпаведны тэлеперадачы і маюць магчымасць параўноўваць...

Праблема росту матэрыяльнай базы выяўляецца ў тым, што нам бракуе ўжо сёння рабочых памішканняў. Бывае, артыстам проста няма дзе рэпэціраваць. А працэс росту творчых кадраў інтэнсіўны, філармонія павінна «маладзец» і папаўняцца!

Тым не менш, імкнемся і гэты, вельмі адназначны сезон прывесці і завяршыць дастойна. Цяпер рыхтуем да ўдзелу ў рэспубліканскім туры Усеаюзага агляду спектакляў і канцэртных праграм, прысвечаных ХХVІ з'ездзе КПСС...

РАБОЧЫ ПАКОІ мастацкага кіраўніка філармоніі народнага артыста РСФСР В. Сербіна быццам нейкі творчы штаб. Званкі, візіты. Прынеслі эскіз афішнага плаката да чарговага Міжрэспубліканскага конкурсу музыкантаў-выканаўцаў, які адбудзецца ў Мінску ў снежні; рэжысёр прапанаваў план правядзення аўтарскага вечара І. Лучанка; трэба вызначыць час рэпетыцыі аркестра з дырыжорам В. Дударовай... Якое тут інтэр'ю!

Май «субяседнікам» — змястоўным, паслядоўным, дзелавым — становіцца план-праект мерапрыемстваў Беларускай дзяржаўнай філармоніі па падрыхтоўцы да ХХІХ з'езда Кампартыі Беларусі і ХХVІ з'езда КПСС. «Усім мастацкім

ляшова «Сцяг брыгады»; падрыхтоўце новую праграму «Верасы» (на будучы год у ансамбля прымеркаваны другія сумесныя гастролі з Дзінам Рыдам, і пачнуцца яны ў Беларусі). Нядаўна «Верасы» сталі лаўрэатамі прэміі камсамола рэспублікі... І ўспамінаецца леташні сезон, асабліва багаты для артыстаў філармоніі на лаўрэатскія званні: салісты сімфанічнага аркестра С. Сергяенка і Г. Забара сталі пераможцамі Усеаюзага конкурсу музыкантаў-выканаўцаў на драўляных духавых інструментах, ансамбль «Чараўніцы» і спявачка С. Кульпа — лаўрэатамі Усеаюзага конкурсу артыстаў эстрады; на Міжрэспубліканскім конкурсе вакалістаў у Рызе вылучыўся В. Чырвоны. Таленавітай моладзі ў выканаўчых калектывах давяралі сольныя выступленні — так мы пачулі пра цымбаліста Г. Клімовіча, скрыпача дует М. Архангародскай і А. Маскаленкі...

Прыкмячаю штыры, які характарызуе прафесіяналізм беларускіх музыкантаў — артыстаў Мінскага камернага аркестра. У кастрычніку ён знаходзіўся ў Чэхаславакіі. Прычым, напярэдадні паездкі давалося неспадзявана замяніць дырыжора (за пульт стаў У. Машэнскі) і ўвесці ў склад пяць новых выканаўцаў. Пасля гастролей па Чэхіі, Славакіі мінчане прынялі ўдзел у фестывалі «Браці-славаўскія музычныя святкаванні».

— Наш аркестр выступаў у Вялікай канцэртнай зале філармоніі Браціславы, — расказаў Васіль Федасюевіч Сербін, кіраўнік паездкі. — Канцэрт запісаўся на радыё. Зняццё, у час выканання найсклада-

насць за сумесную працу. Эміль Гілеўс у час сваёй гастролі у Мінску шунае магчымасць, каб памузіцыраваць з Асноўцам, пайграць камерную музыку, або пачытаць з ліста новай творы.

Творчыя сустрэчы з буйнымі музыкантамі сучаснасці: С. Рыхтэр, Д. Ойстрах, В. Кліберн, К. Цэкі, Х. Івакі, І. Стэрн, К. Мазур... Шмат чаму навучылі яны С. Асноўца, спрыялі фарміраванню яго музычных густаў, узбагачалі яго духоўны свет. І не выпадкова, што ў сваёй творчай дзейнасці ён кіруецца толькі самымі высокімі крытэрыямі, заўсёды арыентуючыся на лепшыя дасягненні савецкага і замежнага выканаўчага мастацтва.

Побач — выдатны музыкант. Калегі адчуваюць гэта заўсёды: С. Асноўч шчодро дзеліцца сваімі ведамі, імкнецца перадаць ім свой багаты артыстычны вопыт. І ў тым, што калектыву Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР нядаўна быў удастоены званне «академічны», — вялікая заслуга і яго канцэртмайстра. Хоцацца верыць, што гады і надалей не возьмуць улады над дасканалым мастацтвам гэтага чудаўнага артыста, які дорыць людзям радасць сустрэчы з Музыкай.

А. КАПІЛАУ.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

ПЕРШАЯ СКРЫПКА АРКЕСТРА

Заслужанаму артысту БССР С. АСНОВІЧУ — 60

Неалі выдатны беларускі скрыпач і педагог А. Блессмертны сказаў пра аднаго са сваіх самых любімых вучняў: «Гэта — сапраўдны, вялікі талент». Празорлівы педагог не памыліўся. Сталыя наведвальнікі філарманічных канцэртаў сёння добра ведаюць гэтага музыканта. Вось ужо 35 гадоў заслужаны артыст рэспублікі Самуіл Пятровіч Асноўч, адзін з нашых вядучых скрыпачоў, — нязменны канцэртмайстар Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларускай ССР.

Незвычайны талент раскрыўся рана: Асноўчу не было шасці гадоў, калі ён пачаў вучыцца на скрыпцы. У вострым паступіў у бабруйскаю музычную школу, а ў 11 гадоў ужо быў прыняты ў Белар-

рускай музычнай тэхніку. Затым — у школу юных талентаў, адкрытую пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Ім захапіліся, адзначалі прыроджаную музыкальнасць, выдатную тэхніку, культуру гучання. Праз два гады юнага скрыпача без экзаменаў прынялі ў Белар-

скую дзяржаўную кансерваторыю. Ён вучыўся і адначасова працаваў: у 1937 годзе С. Асноўч залічыў у групу першых скрыпак Сімфанічнага аркестра Беларускай дзяржаўнай філармоніі, галоўны дырыжор І. Мусін мернаваў неўзабаве прызначыць яго канцэртмайстрам. А тут — вайна...

З 1941-а па 45-ы С. Асноўч быў у радах дзеючай арміі. У складзе 78-й Запарожскай Чырванасцяжнай ордэна Суворова стралковай дывізіі прайшоў ад Рэжыва і Смаленска праз усю Еўропу да Аўстрыйскіх Альпаў. За мужнасць і адвагу, праўленне ў баях з фашысцкімі захопнікамі, ён быў узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі, многімі баявымі медаламі.

Вярнуўшыся ў вызвалены Мінск, з энтузіязмам узяўся за работу. Сам ён пасталеў. І ігра яго стала глыбейшай, змястоўнейшай, вабіла тонкім пранікненнем у сэнс музыкі. У канцы 1945 года Асноўч быў прызначаны канцэртмайстрам сімфанічнага аркестра.

Многія савецкі і замежныя дырыжоры і салісты шчыра захапіліся (захапіліся і сёння) выдатным майстэрствам мінскага канцэртмайстра, яго высокай выканаўчай культурай. Давід Ойстрах заўсёды выказваў яму шчырую ўдзяч-

Мне давялося працаваць на колішняй Мінскай студыі навукова-папулярных і хронікальна-дакументальных фільмаў. Тады кінематаграфісты толькі пачыналі збіраць архіўныя кінадакументы пра абарону Брэста ў векапымным сорака першым. Аператары спыталіся ў пагранічны горад кожны раз, калі там з'яжджаліся сабранныя намаганнімі пісьменніка Сяргея Смірнова ветэраны баёў у цятадэлі, імкнуліся замацаваць на стужцы абліччы людзей, пра якіх складаюцца легенды. Па характары сваёй службы я знаёміўся з матэрыялам адразу пасля праяўкі і ўдзельнічаў у мантажы будучых сюжэтаў у кіначасопісах і першых дакументальных фільмаў аб Брэсце сорака першага. Многія кадры, знойдзеныя тады, сталі цяпер хрэстаматычнымі і часта выкарыстоўваюцца на экране. Ды пошукі не спыняюцца. І з кожнай новай работай беларускіх кінадакументалістаў мы пераконваемся ў дзівоснай і дзіўнай асаблівасці часу: ён захоўвае дакументы і сведчанні нават пасля знішчальнага агню на зямлі, калі, здаецца, попелам разнісіць вецер чорную немату гісторыі.

на ўражанні глядача. Калі глядзіш тыя дакументальныя стужкі, што склаліся цяпер у своеасаблівы кінематаграфічны трыпціх, — «Стаялі насмерць», «Я, салдат Брэсцкай крэпасці» і «Чырвоны сшытак», цябе абпальвае сурова праўда аб перажытым, пра што расказваюць непасрэдня ўдзельнікі брэсцкай эпопеі або іх баявыя таварышы.

Вось маршал Васілій Чуйкоў прыгадвае свае сустрэчы з капітанам Зубачовым, якому выпала такая адказная задача — наладжваць абарону крэпасці і кіраваць ёю. Вось генерал Леанід Сандалаў перабірае ў памяці дні апошняга тыдня перад варожай наваляй, будні яшчэ мірнай нашай арміі. Вось ветэран вайны Піліп Лаянкоў, які ў апошнюю хвіліну бою, чуючы блізкія крокі фашыстаў, схаваў сяг 455-а стралковага палка. Вось Аляксей Раманаў, які і дасюль бачыць у думках усе перыпетыі рукапашных баёў таго чэрвеня сорака першага... Калі раней, на пачатку кіналетанісу пра абарону цятадэлі над Бугам, абстраляныя воіны напружана трымаліся перад аб'ектывам кінакамеры і мікрафонам, то цяпер яны не

Піліп Лаянкоў у гады вайны змагаўся з гітлераўцамі ў Брэсце і ў радах французскага Супраціўлення. Першы здымак — з дакумента савецкага байца атрада макі, другі — кадр з фільма «Я, салдат Брэсцкай крэпасці».

і не паспела выправіцца ў дарогу. Зноў перад намі такое ж пісьмо: «Спяшаюся паведаміць, што сёння выклікалі ў палітадзел, дзе я атрымаў партыйны білет...» І ў ходзе баёў за цятадэль такія заявы пісаліся на кавалках газет і потым разглядаліся членамі партыі. «Цяпер мы не можам выдаць вам партбілеты, але лічыце сябе камуністамі», — гаварыў байцам, што падавалі

гу трымаюць у кадры рэпрадукцыі даваенных дакументаў, бо іншыя ў герояў не захавалася. Камера здымае крэпасць сёння з нечаканых пунктаў, шукаючы новых ракурсаў. Рэжысёр часам знарок уводзіць у мантаж «цытату» з вядомых фільмаў, дазваляе сабе надоўга затрымаваць буйныя планы (гусеніцы танкаў, рукі на бомбаскідальніках самалёта, нямецкія каскі на зямлі). Як быццам галоўная задача — гэта пераканаць нас у сапраўднасці антуражу, таго фону, на якім мы вось зараз убачым жывога чалавека з сівізнай, і ён пачне гаварыць аб тым, чаго ніхто здымаць тады не мог... Але дакладнае размеркаванне «святла» і «ценю», вывераны метраж, тактоўнае ўвядзенне музыкі, якая «змняе» натуралістычныя шумы, — гэта ўжо творчы акт мастака. Адбор матэрыялу зроблены рэжысурай на эстэтычных мерках.

Па сутнасці, усе тры стужкі — гэта даследаванне духоўных крыніц подзвігу. Тое, аб чым гавораць з экрану той жа Аляксей Раманаў, Піліп Лаянкоў, Фёдар Жураўлёў, Іван Бугакаў або Міхаіл Мяснікоў, — не толькі аднаўленне якога-небудзь незабыўнага эпизоду Вялікай Айчыннай вайны. Экран далучае нас да духоўнага свету пераможцы. Не заўсёды тыя інтанацыі, нават словы, што імі вымаўляюцца, можна перакласці на мову лагічных высноў. Экран замацоўвае нешта надзвычайна жывое, трапяткое, няўлоўнае, бадай, ні для якога іншага віду мастацтва. І ва ўсіх трох фільмах захаваны непасрэдня праміні чалавечых пакут і радасці, роздуму і здагадкі.

Напрыклад, рэжысура на фоне пяці метраў стужкі з беластвольмі бязомі дае паўзу Піліпа Лаянкова пасля таго, як ён прамовіў: «Такім шляхам мы, значыцца, прыбылі на радзіму...» Потым столькі ж метраў — разбураны казематы і голас дыктара: «У руінах Кобрынскага ўмацавання быў знойдзены медальён старшага сяржанта Піліпа Лаянкова. Яго лічылі загінуўшым...» І цяпер ужо восем метраў буйнога плана — паглыблены ва ўспаміны твар гэтага чалавека, які закончыў вайну ў атрадах макі і атрымаў падзяку ад камандавання войск Супраціўлення ў Францыі. Чалавек глядзіць на нас. І ў сваю ўласную душу. Толькі на дзевятых метрах паўзы заўважае, больш для сябе: «Сэ ля ві — кажуць французам...» Я ўпэўнены, што пры іншым метражы і іншай мантажнай кампазіцыі гэты эпизод не меў бы такой вобразнай сілы і не так бы глыбока выяўляў перажытае ветэранам Брэста.

Яшчэ прыклад. Аляксей Раманаў расказаў, як ён з баявымі таварышамі па рашэнні лагернай партыйнай арганізацыі ўцёк з канцлагера і дабраўся да нейтральнай тады Швецыі. Пасля вялікіх намаганняў ён трапіў у наша пасольства, там

яго прыняла папалчнік У. І. Леніна, вядомая рэвалюцыйна-героіня і відны савецкі дыпламат А. М. Калантай. Убачыўшы перад сабой ваеннапалоннага, які прайшоў сапраўдныя кругі пекла ў гестапаўскіх турмах, Аляксандра Міхайлаўна сказала: «Даруйце, я не магу вас вітаць стоячы... Вось ногі ў мяне...» Салдат адказаў, што не такі ён важны чалавек, каб савецкі пасол яго вітаў стоячы. Калантай запярэчыла: «Вы мне ўяўляецеся якраз такім чалавекам, перад якім паслу Савецкага Саюза не сорамна і ўстаць...» Слухаеш гэта — і камяк да горла, слёзы да вачэй. Можна, таму, што трохі раней з экрану прагучалі такія словы Раманава: «Пачалі мяне вадзіць на допыт у гестапа. Я маўчаў... Мне некалькі разоў...». На сярэдніх планах — твар Раманава, які доўга збіраецца сказаць, што ж было «некалькі разоў» і так і не знаходзіць сіл. Маўчыць.

Зноў жа, быццам звычайны кінематаграфічны запіс успамінаў. Тут і музыкі няма. Толькі твар чалавека. Шматкроп'е... І старонка таго «чырвонага сшытка», дзе ён запісвае перажытае ім на скрыжаваннях ваенных дарог на зямлі і на моры. Атрымліваецца вобразны экранны сляд. Ён уздзеінічае на глядача і дакументалістам факта, і яго сапраўды мастацкім, зробленым па законах вобразнасці дакументальнага кіно, метафарычным сімвалам.

Многае, аб чым ідзе гаворка ў фільмах трыпціха, мы цяпер ведаем і па іншых крыніцах: па мемуарах, па гістарычнай і па мастацкай літаратуры, па жывапісе, музыцы, нарысах, па мастацкім кіно. Калектыў, які працаваў над трыпціхам, здолеў па-новаму сказаць пра вядомае. З захаваннем строга дакументальнай асновы, на вобразнай мове экраннай дакументалістыкі. Застанца назваць гэты калектыў сцэнарыст У. Халіп, рэжысёр І. Пікман, аператары Ю. Ялхоў, І. Каган, С. Смірноў, Я. Пчолкін, гукааператар Л. Вежнывец, кампазітар Л. Гядравічус, кансультанты Л. Кісялёва і Т. Ходцава.

Пясняр салдацкага подзвігу Канстанцін Сіманаў некалі выказаў такую думку: «Калі гавораць аб мужнасці, успамінаюць Брэст. Калі гавораць пра выпрабаванні, успамінаюць Брэст. Калі гавораць аб жыцці, аддадзеным за нашу зямлю, успамінаюць Брэст... Гэта — агульнае для ўсіх нас слова. Брэст — гэта для нас пачатак вайны. Сімвал гэтага пачатку. Трагедыя і гераічнага». Вобразная праўда дакументаў, што увайшлі ў новыя работы беларускіх кінематаграфістаў пра Брэст, створаныя ў апошнія гады, пацвярджае справядлівасць гэтага пэтычнага вызначэння. Пацвярджае для нас, сучаснікаў, і для нашых нашчадкаў.

Барыс БУР'ЯН.

Брэсцкі Трыпціх

ФІЛЬМЫ «СТАЯЛІ НАСМЕРЦЬ», «Я, САЛДАТ БРЭСЦКАЙ КРЭПАСЦІ» І «ЧЫРВОНЫ СШЫТАК» ВІТВОРЧАСЦІ АБ'ЯДНАННЯ «ЛЕТАПІС»

Бывае, літаральна з попелу і здабываюцца рэліквіі першых баёў на граніцы: гадзіннік з пакаражанымі стрэлкамі, якія зафіксавалі час пачатку артылерыйскага агню на цятадэлі, абпалены партыйны білет, неадпраўленае пісьмо, чырвоны сцяг, закапаны байцамі ў зямлю. Бывае, былыя абаронцы сёння перад кінакамерай прыгадваюць штосьці і паўстаюць у памяці амаль увачавідкі падрабязнасці бою, апошняй сустрэчы з салдатам-пабрацімам, з камандзірам, які кіраваў апошнім боем... Апошнім? Не, той, хто ацалеў, і потым — у партызанскім атрадзе, у лагерах для ваеннапалонных, у гарах Югаславіі, у атрадах французскіх макі, зноў у радах Чырвонай Арміі, — змагаўся. Біяграфія людзей, пра якіх цяпер расказвае экран, не абрываўлася там, у крэпасці. У сорака першым заставаўся самы драматычны момант жыцця: баец у цятадэлі, акражанай войскамі, якія перад тым прайшлі пераможным маршам амаль па ўсёй Еўропе, прымусіў вермахт спыніцца, затрымацца і не раз адступіць перад контратакуючымі жменькамі смельчакоў з чырвонай зоркай на пілотцы. Пакутуючы ад смагі, ад ран, адсутнасці інфармацыі пра падзеі за межамі крэпасці, чалавек, які аднойчы і назаўсёды прыняў прысягу на вернасць Радзіме, адстойваў не толькі гэты ўмацаваны старымі фартыфікацыйнымі збудаваннямі востраў савецкай зямлі, — ён ваяваў за Савецкую ўладу.

Пра гэта напамінаюць і даўно вядомыя дакументальныя кадры, і новыя, нядаўна адшуканыя або спецыяльна для новых фільмаў знятыя. Жыццёвы матэрыял, адчуванне яго гістарычнага значэння, непаўторны лёс амаль кожнага абаронцы цятадэлі, да якога нас далучае экран, — вядома, усё гэта робіць свой эмацыянальны ўплыў

звяртаюць увагу на «тэхніку» і, калі ўжо абудзіўся ў іх настрой і паўсталі перад вачамі карціны перажытага, гавораць непасрэдна, зусім натуральна, шчыра. Вершы кожнай інтанацыі.

Узрушае да слёз, напрыклад, такі момант у фільме «Я, салдат Брэсцкай крэпасці»: былы чырвонаармеец 84-а палка Аслан Сурхайханаў сярод руінаў цятадэлі нечакана для сябе заспяваў песню гарыбальдзійцаў, і гулкае рэха панеслася яе над ракой, над Холмскімі варотамі, над былымі казармамі. «Бандзьера Роса» — баявы гімн італьянскіх камуністаў, партызан-гарыбальдзійцаў, сярод якіх заканчваў вайну адзін з герояў Брэста сорака першага. Аслан Сурхайханаў спявае асіплым голасам, ён строга глядзіць на нас, не звяжваючы на кінакамеру, — загляблены ва ўспаміні. І раптам: «Я заўсёды ўспамінаў і расказаў італьянскім, французскім, югаслаўскім партызанам пра Брэст і пра ўсё...» І — песня колішніх італьянскіх партызан лунае над сённяшняй крэпасцю.

Такое не арганізуюць на здымачнай пляцоўцы. Гэта — душэўнае парыванне чалавека, «злоўленае» дакументальнай кінакамерай.

Калі глядзіш фільмы брэсцкага трыпціха, эмацыянальна ўспрымаеш перш-наперш гэтыя моманты — моманты непасрэдных успамінаў, душэўных парыванняў, маўклівых паўз, супастаўленняў партрэтаў цяперашніх ветэранаў з іх фатаграфіямі сорака першага года «ацалелых» пісем-выказванняў той пары... Скажам, у дыктарскім тэксе гучыць угодас напісанае байцом у родны край: «Толькі што, дзве гадзіны назад, я прыняў прысягу на вернасць Радзіме, Рабоча-сялянскаму ўраду, партыі Леніна — Сталіна. Вазьміце мне рэкамэндацыю для паступлення ў ВКП (б)...» Гэта пісьмо так

такія заявы, камісар Усходняга форта ў чэрвені сорака першага.

Зразумела, такія дакументы патэнцыйна зараджаны моцным эмацыянальным зарадам. Канечне, мантажныя сутыкненні дакументальных кадраў сорака першага года са знятымі сёння ўздзейнічаюць на нас уладарна. Тут аўтары фільмаў зрабілі добрую справу, усклаўшы надзею на сілу самога фактычнага матэрыялу. Да заслуг іх трэба аднесці і асабліваю творчую далікатнасць, якая памагла ім наладзіць здымкі так, што сапраўдны герой, якога камера «бачыць» і за якім яна «сочыць», амаль заўсёды трымаецца ў кадры натуральна. Не, не абыхава, а менавіта натуральна! Бо Аляксей Раманаў, канечне ж, помніць, што кожнае яго слова зараз фіксуецца, кожны паварот галавы, кожная няпрошаная сляза... І Аслан Сурхайханаў таксама спяваў «Бандзьеру Роса», бачычы, як ад яго не адыходзіць аператар і гукааператар. І ўсё ж ніякай дэманстрацыі, ніякай позы няма ні ў кога з іх. Чалавек, мабыць, унутрана адчувае, што размаўляе з сучаснікамі і звяртаецца да нашчадкаў. І тут нельга дазволіць сабе якую-небудзь тэатралізацыю, што адразу загучыць фальшам, нельга гаварыць аб тым, чаго не было або чаго ты сам не бачыў.

Першая вартасць трыпціха — строгае праўдзівасць і натуральнасць усіх кінапапавяданняў.

Ды толькі кожны з нас, глядачоў, адчувае ў іх і прыкметы высокага мастацтва кінадакументалістыкі. Не проста сабранны па загадзя складзенай схеме, паўтормым яшчэ раз, гэтыя моцныя сілы уражання кадры і эпизоды. Аўтары смела ўвядзюць у фанэграму зусім натуралістычныя гукі — бамбёжак, артылерыйскага агню, кулямётнай стралёны. Яны падоў-

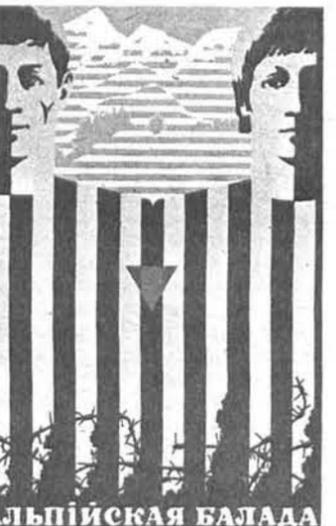
У. Крукоўскі.

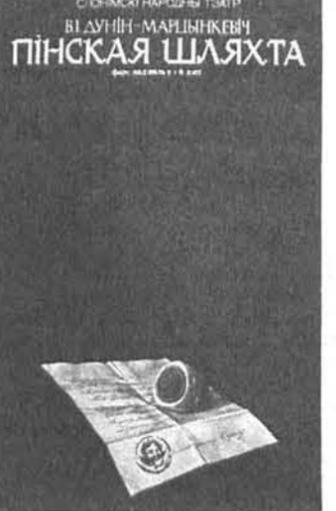
І. Уладычык.

У. Васюк.

В. Смальян

У. Жук.

«ПЛАКАТУМ» — азначае сведчанне, аб'ява. Адсюль і паходжанне плаката з яго першапачатковай, чыста інфармацыйнай функцыяй. Зараджэнне гэтага віда выяўленчага мастацтва гісторыкі адносяць да XV стагоддзя — пары ўзнікнення кнігадрукавання. Менавіта тады друкаваная, вялікафармацыйная гравюра з тэкстам выконвала функцыі інфарматара і прапагандыста, набывшы ў часы Рэфармацыі, часы абвостранай рэлігійнай барацьбы ў Еўропе ролю палітычнага сродку ў змаганні розных ідэалагічных накірункаў тагачаснай грамадскай думкі. Асабліва ж вялікая патрэба ў плакаце ўзнікла ў XIX стагоддзі — у сувязі з гаспадарчым, тэхнічным уздымам, урбанізацыяй і росквітам гандлю. Паўсюдная патрэба ў рэкламе настолькі моцна стымулявала развіццё плаката, што на працягу нейкіх пяцідзесяці гадоў нара-

ведвальніка гэтай выстаўкі, мы звярнуліся да аднаго з вядучых беларускіх плакатыстаў, члена праўлення Саюза мастакоў, мастацкага рэдактара часопіса «Малодосць» У. Крукоўскага.

— Уладзімір Якаўлевіч, вы, як член выстаўкі і экспазіцыйнай камісіі гэтай выстаўкі, прымаеце самы непасрэдны ўдзел у яе фарміраванні. Вашы меркаванні пра выстаўку — і наогул пра сённяшні стан беларускага плаката, пра яго дасягненні і здабыткі?

— Выстаўка яшчэ раз пераканаўча паказвае, што ў плакаце сёння працуюць сталыя, цікавыя мастакі. І мінулая ўсесаюзная выстаўка, на якой экспанавалася некалькі дзесяткаў нашых работ, і станючая ацэнка нашай працы ва ўсесаюзным друку, і, нарэшце, сам тэрмін «беларускі плакат», які стала ўвайшоў у лексікон мастацтвазнаўцаў і крытыкаў, — сведчанне таго, што беларускі плакат можна і трэба разг-

шкарджаюць яго больш інтэнсіўнаму развіццю. Чым, напрыклад, растлумачыць такі малы колькасны рост секцыі плаката?

— Вы крыху памыляецеся ў ацэнцы ўзросту нашага плаката. Беларусь ужо ў XVI стагоддзі мела вялікую па тым часе колькасць друкарняў і, напэўна ж, мела і народны лубок, і вялікі дрэварыт з тэкстам агітацыйнага ці інфармацыйнага зместу. Іншая справа, што няўмоўны час мала што пакінуў са здабыткаў нашай старажытнай культуры. Але мы ведаем афішы мінскіх тэатраў сярэдзіны мінулага стагоддзя, ведаем, што першай беларускай оперы папярэднічала друкаваная афіша. Да нашага часу захаваліся на беларускай мове афішы трупы Буйніцкага і дарэвалюцыйных выставак у Вільні. Шмат плакатаў на роднай мове выдывалі ў рэспубліцы ў 20—30-я гады, вядомы плакаты і адрозны прагрэсіўныя арганізацыі За-

вікаў у часопісе «Творчество» пра беларускі плакат: «На жаль, палітычныя лісты, відовішчныя афішы, за рэдкім выключэннем, былі паказаны ў арыгіналах, а не ў адбітках. Відаць, рэспубліканскім выдавецтвам і іншым установам, занятым выпускам і распаўсюджаннем плаката, належыць больш у ажліва прыгледзецца да май трюў, якія даказалі сваё творчае права на прафесійную працу ў плакаце». Сказанае чатыры гады назад актуальна і сёння, і адстаткова зірнуць на нашы рэкламныя шчыты, скрозь заклінаючы наборнай, нецікавай афішай.

Іншая рэч — «Агітплакат». Гэта наш уласны друкаваны орган, я сам у ім працую (на грамадскіх пачатках, як і ўся рэдкалегія) намеснікам галоўнага рэдактара. Тут мы, як кажуць, самі малюем, самі друкуем. І друкуем шмат — 72 плакаты ў год. Нядаўна выпушчалі ў свет тысячы нумар «Агітплаката», а ўсяго, пачынаючы з 1966 года, тыраж склаў паўтара мільёна экзэмпляраў. Аўдыторыя — уся Беларусь, падпісчыкамі з'яўляюцца каля 2 тысяч калгасаў, заводаў, клубаў і іншых прадпрыемстваў і ўстаноў. Мець такую аўдыторыю і пачэсна і адказна. Зараз рыхтуем вялікую справядлівую выстаўку «Агітплаката», на якой будзе паказана каля двухсот работ.

Але гэта тое, чым мы можам ганарыцца: сярод аналагічных выданняў у саюзе мы займаем неblaгое месца (шмат у чым заслуга ў гэтым выдатнага майстра сваёй справы П. Я. Жыронкіна). Есць жа і адваротны бок — адсталая, прыміўная тэхніка друку, адсутнасць самых неабходных матэрыялаў, прыстасаванняў, дрэнная папера. Мінула ўжо два гады, як кіраўніцтва СМ БССР прыняло рашэнне аб мадэрнізацыі нашага вытворчага ўчастка, а воз, як кажуць, і сёння там.

— У чым, на вашу думку, адметнасць беларускага плаката?

— Галоўнымі адметнымі рысамі беларускага плаката, як і ўсякага нацыянальнага ці рэгіянальнага мастацтва, перш за ўсё, з'яўляецца тэматыка, потым пластычная адметнасць — выкарыстанне ўсяго комплексу выяўленчых сродкаў і прыёмаў, назапашаных дадзеным нацыянальным мастацтвам, як прафесійным, так і народным. Ну, і моўны кампанент: плакат жа — адзіны від выяўленчага мастацтва, які арганічна спалучае ў сабе выяву і слова, паняцце і вобраз. Часам трапна ўжывае беларускае слова, сказ, прымаўка, цытата, як, скажам, у плакаце В. Смальяка, прысвечаным У. І. Леніну, нясуць у плакаце асноўную сэнсавую і кампазіцыйную нагрукку. Кампазіцыя плаката І. Уладычыка «Паставім кропку над «і» будзеца менавіта на ўжыванні ў беларускім пісьме «і» з кропкай!

Агульнай мастацкай рысай, тэндэнцыяй нашага плаката з'яўляецца таксама імкненне да вострай вобразнасці, метафарычнасці, пластычнай нечаканасці, нават парадаксальнасці рашэння. Есць яшчэ адна прыкмета, якая дазваляе гаварыць пра існаванне нацыянальнай школы мастацтва — гэта спецыфічнасць мыслення. Ведаецца, гэта як у вас, у пісьменнікаў, гавораць: такое мог напісаць толькі беларус!

— І яшчэ адно пытанне, апошняе: як судзіліца служба ў рэдакцыі часопіса з творчай працай у галіне плаката?

— Як найлепш. Пастаянны кантакт з мноствам новых людзей, асабліва з маладымі мастакамі, сутыкненне штонумар са свежым матэрыялам дапамагаюць адчуваць рытм жыцця. «Малодосць» — ілюстраваны часопіс, які даўно і мэтанакіравана прапагандае творчасць беларускіх мастакоў. Мне прыемна працягваць гэтую традыцыю.

Т. БОНДАР.

Сведчанне СТАЛАМАСЦІ

дзіўся новы від мастацтва, якое пачалі вобразна называць мастацтвам вуліц.

Сённяшні плакат інфармуе, перасцерагае, выходзіць. Сённяшні плакат, асабліва палітычны, не менш магутны сродак уздзеяння на грамадскую думку, чым радыё, тэлебачанне, газета. Цяжка ўявіць якую-небудзь з'яву ці падзею грамадскага, палітычнага, культурнага жыцця нашай рэспублікі, краіны, планеты, на якую ў той ці іншай мастацкай форме не адгукнуўся б плакат, да якой ён не меў бы самага гарачага дачынення.

У гэтым можна пераканацца, наведваючы 4-ю рэспубліканскую выстаўку плаката, якая адкрылася 27 кастрычніка ў памяшканні Саюза мастакоў БССР. У невялікіх залах размясцілася добра прадуманая экспазіцыя — яе склалі 129 работ 28 аўтараў. Гэта лепшыя работы за апошнія чатыры гады — своеасаблівае справядлівае беларускіх плакатыстаў напярэдні XXIX з'езда КПБ і XXVI з'езда КПС. Удзельнікі адбор твораў, сэнсавыя і тэматычныя акцэнтны ў экспазіцыі дазваляюць глядачу лёгка арыентавацца на выстаўцы, адчуваць вядучыя тэндэнцыі, параўноўваць розныя вобразныя пошукі і рашэнні.

Стала ўжо добрай традыцыяй — аб'ядноўваць у адной экспазіцыі плакаты розных жанраў: палітычны, культурна-прапагандысцкі, спартыўны, рэкламны, тэатральную афішу.

Беларускі плакат вызначаецца «афарыстычнасцю вобраза, кампазіцыйнай і колеравай культурай, востра-сучасным разуменнем выявы і тэксту» — так адзначалася ў справядлівага артыкулах з 5-й усесаюзнай выстаўкі плаката («Творчество», 1977, № 7). Гэтая ацэнка пластычных вартасцей беларускага плаката ў поўнай меры захоўвае сваю актуальнасць і сёння. Выступаўшы на адкрыцці выстаўкі старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР В. Грамыка, сакратар праўлення СМ па прапагандзе і выставачнай дзейнасці Л. Асецкі, старшыня бюро секцыі плаката Т. Ігнаценка ў сваіх прамовах аднадушна адзначалі рост майстэрства плакатыстаў, адметнасць, непаўторнасць іх работ, наяўнасць нацыянальнай школы плаката.

З пытаннямі, якія непазбежна ўзнікаюць у зацікаўленага на-

глядца як самастойную мастацкую з'яву ў агульнай карціне беларускага выяўленчага мастацтва.

З размоў з глядачамі, прадстаўнікамі прэсы я высветліў, што для многіх з іх выстаўка — сапраўднае адкрыццё, што яны і не падазравалі, што побач з заваяваўшымі ўжо еўрапейскую вядомасць беларускімі жывапісцамі, графікамі існуе і плённа працуе невялікі, але таленавіты атрад плакатыстаў, творы якіх могуць спакойна і ўпэўнена канкуруваць на любым узроўні нават з такім вядомым і прафесійна моцным плакатам, як плакат літоўскі ці латышскі. Але гэта агульная заўвага. Што ж датычыць канкрэтных дасягненняў за мінулыя гады, то пасля бяспрэчнага поспеху на мінулай усесаюзнай выстаўцы мы плённа рыхтуемца і да наступнай, якая адбудзецца ў студзені 1981 года (ужо адабрана больш чым сорок нашых работ). У актыве — удзел у Біенале-78 у Варшаве, медаль Віктара Смальяка на міжнародным конкурсе алімпійскага плаката ў Маскве, дыплом рэспубліканскіх і міжрэспубліканскіх конкурсаў. Радуе і тое, што ў Саюз мастакоў прыняты тры новыя члены секцыі плаката — М. Стома, Л. Кальмаева, У. Жук. Гэта вельмі моцныя, прафесійна падрыхтаваныя мастакі, цікавыя творчыя асобы.

— Мне падалося, што занадта часта паўтараюцца адны і тыя ж прозвішчы мастакоў, сярод якіх і толькі што названыя вамі і ваша, што менавіта работы пяці-шасці аўтараў і склалі ядро выстаўкі (больш чым 70 плакатаў). Чым вы гэта тлумачыце?

— Перш за ўсё тым, што секцыя плаката ў Саюзе мастакоў самая маленькая — 12 чалавек, і такое становішча, з невялікімі аддзеламі, захоўваецца ўжо на працягу многіх гадоў. Ды і творчая актыўнасць ва ўсіх далёка не аднолькавая. Калі яшчэ 10-15 гадоў назад у жанры плаката пераважалі прозвішчы Ігнаценкі, Замаха, Радунскага, Ганцэвіча, памёршых нядаўна Кроля і Гурло, плакатыстаў старэйшага ўзросту, якія шмат і плённа працавалі ў галіне плаката (без іх папярэдніх прац немагчымы быў бы высокі ўзровень гэтай выстаўкі!), то сёння, зусім натуральна, адбываецца змена пакаленняў і пераважаюць прозвішчы маладых — Стома, Кальмаева, Жук, Васюк...

— Як усякая параўнальна новая, маладая з'ява, беларускі плакат, пэўна ж, сутыкаецца з праблемамі, якія пера-

ходняй Беларусі. А плакаты перыяду Вялікай Айчыннай вайны?

Есць, ёсць дзе шукаць вытокі і традыцыі беларускага плаката! Слова — за гісторыкамі мастацтва.

Што ж датычыць нашых граблем, дык у нас яна адна: недастаткова цікавасць да плаката, часам проста яго ігнараванне. Каб гэта не гучала бяздоказна, прывяду некалькі прыкладаў. Пачытайце, скажам, справядлівае з выставак — жывапіс, жывапіс, часам графіка, ну, можа, яшчэ скульптура; пра плакат — ані слова, мы як бы і не існуем для мастацтвазнаўцаў, хоць на кожнай буйной рэспубліканскай выстаўцы паказваем 25-30 работ. Плакатыстаў ніколі, колькі сябе памятаю, не запрашалі на шматлікія замежныя, вызныя выстаўкі беларускага мастацтва. А факт размяшчэння такой для нас адказнай выстаўкі, як вось гэтая (усё-такі чатыры гады напружанай працы!) у такім непрыстасаваным памяшканні! Толькі дзякуючы самаадданай працы бюро секцыі здолелі зрабіць прыстойную экспазіцыю.

Нават матэрыяльнае становішча плакатыстаў гаворыць аб — у лепшым выпадку — абыякавым да нас адносінах кіраўніцтва саюза: ні ў аднаго з самых актыўных плакатыстаў, якія, на вашу думку, склалі ядро выстаўкі, няма творчых майстэрняў.

Што ж да колькаснага росту секцыі плаката, дык адкуль ім уззяцца, плакатыстам? За апошнія гады ў нашай мастацкай ВНУ абараняў дыплом па плакаце толькі адзін чалавек, а пра вучылішча і гаварыць не доводзіцца. Склалі секцыю мастакаў, якія прыйшлі ў плакат з графікі, жывапісу, інтэр'ернага і афарміцельскага мастацтваў, нават керамікі. Гэта, несумненна, энтузіясты, адданыя плакату людзі. Адно — стараемся працаваць як мага актыўней, як мага лепш.

— Плакат — гэта тыражраваная прадукцыя, ён жыць у друкарскіх адбітках. Як мне вядома, у рэспубліцы плакаты выдаюць у асноўным выдавецтвы «Беларусь» і «Полымя» і шэфнаграфіскі цэх Саюза мастакоў «Агітплакат». Як складваюцца адносіны вашай секцыі з гэтымі арганізацыямі? Чаму ў экспазіцыі так мала друкарскіх адбіткаў?

— Хочацца адказаць словамі з рэцэнзіі на нашу экспазіцыю ў 1977 годзе на ўсесаюзнай выстаўцы. Восе што пісаў А. Но-

У АРТЫКУЛЕ, прысвечаным аналізу выстаўкі, усебакова і вычарпальна прааналізаваным тэндэнцыі развіцця творчасці маладых амаль немагчыма — праблему гэтую, відаць, можна вырашыць намаганьнямі многіх мастацтвазнаўцаў (на наш погляд, вельмі карыснай магла б быць шырокая дыскусія на гэтую тэму ў «ЛіМе»). Таму спынімся толькі на найбольш істотных момантах, на асобных працах мастакоў, якія найбольш запамініліся.

Адной з характэрных тэндэнцый развіцця жывапісу і графікі з'яўляецца актыўны зварот маладых мастакоў да традыцый і вытокаў народнай культуры, да тэм і вобразаў з жыцця роднай Беларусі. З'ява гэтая заканамерная, бо сама назва выстаўкі — «Малодосць рэспублікі» — абавязвала ўдзельнікаў звярнуць увагу на канкрэтную тэматыку. З другога боку, павышаная цікавасць маладых да духоўных каштоўнасцей народа, думасца, сведчыць пра далейшае ўдасканаленне беларускай мастацкай школы. У плённасці гэтага накірунку пераконваюць неўміручыя здабыткі на шляху развіцця рускага мастацтва, якое немагчыма ўявіць без пранікнёных, каларытных народных вобразаў Венецыянава, Пярова, Мяседэва, без карцін перасоўнікаў, якія, як вядома, з'явіліся сапраўдным люстрам народнага жыцця, без «Ермака» і «Баярыні Марозавай» Сурыкава, «Івана Грознага» і «Крыжова ходу» Рэпіна, «Жніва» Пластива, ілюстрацый да «Слова аб палку Ігаравым» Фаворскага і інш.

Другой важнай тэндэнцыяй развіцця мастацтва маладых з'яўляецца паглыбленасць аналізу духоўнага жыцця, прыкметная індывідуалізацыя бачання і трактоўкі ў параўнанні з «шасцідзсятнікамі» (мастакамі 60-х гадоў). Мастацтва маладых ускладнілася. Сярод яго «зыходных» вытокаў — традыцыйна-нацыянальнага і сусветнага, у тым ліку класічнага рускага і савецкага мастацтва, народнай творчасці, майстроў Рэнесанса і г. д.

Звяртае на сябе ўвагу прыкметная актывізацыя ідэй станкавізму, «Суровы стыль» з яго публіцыстычнасцю, а часам і адкрытай дэкларацыйнасцю вобраза сёння ўсё часцей замяняецца «ціхай» мовай: лірыка-інтымная або камерная трактоўкай той або іншай з'явы. Адсюль больш актыўнае развіццё такіх жанраў, як партрэт, пейзаж, наюрморт (працы Сулкоўскага, Тоўсціка, Батальёна, Сысоева, Ісаенка і інш.).

Пры гэтым уласцівы мастацтву ранейшых перыядаў пафас грамадзянскасці не змяняецца; кола тэм і вобразаў, якія ахопліваюць маладыя сваім аналізам, па-ранейшаму даволі шырокае — у нечым яно нават пашырылася. Але грамадзянскія пазіцыі ў адносінах да традыцыйна бытуючых у нашым мастацтве тэм (вытворчай, сельскай працы, Айчынай вайны і г. д.) шмат у чым ускладніліся; мастацтва ўсё больш становіцца па-філасофску аналітычным, інтэлектуальным.

Прыгадасем, аднак, залы Палаца мастацтваў. Якая карціна жыцця народа паўстае з палотнаў маладых мастакоў? «Час пералётных птушак» (Ю. Піскун), «Свята ў Докшыцах» (В. Маркавец), «Хлеб наступнага года» (А. Кокцеў), «Лён» (С. Рабашчук) — жыццё сучаснай беларускай вёскі, паэтызацыя чалавека і працы. «Дарогі бацькоў» (А. Крыцкі) — грамадзянская вайна, услужленне падзвігу нашых бацькоў. «У партызаны» (У. Ткачэнка), «Хлеб майго дзяцінства» (А. Ананіч) — партызанскі рух на Беларусі, барацьба супраць фашызму. «Беларусы на БАМе» (М. Рыжыкаў), «Вечар» (М. Марчанка) — грама-

дзянская актыўнасць нашых юнакоў і дзяўчат. «Дзяўчына са сланечнікам» (У. Сулкоўскі), «Партрэт мастака У. Савіча» (У. Тоўсцік), «Ля акна» (А. Кузьміч), «Сямейны партрэт» (Э. Белагураў), «Партрэт Р. Барадуліна» (А. Маціевіч), «Народны майстар Гаўрылюк» (У. Тулупаў) — вобразы нашых сучаснікаў. «Песня маёй зямлі» (М. Ісаенка), «Раздолле» (В. Сысоеў), «Лета на Віцебшчыне» (Р. Батальёнак), «Старажылы зямлі Заслаўскай» (А. Кокцеў) — краявіды нашай вялікай краіны, паэтычныя вобразы роднай зямлі. «Лясная кветка» (А. Пашкевіч), «Песня» (У. Тоўсцік), «Ноч на Івана Купалу» (У. Зінкевіч) — народныя святы...

Я назваў толькі частку багатай экспазіцыі. Ужо нават самі назвы сведчаць аб тым,

лізм, карані якога (няхай часам яшчэ не вельмі моцныя!) ідуць у родную глебу. Гэта абнадзейвае, тым больш, што самыя здольныя з іх імкнуцца не механічна паўтараць раней знойдзенае, а шукаюць свой уласны непаўторны голас, адметныя і непаўторныя сродкі выразнасці.

Аб добрых перспектывах нашага мастацтва гаворыць прыкметны творчы рост некаторых мастакоў, інтэлігентная, напружаная работа іх над сабой, тэматычная і стыльвая цэласнасць, удасканаленне кампазіцыі і каларыту, мастакоўска-паэтызацыя прадмета адлюстравання. Душэўную шчодрасць і цеплыню, прыгажосць юнацтва выпраменьвае жыццярадасны, тонка скампанаваны і напісаны вобраз дзяўчыны («Дзяўчына са сланечнікам») У. Сулкоўскага —

шана-ўмбрэтых фарбах, яна асабліва выйгрышна глядзецца на фоне крыклівых па колеры, пакрытых густым сломам бліскачага лаку палотнаў (пераградувачаны фігурамі карычневы «Вечар у вёсцы» Г. Жарына, зробленая «пад Жыліцкага» карціна «Ля матчынага парога» А. Панцюка і інш.). Магчыма, Зінкевіч яшчэ занадта шмат энергіі і часу аддае маляўнічай апрацоўцы паверхні палатна, забываючы, што жывапіс не модніца: ёй патрэбна не арыгінальнасць «з прыгожанькай фактуркай» сукенка, а смелая, яркая і энергічна выказаная арыгінальная думка. Арыгінальнасці стылю адмаўляць, ведама, не даводзіцца. Гэта, як кажуць, «вышэйшы пілатаж», але такі стыль, свая ўласная непаўторная манера адлюстравання жывапісу ўнікае як вынік даска-

чым эпінныя матывы, па-мастакоўску іх апаэтызаваць. За апошнія два-тры гады вырастае мастак сапраўды незвычайна, стаўшы сапраўдным прафесіяналам, і калі б не недарэчная паспешлівасць, з якой ён кожны раз пачынае новы пейзаж (да канца не вынасіўшы, не завяршыўшы папярэдні), Ісаенка ўжо сёння быў бы, відаць, лепшым пейзажыстам. На жаль, яго слабая работа (такія, як «Браслаўшчына») застаюцца пакуль што толькі ў стадыі таленавітай эскізнасці.

У цэлым, нягледзячы на пэўныя недахопы, у жывапісным раздзеле выстаўкі «Малодосць рэспублікі» нямала цікавых, таленавітых работ, зробленых з відэавочным імкненнем маладых знайсці ў мастацтве свой уласны непаўторны шлях.

Графіка на гэты раз выступіла, на мой погляд, ніжэй сваіх магчымасцей. Як я ўжо зазначыў вышэй, некаторыя мастакі, што тры-чатыры гады назад скончылі Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут, чамусьці спыніліся ў сваім росце, што не можа не насцярожваць. Мацней за іншых выступіў В. Александровіч, магчыма, адзіны графік, рост якога ад выстаўкі да выстаўкі прыкметны. Яго чатыры літаграфіі па матывах пэзмы Я. Купалы «Адвечная песня», бяспрэчна, праца таленавітая, добры падарунак купалаўскаму юбілею. Эстампы Александровіча і раней вылучаліся ўмелай кампазіцыяй, яркім народным тыпажом (ілюстрацыя да «Рыбакова хаты» Я. Коласа, 1976). У апошняй працы адначасна якасці набылі асаблівую вострыню і экспрэсіўнасць, амаль гратэсчную вобразнасць, артыстызм мяккага прафесійнага выканання.

Характэрнай тэндэнцыяй развіцця сённяшняй графікі з'яўляецца яе цесны кантакт з роднай літаратурай, аб чым, апроч літаграфій Александровіча, сведчаць пазначаныя рысамі рамантызму, арыгінальна закампаанаваныя аркушы Лісіцы паводле пэзм У. Караткевіча, прафесійна спелыя цыклы К. Шаранговіча па матывах рамана І. Мележа «Полых навальніцы», ілюстрацыі Малахава да апавесці Э. Ялугіна «Месціслаўцаў кіі» серыя Герасіменкі па матывах пэзмы В. Зуйкі «Маўчанне травы», (яна, дарэчы, гаворыць пра далейшае творчае ўдасканаленне таленавітага мастака).

Сярод станковых твораў вылучаецца цікава задуманая і скампанаваная работа Сіплевіч «Мае бацькі», дзе вельмі тонка, паэтычна вырашаны вобразы, асабліва маці; трыпціх Цітовіча «Вясковы тэатр», добра задуманы лінарыт Сытчанкі «Нядзелька» і інш. Адначасна працы гавораць пра напружаную работу над сабой, пра плённыя пошукі свайго ўласнага голасу, сваёй манеры адлюстравання.

Варта адзначыць, што на выстаўцы вельмі актыўна выступілі маладыя, здольныя мастакі з абласных і раённых гарадоў: Шыёнак і Лісіца (Віцебск), Сурма (Брэст), Кісялёў (Магілёў), Гаршкавоз (Гродна), Герасіменка (Малодзечна), Гуршчанкоў (Мазыр), Стасевіч (Барысаў), Белагураў і Ананіч (Бабруйск) і інш. Кожны з іх паказаў па-свойму цікавыя работы, якія заслугоўваюць самага ўважлівага аналізу.

Лепшыя творы выстаўкі «Малодосць рэспублікі» пераконваюць, што маладыя мастакі ўсведамляюць тую вялікую адказнасць перад грамадствам, аб якой гаварылася ў пастанове ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю». Маладым належыць заўтрашні дзень нашага мастацтва. Хочацца выказаць надзею, што яны з гонарам выкануюць свой пачэсны абавязак.

В. ШМАТАЎ.

ДУМКІ-ЗГАДКІ
ПАСЛЯ ВЫСТАЎКІ
«МАЛАДОСЦЬ
РЭСПУБЛІКІ»

што карціна жыцця, якую намалювалі маладыя мастакі, даволі шырокая.

Гавару я гэта не дзеля таго, каб стварыць уражанне «благополучія»: шкодная ўсюдзі заспакоенасць — для мастацтва пагібельная. Вядома, мы чакаем ад маладых значна большага, чым тое, што яны сёння даюць. Значна ніжэй сваіх магчымасцей выступілі на гэты раз В. Маркавец, У. Ткачоў, М. Селянчук, У. Савіч, В. Славук, М. Купава і інш. Паказаныя ім працы ў большасці з'яўляюцца толькі варыянтамі, «ценымі» іх ранейшых работ. Засмучае часам нейкая празмерная ўраўнаважанасць, спакой, з якім асобныя жывапісцы, графікі ідуць да гледача, адсутнасць унутранага напалу, той «выбуховасці», што была ўласцівая мастакам 60-х гадоў.

Выстаўка «Малодосць рэспублікі» выклікала шмат спрэчак і яшчэ больш думак, чым сам зусім супрацьлеглы.

Часам мастацтвазнаўцы, гаворачы пра заган у творчасці маладых, супрацьпастаўляюць іх непасрэдным папярэднікам, так званыму сярэдняму пакаленню, што дало нашаму мастацтву М. Савіцкага, Л. Шчамялёва, Г. Вашчанку, В. Грамыку, А. Кашкурэвіча і іншых. Але пры гэтым забываюць, што «шасцідзсятнікаў» у свой час таксама сустрэлі даволі насцярожана. Спрэчкі, што ў свой час разгараліся вакол іх прац, цудоўна адлюстраваны ў вядомым шаржы М. Лісоўскага «Суд над мадоннай», змешчаным у альбоме «Няурокам кажучы».

Розныя меркаванні адносна выстаўкі «Малодосць рэспублікі», думаецца, адлюстروўваюць складанасць праблем, якія стаяць перад сучасным мастацтвам, што, паводле трапнай заўвагі І. Рэпіна, ва ўсе эпохі было тым «мостам», на якім з грукатам правальваліся мастацтвазнаўцы.

Вядучай тэндэнцыяй у творчасці большасці мастакоў з'яўляецца здаровы жыццёвы рэ-

магчыма, найбольш спелы твор на выстаўцы. У стылістыцы прац Сулкоўскага, пісаных густа, энергічным мазком, яшчэ адчуваецца, праўда, пэўны ўплыў яго настаўніка У. Баранюскага. Аднак тэматычная цэласнасць (улюблёная тэма мастака — беларуская вёска) і добрае, каларыстычнае чутцё пераконваюць у ягонай перспектывнасці.

Глыбокай перадачай характару ўравае «Партрэт мастака У. Савіча», выкананы У. Тоўсцікам, творчы рост якога таксама відавочны. У адносінах ад Сулкоўскага, яго імкнення да жывапіснасці, палотны Тоўсціка перш за ўсё трымаюцца на малюнку і стрыманай колеравай мадэліроўцы; мастак умела і далікатна ўводзіць у кампазіцыю рэаліі беларускай народнай творчасці (традыцыйнага касцюма, ручнікоў і г. д.), што дае яго апошнім працам канкрэтны характар, робіць іх адметна-нацыянальнымі, запамінальнымі.

Вылучаюцца таксама палотны У. Ткачэні («Квітнеючы май», «Шэрань»), пісаных шырока, пастозна, у лепшых традыцыйных рэалістычнага жывапісу.

Тое ж самае датычыцца прац А. Ананіча «У гады вайны. Пошта» і «Хлеб майго дзяцінства», якія запамініліся арыгінальнасцю задумы, кампазіцыі і асабліва смелай, адметнай манерай сакавітага жывапісу, вытрыманай у гарманічных зяленавата-вохрыстых фарбах.

У карцінах Ю. Піскуна «Сланечнікі» і «Партрэт дзяўчыны» адчуваецца добрая прафесійная школа, пільнае вывучэнне натуры, непадробная цікавасць да жыцця, умение не толькі дакладна перадаць знешняе падабенства, але і характар чалавека. Ю. Піскун, думаецца, таксама адзін з найбольш перспектывных жывапісцаў. Як і У. Зінкевіч, што паказаў філігранна намалёваную і тонка напісаную, у нечым артыстычную працу «Ноч на Івана Купалу». Някідкая, вытрыманая ў мяккіх, прыглу-

налага выказвання арыгінальнай, новай думкі.

Апрача названых мастакоў, на выстаўцы не пакаідае абыякавым карціна С. Рабашчука «Лён», напісаная проста, у прыгожай, цёплай гаме, з выразнымі характарыстыкамі прывабных сялянскіх вобразаў-тыпаў.

У жанры партрэта хочацца асабліва адзначыць пранікнёныя з відэавочнымі адзнакамі сваіх уласных мастакоўскіх адносін да натуры, вобразы А. Кузьміча («Ля акна»), якія прыкметна пераважаюць над крыху рацыяналістычнымі і халаднаватымі штудыямі Э. Белагурава («Сямейны партрэт»), У. Тулупава («Народны майстар Гаўрылюк»), В. Дзенісенкі («Дзед Васіль»). Кузьміч яшчэ неаднойчы парадзе гледача змястоўнымі партрэтамі, якім чамусьці беларускія мастакі аддаюць, на жаль, яшчэ мала ўвагі.

Значнымі магчымасцямі ў жанры партрэта валодае і Дубрава, яркія, народныя тыпы якога запамінаюцца вострымі характарыстыкамі, моцным, пераканавым малюнкам.

У пейзажы найбольш цікава заявілі аб сабе Р. Батальёнак, М. Ісаенка, А. Кокцеў, В. Сысоеў. Розныя па манеры выканання, іх творы вабяць паэтычнасцю, адухоўленасцю, непадробнай любоўю да роднай зямлі.

Асабліва паказальныя ў гэтым сэнсе краявіды двух першых згаданых мастакоў. Чатыры восеньскія пейзажы Батальёнак, думаецца, ужо зараз належаць да лепшых нашых здабыткаў у тэхніцы акварэлі (за выключэннем, магчыма, даваенных прац А. Астаповіча). Алейнае палатно мастака («Лета на Віцебшчыне»), на мой погляд, значна слабейшае, больш легкаважнае.

Моцна абнадзейваюць таксама беларускія краявіды на дзіва пладавітага мастака Ісаенка, які валодае пачуццём тонкага, срэбна-цёплага каларыту, умением знаходзіць у кампазіцыі ўсё новае і новае, лірыка-задуманнае, у не-

БАБУЛЯ ЗІНА любіла спяваць і іграць на балалайцы. Ёй было далёка за семдзесят, яна ўжо дрэнна чула, але памяць не падводзіла яе: рукі моцна трымалі інструмент, а голас упэўнена вадзіў працяглыя і любячы дзяцінства народныя мелодыі, што краналі сэрца сваім напеўным характарам. Сяброўкі-аднагодкі — бабулі Наталля і Хадорка — не-не ды заходзілі да яе ў хату, сядалі на свае звыклыя месцы і падпявалі танючкімі зладжанымі галасамі. Бывала, хтосьці з іх забываў нейкі куплет, але астатнія абавязкова памяталі, і песня лілася, не абрываючыся. Іншы раз малодзейшая з сябровак раптам напярэдня хустку на плячах ды, узяўшыся ў бокі, плаўна праходзілася па хаце, быццам выклікала на карагод. На святы апраналі яны маляўнічыя, саматканяя сукенкі, якія шмат гадоў, з юнацтва, захоўвалі ў сваіх пафарбаваных куфрах. Але ж вось дзіва: калі хто-небудзь з чужых завітваў у хату, хуценька хавала бабуля Зіна сваю балалайку ў скрыню, а астатнія, вельмі незадаволеныя няпрояшаным гасцем, замаўкалі, усім сваім выглядам давалі наведвальніку зразумець: маўляў, не ў час зайшоў...

Траціцянскія „Лявоніха“

Так бы і спявалі, відаць, гэтыя бабулі з вёскі Трасцянка «для сябе», калі б аднойчы не зайшоў да іх Генадзь Яфрэмаў (тады ён працаваў дырэктарам Бярэзінскага раённага Дома культуры). Яму ўдалося разгаварыць жанчын, пераканаць, што яго ўсёўсезахапляюць і хваляюць іх самабытныя песні. Доўга яны размаўлялі ў той зімовы вечар. І спявалі. Генадзь непрыкметна павёў гаворку пра тое, што, маўляў, ідзе дэкада народнай творчасці і няблага было б ім, бабулям, з сапраўднай народнай песняй выступіць на сцэне раённага Дома культуры. Прапанаваў і спачатку натрапіў на пэўнае

супраціўленне недаверлівых і незгаворлівых жанчын. Яны сарамліва аднекваліся, але ж потым цікавасць да гэтай нечаканай прапановы і любоў да песні перамаглі. У глыбіні душы былі яны задаволеныя: усё ж спатрэбілася на старасці гадоў іх мастацтва для сур'ёзнай справы...

Г. Яфрэмаў цвёрда перакананы, што песню народную яшчэ трэба вывучаць ды вывучаць, што незлічоныя, не выкарыстаныя дасюль фальклорныя скарбы чакаюць сваіх сённяшніх першаадкрывальнікаў — трэба толькі руку працягнуць. Добра разумеў гэта і

дырэктар саўгаса «Сцяг Кастрычніка» Віктар Іосіфавіч Каспяровіч. Нецікава ў той час было ў Трасцянку. Не мог змырыцца з думкай дырэктар, што ў вёсцы нельга знайсці занятку па душы. Жыхар гэтых мясцін, ён добра ведаў, што народ тут здаўна пывучы, знае шмат песень, ды якіх яшчэ песень! На выселлі ці на радзінах, як збярэцца разам, такія карункі сваімі галасамі сплятаюць, што заслухаешся. Але ж як сабраць людзей?..

— Выдзелі нам брыгадзір назаўтра пасля той гаворкі з бабулямі тры падводы, — расказвае Генадзь Аляксеевіч, —

паехалі мы па суседніх вёсках пазычаць старадаўнюю вопратку для выступлення. Выцягвалі яе са сваіх куфраў старыя і жадалі нам паспеху...

Праз пяць дзён на сцэне Бярэзінскага раённага Дома культуры адбылася нараджэнне «Лявоніхі». Праспявалі яны тады, пятнаццаць гадоў назад, толькі тры песні: «І туды гара, і сюды гара», «Удывачка» і «Вядзерачка». Але ж поспех быў незвычайны. Трасцяніцкія бабулям апладзіравалі гарача, шчыра, удзячна...

Неўзабаве фальклорнаму ансамблю «Лявоніха» давялося выступаць на абласным агля-

дзе ў Мінску. Адтуль спявачкі вярнуліся з дыпламам. А праз пяць гадоў, калі ўшаноўвалі ў Бярэзіне гэты калектыў з нагоды прысваення яму звання народнага, Генадзь Іванавіч Цітовіч сказаў: «Нізка кланяюся вам, дарагія людзі, за тое, што вы любілі і любіце беларускую песню, за тое, што праз многія гады пранеслі яе і дорыце нам, і вучыце нас, як трэба спяваць...»

Гэта ўсё будзе потым, а тады, пасля першых паспяхоўных выступленняў, ансамблю трэба было многа і карпатліва працаваць. Цяпер ужо, незалежна ад узросту, ніхто не сумняваўся ў жыццяздольнасці калектыву, усе дваццаць чалавек паверылі ў свае сілы, паверылі ў тое, што яны патрэбны людзям.

Забягаючы крыху наперад, прыгадаю адзін выпадак. Некалькі прыехалі ў Трасцянку кінарэпацэры з Італіі, каб зняць пра «Лявоніху» сюжэт. Адзін з іх спытаў у Наталлі Сідараўны Халецкай, чаму яна на старасці гадоў (ёй у той час было ўжо за восемдзесят) не шкадуе сябе, дзеся чого ёй гэтыя клопаты? Бабуля Наталля адказала так: «Дзіцятка маё, кім жа я была раней? Пастушкай непісьменнай у пана. І як спяваць пачынала — хто мяне слухаў? Вечер ды поле... А цяпер мяне слухаюць людзі, і не толькі мае землякі. Нават ля сцен старажытнага Крамяля ў сталіцы нашай Радзімы песні нашы гучалі...»

Але ж вернемся зноў да гісторыі «Лявоніхі». Перш за ўсё трэба было Г. Яфрэмаву, мастацкаму кіраўніку ансамбля, думаць пра тое, каб паваліць склад калектыву і стварыць поўную канцэртную праграму. Большасць песень, што былі ў рэпертуары, малавядомыя, многія з іх ніхто з фалькларыстаў не запісаў. Удзельнікі ансамбля (сярод іх цяпер была і моладзь, і жанчыны сяродняга ўзросту) пайшлі па

ПОШУКІ ЗНАХОДКІ

ПРА ДЗЯДОУ І ПРАДЗЕДАУ НАШЫХ...

НАТАТКІ ГІСТОРЫКА

У гістарычных архівах Беларускай і Літоўскай ССР захоўваюцца так званыя інвентары многіх феадальных уладанняў (галоўным чынам буйных) — важнейшыя дакументальныя крыніцы для вывучэння жыцця нашых продкаў.

Адной з галоўных састаўных частак гэтых дакументаў было апісанне воласцей і мястэчкаў, якія ўваходзілі ў склад феадальнага ўладання. У гэтым апісанні падрабязна і паіменна пералічваюцца ўсе сялянскія «дымы»: колькі і якой зямлі было ў карыстанні селяніна, колькі было ў яго коней, буйной рагатай і дробнай жывёлы, якія павіннасці і плацжы неслі сяляне ў карысць феадала. З 1977 г. пачала публікавацца серыя дакументаў «Інвентары магнатскіх уладанняў Беларусі XVII—XVIII стст.» У першым томе змешчаны інвентары буйнога ўладання Смаргонь, якое з канца XVII ст. належала князям Радзівілам. Рыхтуюцца да выхаду ў свет інвентары маёнтка Цімковічы. (Трэба зазначыць, што ў

XVII—XVIII стст. інвентары існуюць толькі па асобных буйных маёнтках. У 40-х гадах XIX ст., у сувязі з правядзеннем так званай інвентарнай рэформы, інвентары былі складзены амаль па ўсіх памешчыцкіх уладаннях).

Наогул жа такіх дакументаў, якія чакаюць даследчыкаў, у гістарычных архівах Беларусі вельмі багата. Напрыклад, толькі што датычыць былой Мінскай губерні — 1771 інвентар, па Гродзенскай — 1582, па Віцебскай—1452, па Магілёўскай — 78 (большасць магілёўскіх інвентараў згарэла пры пажары будынка архіва ў гады вайны). Апісанні ў іх маёнткаў даюць звесткі амаль пра ўсе сёлы і вёскі, а таксама мястэчкі, размешчаныя на землях прыватных уладальнікаў, якія існавалі ў 40-х гадах мінулага стагоддзя. Амаль усе дзяды і прадзеды жыхароў сельскай мясцовасці, многіх невялікіх гарадскіх пасёлкаў і гарадоў БССР (калі продкі гэтых людзей паходзілі з сялян) запісаны ў пася-

мейных спісах у інвентарах панскіх маёнткаў. Указаны тут імёны не толькі працаздольных сялян, але і малалетніх дзяцей.

Гэтыя дакументы і далі нам магчымасць знайсці звесткі аб продках народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Кандратавіча Крапівы.

Вось перад намі інвентар маёнтка Халуі з фальваркамі Кухціцы, Забалоцце, Данілавічы, Сяргеевічы, Каменка. Складзены ён 30 верасня 1844 г. Маёнтак належаў графу Фадзею Завішу і яго сыну Івану. У маёнтак уваходзілі мястэчка Узда, фальваркі Вязы, Вязаўніцы, Навасёлкі, Жарноўка, Янаў, Кухціцы, Падузда, Забалоцце, Замне, Слабодка, Данілавічы, Валяр'яны, Каменка, Уса, Барбараў, Сяргеевічы, Кабылічы. Маёнтку належалі трыццаць тры вёскі, у тым ліку Амінавічы, Пагарэлае, Навасёлкі, Жарноўка, Вазок, Вязаўца, Ігнатаўка, Кухціцы, Нізкі, Юркевічы, Чудзілава, Боркі, Забалоцце, Данілавічы, Каменка, Уса Вялікая і Уса Малая, Заазерцы, Сяргеевічы і інш. Даведваемся, што ў маёнтку Халуі цяглых сялянскіх двароў (г. зн. у якіх быў поўны зямельны надзел і якія выконвалі ўвесь комплекс прыгонных павіннасцей) — 726, агароднікаў (якія мелі толькі прысэдзібны ўчастак) — 47, бабылёў (яны зямлі не мелі, а часта нават і хаты) — 124. Дваровых сялян, якія былі «на паслугах» пры панскім двары, — мужчын 89, жанчын 33. Усяго па інвентары налічвалася ў маёнтку сялян мужчынскага полу 3224, жанчын — 3264.

З 57.588 дзесяцін зямлі, якой было ў маёнтку, сялянам адводзілася 9.017 дзесяцін ворыва і 2.394 дзесяцін сенакоса. Астатняя зямля належала пану.

За зямлю сяляне адбывалі розныя павіннасці, сярод якіх галоўныя — прыгон (паншчына) і згоны, якія называліся яшчэ талоні і гвалты. З поўнага сялянскага надзелу (10-15 дзесяцін) належала прыгону на працягу года: з канем — тры дні ў тыдзень (мужчынская паншчына), работы без каня — два дні. Толькі сяляне вёсак, якія адносіліся да фальварка Каменка, выконвалі па два дні «вупражанага» прыгону і два дні «пешага». Згоны, г. зн. дадатковых работ у час ворыва, жніва, сенакоса, — выконвалася па дваццаць «пешых» дзён з кожнай душы рабочага ўзросту. «Агароднікі», якія мелі зямлі ад паловы да дзвюх дзе-

сяцін, а таксама бабылі павінны былі выконваць толькі згоны нароўні з цяглымі сялянамі. У мястэчку Узда некалькі сялянскіх двароў мелі палавінныя надзелы (па 5-6 дзесяцін) і выконвалі паншчыны па два дні вупражана і адзін дзень; згоны толькі ж, як і з поўнага надзелу.

Акрамя таго, за карыстанне вадаёмамі, збіранне ламача ў лесе на дрывы, за будаўнічы матэрыял, за праезд па дарогах, якія праходзілі па панскай зямлі, за карыстанне мастамі і інш. сяляне павінны былі выконваць яшчэ некаторыя работы, напрыклад, «шарваркі» (работы па рамонту і будаўніцтву дарог, мастоў, плацін і млыноў, а таксама на будаўніцтве гаспадарчых пабудов і фальваркаў). З кожнага сялянскага двара павінна была па дваццаць дзён у год будаўнічых работ, у тым ліку шэсць дзён з канем і шэсць дзён «пешых». Былі яшчэ «падводны» (падарожчына) — абавязак сялян вывозіць да месца збыту сельскагаспадарчых прадуктаў з панскага гаспадаркі: кожны цяглы двор павінен быў ездзіць у год трыццаць дзён з гоўзам у дваццаць пудоў з разлікам дваццаць вёрст у лень (не лічыць зваротнага шляху). «Старажоўства» — работы, якія выконваліся ў двары пана: мужчыны павінны былі сесці дрывы, паліць печы, насіць ваду, выкідаць гной з хлявоў; жанчыны сесці, паліваці і палолі агароды, даглядалі хатнюю птушку. Акрамя таго, жанчыны па чарзе павінны былі даць кароў у пана, мужчыны выконвалі павіннасці па пачатку ахове двара і гаспадарчых пабудов. Жанчыны па восем дзён у годзе павінны былі вытэбляць пражу, палатно і сукно з лёну і воўны, якія выдаваліся з панскіх запасаў.

Кожны цяглы двор павінен быў, акрамя ўсяго пералічанага, штогод даваць на панскі двор так званую даніну — дзесяць яек, дзве курыцы, палову гуся, капу сухіх грыбоў (60 штук), дзве тарыкі пражы, фунт невадавых нітак, гарнец мёду (у вёсках, дзе былі пчаліныя пасекі), дзве кварталы ягад, гарнец арэхаў і г. д. Акрамя работ, плацжкоў і натуральнага аброну, кожны сялянскі двор павінен быў нарыхтаваць у панскім лесе па дваццаць альных кагод, даставіць іх на бераг Уздзянкі і вясной сплавіць у эканомію.

Вясковыя кавалі за права займацца сваім рамством павінны былі цэлы месяц у годзе бясплатна рабіць на пана. Для работы на суконнай фабрыцы пан забіраў з вялікіх сем'яў малалетніх хлопчыкаў, а таксама сірот і беспрытульных, якія працавалі бясплатна, «па-

хатах да сваіх родзічаў і знаёмых, пайшлі ў іншыя вёскі, што знаходзіліся побач, і прасілі людзей успомніць старадаўнія матчыны песні. Цяпер ужо на кожную рэпетыцыю хтосьці прыходзіў са «свайей» песняй, якая тут набывала новае жыццё. Вось, напрыклад, «Я ў лузе ды не травачкай была», якую прынесла з вёскі Чыжаха Аляксандра Раманаўна Раманоўскага. Гэта трапіла ў рэпертуар і старадаўня «А што ж цяпер за свет настаў»... Бывала і так, што песня, якую знайшлі ў дзвюх розных вёсках, мела аднолькавыя словы, але ж зусім розныя мелодыі. Так здарылася з песняй «Ой, пайду я лугам», якую прынеслі з Трасцянікі і з Глухога Тока. Глухатоцкі матыў вясёлы ды гуллівы, песня імклівая, выконваецца жартаўліва, гарэзліва, а трасцяніцкі варыянт — праяжанае, напеўнае выкананне з прыгожым і пяшчотным падгласком...

Цяжка было стварыць цікавы, самабытны ансамбль, які меў бы сваю ўласную манеру выканання, свой творчы пошук, дзе захоўваліся б самабытнасць гучання і чароўнасць народнай мелодыі. Тое, што артысты-самародкі падслухалі ў сваім родным песенным краі, яны з усёй шчырасцю начуцця перадаюць нашым сучаснікам. І трэба сказаць, што Г. Яфрэмаў, як правіла, актыўна ў творчы працэс стварэння песні не ўмешваецца. Калі яго аднойчы спыталі, чаму ён прытрымліваецца такога «нейтралітэту», ён адказаў, што сам, мабыць, тэрэтычна і ведае асновы фальклору, аднак гэтага вельмі мала, каб «замахвацца» на народную песню. І прывёў прыклад: аднойчы, калі ён быў у Ленінградзе на экзаменацыйнай сесіі, калектыву нечакана трэба было выступіць у Мінску. Каб падрыхтаваць спявачак да канцэрта, з Мінска прыехаў кансультант. Ён вы-

рашыў «падчысціць» творы на свой лад, унесці «свежы струмень». У выніку атрымалася, што ансамбль пачаў страчваць сваю самабытнасць, адметнасць, тую абаяльнасць і «некранутасць», якая так вабіла слухачоў.

«У песні душа народа», — часта гаварыў Рыгор Раманаў Шырма. «Лявоніха» раскрывае нам гэтую душу. У рэпертуары калектыву няма твораў, напісаных кампазітарамі, хоць спявае ансамбль і сучасныя песні, але ж не тыя, што можна пачуць паўсюдна, а што самі «склалі» — і словы і мелодыю.

Станем роўнымі
шнурочкам мы у рад
і «Лявоніху» спяём
на новы лад.
Залівайцеся, гармоні,
вяселей,
Бо шчасліва нам жывецца
на сяле...

Гэтай «Лявоніхай» «на новы лад» адкрывае ансамбль кожнае сваё выступленне. А іх за пятнаццаць гадоў творчай дзейнасці было нямала. Масква, Кіеў, Вільнюс, Чарнігаў, Батумі, Тбілісі, Рыга — вось далёка не поўны пералік гаспадарчых маршрутаў спявачак з беларускіх вёсак Трасцянка, Глухі Ток і Краснаполле. Апошняе з іх адбывалася летась у Ленінградзе. «Лявоніху» запрасілі на адкрыццё фантанаў Петрадварца. Паехалі туды артысты і пакарылі ўсіх, зачаравалі сваімі песнямі. Ды яшчэ і касцюмы якія ў іх! Геннадзь Аляксеевіч раскавае пра гэтую паездку весела: «Ад межных гасцей не было адбою, увесь час з кінакамерамі і фотаапаратамі хадзілі за намі па Петрадварцоўскім парку, на кожным кроку здымалі...»

Стракатанне кінакамер, яркае святло іпінтэраў для артыстаў-аматараў — не навіна. Шмат перадач арганізоўвала Беларускае тэлебачанне, а таксама і Цэнтральнае пра творчасць спявачак з Міншчыны, кінастудыя «Беларусьфільм»

здымала «Лявоніху» на калеровую стужку для «ЭКСПО-70» у Японіі, фотаздымкі ансамбля — у альбоме «Народныя таленты Беларусі», у юбілейным выданні «Прафсаюзы — школа камунізму» і многіх іншых. А сёння я гартаю унікальны альбом, тыраж якога — адзін экзэмпляр. Тут занатавана ўся гісторыя народнага фальклорнага ансамбля. Г. Яфрэмаў усе гэтыя пятнаццаць гадоў збіраў кожны запрашальны білет, кожную нататку ў газеце, кожны фотаздымак, які адлюстроўваў крокі «Лявоніхі» ў мастацтве.

Вось з фотаздымкаў глядзяць на нас заснавальнікі калектыву Ганна Кірылаўна Халецкая, Зінаіда Уладзіміраўна і Марыя Віктараўна Капко, Наталля Якаўлеўна Раманоўская, Наталля Сідараўна Халецкая, Лідзія Цімафееўна Архіпава... Некаторых з іх ужо няма ў-жывых. На змену прайшла моладзь — рабочыя саўгаса «Сцяг Кастрычніка» Тамара Барзна, Тацяна Шагойка, піянерважатая Наталля Рудзянкова...

А вось унікальны здымак народнай артыстка СССР Ларыса Пампееўна Александроўская ў гасцяў у «Лявоніхі»...

Рэпетыцыя... Працоўны будні аматараў... Віншаванні з узнагародамі... Сустрэча з Генадзем Іванавічам Цітовічам...

Увагу спыняе выразка з газеты і экспрэсіўны фотаздымак: на мяжы рэспублік сустракаюцца два аўтобусы з надпісамі «Беларуская ССР» і «Грузінская ССР». Абдымаюцца па-сяброўску мастацкі кіраўнік «Лявоніхі» Генадзь Яфрэмаў і кіраўнік ансамбля песні і танца «Іадоні» («Салавей») Георгій Салуквадзе з Махарадзь-еўскага раёна Грузінскай ССР. Яны — гэтыя два калектывы — вялікія сябры. Часта бывалі адзін у аднаго ў гасцяў...

А вось яшчэ адна старонка творчага летанісу фальклорнага ансамбля «Лявоніха»: хле-

бам-солло сустракаюць кіраўнікі саўгаса «Сцяг Кастрычніка» Бярэзінскага раёна і артысты ансамбля харавы калектыву калгаса «Бальшавік» Ружскага раёна Латвійскай ССР.

Так, шмат у нашай «Лявоніхі» сяброў. І гэта зусім натуральна, бо ансамбль народны не толькі па званні, але і па сваёй сутнасці.

Нека Г. Яфрэмаў задалі пытанне: як жа спраўляюцца ўдзельніцы калектыву са сваімі працоўнымі абавязкамі? Ці не перашкаджаюць ім рэпетыцыі, паездкі, фестывалі? У кожнай жа ёсць і сям'я...

— Усе мае спявачкі, як кажуць, на відзе, — гаворыць ён, — таму і працуюць, каб сорама не было. Амаль усе — ударнікі камуністычнай працы. Многія ганарыцца тым, што, выходзячы на сцэну, могуць на свае ўборы надзець не толькі лаўрэацкія медалі, але і працоўныя ўзнагароды. Што тычыцца паездак і рэпетыцый, дык раскажу такі факт. Аднойчы на юбілей ансамбля дырэктар саўгаса Віктар Іосіфавіч Каспяровіч першае «дзякуй» сказаў не ўдзельніцам «Лявоніхі» і не мне. Перш за ўсё ён мужыкам іх падзякаваў. І не дарэмна. У нас мужчыны разумныя — жонкі ж іхнія яшчэ прыгажэйшымі становяцца...

Трэба сказаць, што кіруе «Лявоніхай» сапраўдны энтузіст, улюбёны ў народную песню. Г. Яфрэмаў два разы на тыдзень даводзіцца ездзіць з Мінска на рэпетыцыі ў Трасцянку. А гэта ж толькі ў адзін бок сто кіламетраў.

Вось так жыве і працуе «Лявоніха», пакуль што адзіны ў рэспубліцы фальклорны ансамбль, які мае званне народнага. Сёння яна рыхтуецца да II Усесаюзнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных, да творчых паездак па рэспубліцы. Падрыхтавалі ўжо цыклы песень — вясельных, радзінных, масленіч-

ных, карагодных. Ды яшчэ ж трэба займацца з калектывам-спадарожнікам — фальклорным ансамблем саўгаса «Бярэзінскі», які цяпер таксама мае званне лаўрэата.

Ёсць у «Лявоніхі» і прызнанне, і клопат яна адчувае з боку кіраўніцтва гаспадаркі (арыгінальных касцюмаў ажно тры комплекты). Але ж, на жаль, у гэтае антымістычнае апавяданне даводзіцца ўплесці і мінорныя інтанацыі. Справа ў тым, што «Лявоніха» — адзін з лепшых калектываў рэспублікі — не мае свайго памяшкання. Летась арандавалі спявачкі палову прыватнага дома ў Трасцянку, сёлета вымушаны былі перабрацца ў Глухі Ток, дзе таксама арандуецца частку прыватнай хаты. У Жорнаўцы, на цэнтральнай сядзібе саўгаса «Сцяг Кастрычніка», ёсць клуб, але ж, па-першае, на рэпетыцыі хадзіць туды за дзесяткі кіламетраў нязручна, па-другое — «Лявонісе» там няма дзе размясціцца, бо клуб маленькі, цесны. Вось і даводзіцца вандраваць...

І яшчэ адно. Ёсць у «Лявоніхі» сябра па творчасці — ансамбль танца Бярэзінскага раёна Дома культуры. Шмат канцэртаў давалі яны разам, праграма складалася цікавая. Бывалі ў гастрольных паездках за межамі рэспублікі — у Латвіі, Грузіі, Літве, Украіне. Зараз ансамбль танца рыхтуецца да паездкі ў Польшчу. Але — без «Лявоніхі». Чаму? «Ды таму, — тлумачыць Г. Яфрэмаў, — што гэтыя два калектывы разнаведамасныя. Адзін — танцавальны ансамбль — замацаваны за дзяржаўнай установай культуры, мы — прафсаюзныя...»

...Сёння ўжо няма ў жывых бабуль Зіны, Наталлі і Хадоры з Трасцянікі. І ўсё ж жывыя яны. Жыве іх балалайка, іх песні. Бо бессмяротная душа народа.

Л. КРУШЫНСКАЯ.

куль прыстасуюцца зарабляць утрыманне». На гэтай фабрыцы працавала 30 рабочых, галоўным чынам падлеткаў і сялянскіх хлопцаў.

Калі пан пазычаў сялянам грошы для выплаты дзяржаўных падаткаў, а таксама за карыстанне канём і валамі пана (калі сваіх не было), а пры няўродзе, калі пазычаў збожжа, то патрабаваў выплаціць пазыкі адрэзачкамі. Часцей за ўсё сяляне павінны былі даваць са сваіх сем'яў «парабкаў» (работнікаў). Выдаваў пры гэтым харчоў на месяц — асьміну жыта, паўсяміну пшанічнага хлеба, паўтары кварты солі, паўтара фунта сала, выплачваў па аднаму рублю і 20 капеек грошай. Ацэнка рабочага дня пры найме на сельскагаспадарчыя работы была такая: за работу з канём — 15 капеек у дзень, за пешую работу — 10 капеек. Рабочы ўзрост лічыўся для мужчын і жанчын з 13 да 60 гадоў.

Вёскі, якія належалі пану, у большасці былі невялікімі. Напрыклад, у вёсцы Навасёлкі было дваццаць чатыры сялянскія двары, у Борках — дваццаць, у Вясяўніцы — дваццаць шэсць, у Чурылаве — дваццаць адзін двор, у Забалочці — трыццаць. Крыху больш двароў было ў вёсцы Кухціцы — шэсцьдзсят сем.

У вёсцы Нізак, дзе жылі продкі Кандрата Крапівы, налічвалася пяцьдзсят тры двары, з якіх дзевяць было бабыльскіх, беззямельных. Усяго ў вёсцы жыло трыста семдзсят чалавек — сто дзевяноста два мужчыны і сто семдзсят восем жанчын. Асабліва распаўсюджаным у вёсцы Нізак было прозвішча Трус — аж трынаццаць двароў было з такім прозвішчам. Сустрэкаюцца па некалькі двароў з прозвішчам Герасімовіч, Якімовіч, Валасевіч, Яўсевіч, Шырко.

Толькі гаспадар аднаго двара — Антон Атраховіч. Ён удавец, 34 гады, у яго адзін васьмігадовы сын Міхал (родны дзед Кандрата Кандратавіча Крапівы); з ім жывуць пляменнікі — сіроты: Мікалай і Міхал (дваюродны дзед Кандрата Крапівы, які памёр у першыя гады пасля рэвалюцыі на ўзросце больш за 100 гадоў), якім на той час было аднаму 17, другому 26 гадоў; Кацярына — 22 гады,

малалетнія Янка і Агата. У Атраховіча было зямлі: 17 моргаў ворнай (11,5 дзес.) і 5 моргаў сенакоснай (3,5 дзес.). Коней у яго не было, рабочай жывёлы — тры валы (у XIX ст. у цэнтры і на захадзе Беларусі аралі і баранавалі парай валоў), адна карова, пяць авечак, дзве свінні. Прыгонны селянін Антон Атраховіч выконваў увесь комплекс павіннасцей на карысць пана. Відавочна, сіроты-пляменнікі абавязаны былі працаваць на прадпрыемствах пана, хадзіць на розныя работы. Антон Атраховіч, не маючы свайго каня, для паездак па сваіх патрэбах (на кірмаш ва Узду, Койданава, Стоўбцы, у лес па дрывы і г. д.) і для адбывання дарожнай павіннасці мусіў браць каня ў свайго пана, за што адбываў, згодна інвентару, дадатковыя адрэзачкі павіннасці.

Амаль усе сяляне вёскі мелі па двоевалоў, большасць па аднаму каню, не больш адной каровы (меліся і бескароўныя), па пяць-восем авечак, па дзве-тры свінні. На той час гэта — гаспадаркі, якія ледзь зводзілі канцы з канцамі, толькі ва ўраджайныя гады не мелі нядоімак дзяржаўных подацей. Атраховіч, напрыклад, павінен быў плаціць подаць за пяць рэвізскіх душ (мужчынскага полу), што складала (падушнай подаці і зямскага збору) ад васьмі да дзевяці рублёў. З сабраных з надзелу пры сярэднім ураджай 72 пуды жыта, акрамя 24 пудоў на насенне, на харчаванне сям'і ў сем чалавек, заставалася каля 48-50 пудоў. Столькі ж (а то і менш) збіралася яравога хлеба. Зыходзячы з сярэдняй нормы спажывання на той час 2,5 чвэрці (чвэрць у XIX ст. — 8 пудоў) у год на душу, для сям'і Атраховіча патрабавалася 15-17 чвэрцяў. Такім чынам, хлеба, які заставаўся ў карыстанні сям'і, хапала на харчаванне і і корм жывёле і птушцы. Толькі пры высокім ураджай хлеба (сем-пяць, скажам), селянін мог прадаць яго частку. Звычайна прадавалася буйная жывёла — маладняк, потым авечкі (яны каштавалі крыху больш, як рубель за галаву), свіны тлушч і сала, зрэдку ўдавалася пра-

даць лён або палатно, бо лёну, які сеялі, ледзь хапала на выраб палатна для адзення. Воўна, аўчыны ішлі таксама для зімняй вопраткі. Абуткам увесь год служылі лапці. Кароў у першай палове XIX ст. трымалі сяляне, як адзначаецца ў гаспадарчых апісаннях, толькі для атрымання гною, без якога землі Беларусі не давалі ўраджаю. Карова давала не больш 4-5 літраў малака ў дзень, і яго хапала толькі дзсям. Звычайная страва селяніна ў той час — хлеб, большую частку года папалам з мякінай, бульба, гародніна. Нялёгка было сабраць грошы, каб купіць каня, карову, бо неабходна было купляць таксама дарагія жалезныя прылады — саху з жалезным сошнікам, касу, серп, сякеру, пілу, нажы і г. д. Як адзначаюць сучаснікі, «нялёгка давалася сялянам соль».

Беднасць, нярэдка неўраджаі і голад прыводзілі да высокай смертнасці сялян. Медыцынскай дапамогі, канечне, не было: на ўсе трыццаць вёсак маёнтка Халуі не было ні аднаго лекара. Затое ў кожнай вёсцы, як адзначаецца ў інвентары, быў панскі зынок, які аддаваўся ў арэнду розным асобам.

Сялянскія дзеці з ранніх гадоў цяжка працавалі: з 13 гадоў яны ўжо хадзілі на паншчыну, працавалі на суконным, гарбарным, вінным прадпрыемствах памешчыка. Амаль на сямітысячнае насельніцтва вялізнага маёнтка графаў Завішаў не было ні адной школы. Такое цяжкае жыццё было ў дзядоў і прадзедаў нашых — прыгонных сялян.

Памешчыкі, чыноўнікі, духавенства пераканвалі сялянства, што яны павінны «няўхільна слухацца сваіх гаспод, пакорна несці свой крыж», але сяляне не мірыліся з несправядлівасцю, выказвалі

пратэст супраць памешчыкаў і прыгонніцтва.

Пра хваляванні сялян у вёсках маёнтка Халуі звестак няма. Але вядома пра буйное выступленне сялян размешчанай недалёка ад Узды вёскі Пырашэўская Слабада, якая належала князям Радзівілам — буйнейшым зямельным магнатам, уладальнікам шматлікіх маёнткаў і нават гарадоў і мястэчак (Давыд-Гарадок, Слуцк, Нясвіж, Клецк, Раманава і інш.). У 1818 г. пырашэўскія сяляне адмовіліся выканаць завышаны ў праўніцтве і інвентарным адрэзачкі. Нягледзячы на неаднаразовыя загады ўправіцеля маёнтка, самога Радзівіла, прадстаўнікоў павятовых і губернскіх улад — «казываць надлежачае повинное... и отправлять безмятежно паншчыну», — сяляне ўпарта не выходзілі на работу на панскія палеткі больш, чым лічылі «законным», запісаным у інвентары. На працягу некалькіх гадоў, як указваецца ў данясенні мясцовых улад мінскаму губернатару, сяляне «делали попеременно разные неистовства и неповиновения начальству своему». 12 красавіка 1825 г. яны аказалі адкрытае супраціўленне войту, які выганяў іх на паллявыя работы, і «дерзнули открыть явный бунт немилосердными побоями». У вёску быў пасланы атрад паліцыі і салдат, сялян уціхамірылі пад пагрозай прымянення зброі, многія «зачынішчыкі» былі пакараны бізунамі і розгамі. Пра гэты сялянскі «бунт» ведалі сяляне навакольных вёсак і гатовы былі, па словах чыноўнікаў, узяць прыклад з пырашэўскіх «бунтаўшчыкоў».

Узмацненне сялянскай барацьбы ў першай палове XIX ст. было адной з галоўных прычын, якая прымусіла царызм пайсці на адмену прыгоннага права, каб не давесці справу да сялянскага паўстання.

Валянціна ЧАПКО,
доктар гістарычных навук,
прафесар БДУ імя У. І. Леніна.

Да 100-годдзя з дня нараджэння А. БЛОКА

Ваколіцы вёскі Колбы Пінскага раёна, дзе паэт жыў у жніўні 1916 года.

Сцяпан Якаўлевіч Лемяшэўскі быў хлапчуком, калі ў доме яго дзеда жыў А. Блок.

А. Блок (трэці злева) з групай аднапалчан у час службы ў арміі на Палессі.

ЯГО ПАЛЕСКАЯ АДЫСЕЯ

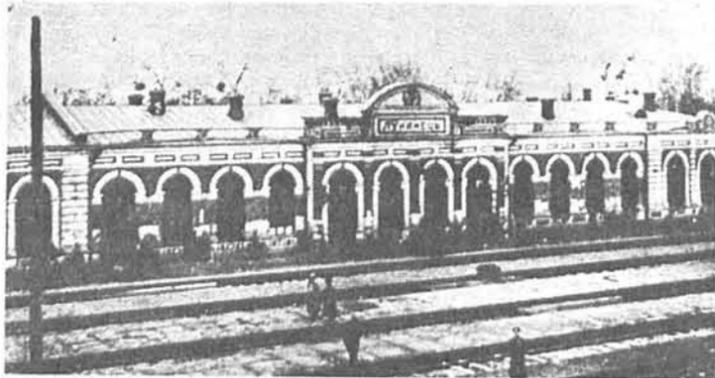
Ішла першая сусветная вайна. Лінія фронту прайшла і праз беларускае Палессе. Летам 1916 года сюды прыбыў прызваны ў армію рускі паэт Аляксандр Блок. Служыў ён табельшчынам 13-й інжынерна-будаўнічай дружныны. «Працую даволі многа, — пісаў Аляксандр Аляксандравіч маці. — Праз дзень у любое надвор'е выезджаю вярхом на работы — у акопы, у поле і на нарыхтоўку калкоў у лес». Праз Лунінец і Пагост-Загародскі, Камень і Вульку, Новы Двор і Лапаціна, Чарнова і Колбы пралеглі ваенныя дарогі Блока.

У невялікай вёсачцы Колбы на беразе звільстай рэчкі Стыр захаваўся амаль у некранутым выглядзе месцы, звязаныя са знаходжаннем паэта. Маленькая капліца, якая схавалася пад шатамі дрэў, стогадовыя дубы на ўскраіне сяла... Непадалёк адсюль, праз сасновы пералесак, і «фальварк Лапаціна», як напісаў паэт у сваім дзённіку. Тут ён жыў у канцы жніўня 1916-а. У памяць аб гэтым на будынку Дома культуры — мемарыяльная дошка. Тут жа адкрыты музей Аляксандра Блока. Яго экспазіцыя расказвае пра жыццёвы шлях і літаратурную дзейнасць паэта; спецыяльны раздзел прысвечаны яго знаходжанню ў Беларусі.

Сем месяцаў правёў А. Блок на Палессі. «З поля відаць Пінск, падобны на град Кіцеж...», — пісаў ён маці. А ў дзённіку дзеліцца ўражаннямі аб пышной восені, аб прыгожых палянах за сямом Лапацінам, аб франтавой кананадзе.

На Палессі, у суровых абставінах ваеннага часу, паэт жыў творчымі клопатамі: абменьваўся з У. Неміровічам-Данчанкам думкамі пра пастаноўку драмы «Ружа і Крыж», напісаў некалькі рэцэнзій, рыхтаваў да выдання свае вершы, турбаваўся аб публікацыях у часопісе «Русская мысль» першай часткі паэмы «Адплата»...

Напярэдадні 100-годдзя юбілею А. Блока ў сяле Лапаціна на Піншчыне адбудзецца свята паэзіі.

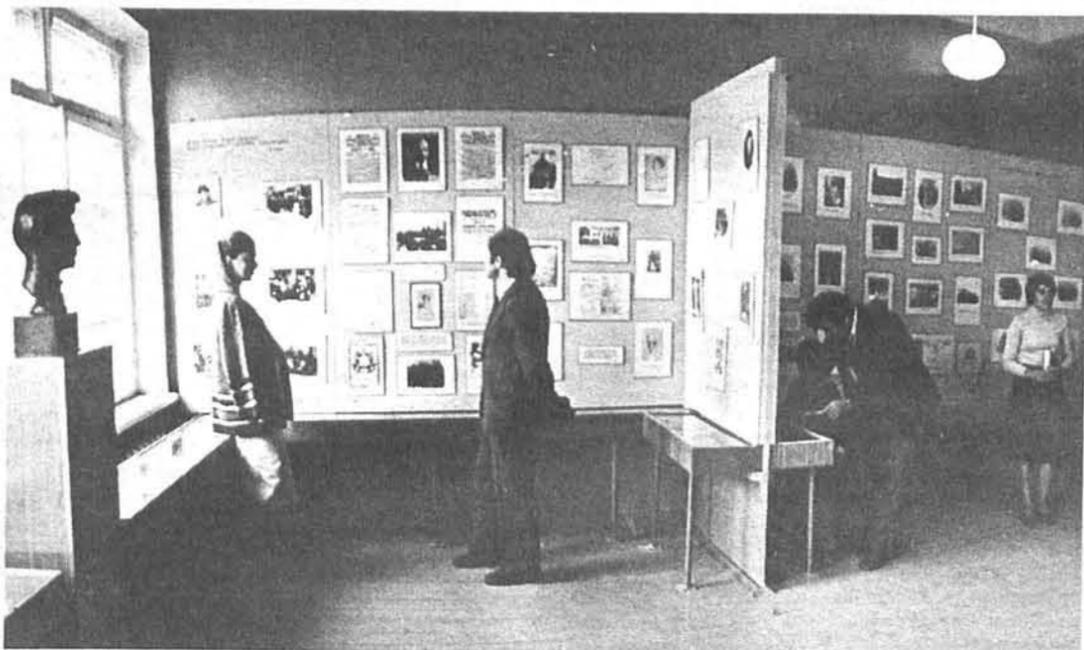
Такім прадстаў перад Блокам вакзал у Лунінцы, калі ён прыехаў на Палессе.

«З поля відаць Пінск, падобны на град Кіцеж...» — такім бачыў А. Блок старажытны палескі горад.

Мемарыяльная дошка ў Лапаціне.

У лапацінскім музеі А. Блока.

Тэкст і фота Я. КАЗЮЛІ. (БЕЛТА).

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 17398 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600. ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназнага сакратара — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масавай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, нарэнтарснай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Юлія ЧУРКО.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.